

Jan Broulík

NEDOROZUMĚNÍ O EKONOMICKÉ ANALÝZE PŘÁVA

Abstrakt: Autor se ve své stati zabývá nedorozuměními o ekonomii a o její aplikaci na právo, která jsou rozšířena mezi českými právníky. Vychází z předpokladu, že existence těchto nedorozumění je jednou z příčin dosavadního omezeného rozšíření ekonomické analýzy práva v českém právním prostředí. Stat identifikuje pět jednotlivých nedorozumění, vysvětluje jejich podstatu, objasňuje příčiny a popisuje, jak příslušné nedorozumění vede k odmítnutí ekonomické analýzy práva. Za prvé je rozšířena představa, že ekonomie je věda o ekonomice, ačkoli ve skutečnosti je předmět jejího zájmu širší. Za druhé je rozšířena představa, že ekonomie je věda o penězích, ačkoli ve skutečnosti peníze představují okrajový předmět zájmu ekonomie a jsou spíše využívány v rámci ekonomické metodologie. Za třetí je rozšířena představa, že podle ekonomie je právo zbytečné pro dosahování ekonomické efektivity, ačkoli ve skutečnosti může dle ekonomie právo přispívat k ekonomické efektivity několika různými způsoby. Za čtvrté je rozšířena představa, že ekonomická analýza práva se vždy týká ekonomické efektivity práva, ačkoli existují podoby ekonomické analýzy, které s efektivitami nesouvisí. Za páté je rozšířena představa, že ekonomická analýza práva si klade nároky na exkluzivitu přístupu k právu, ačkoli ve skutečnosti nic nebrání její kombinaci s jinými přístupy k právu.

Klíčová slova: ekonomická analýza práva, právo a ekonomie, law and economics

ÚVOD

V této stati se zabývám nedorozuměními rozšířenými v české právní akademii o disciplíně označované jako právo a ekonomie (*Law and Economics*, ekonomická analýza práva).¹ Tato disciplína využívá ekonomickou (především mikroekonomickou) teorii a empirická data získaná pomocí ekonomických metod pro porozumění právu. Od zrození současné inkarnace ekonomické analýzy práva v šedesátých letech minulého století v USA došlo k vzniku jejích různých odnoží. V této stati se věnuji především původnímu, tj. chicagskému proudu, který vychází z tradiční neoklasické mikroekonomické teorie. Mnoho z prezentovaných závěrů je však relevantních i pro jiné proudy aplikace ekonomie na právo.

Ačkoli ve Spojených státech je ekonomická analýza již zcela obvyklým způsobem přístupu k právu, v Evropě je její využití stále podstatně vzácnější. Gazal-Ayal dokladuje tento rozdíl relativními počty právníků píšících články v oblasti ekonomické analýzy práva.² V letech 2003 až 2005 se podle něj v (západní) Evropě účastnilo psaní právně-ekonomických článků pouze 0,8 autora na 10 milionů obyvatel, zatímco v USA to bylo 3,14 autora. Výrazné rozdíly lze pozorovat také v zastoupení ekonomické analýzy práva ve výuce poskytované právníckými fakultami na obou stranách Atlantiku.

Různí autoři přicházejí s různými vysvětleními rozlišné míry rozšíření ekonomické analýzy práva.³ Lze uvést například to poskytnuté Garoupou a Ulenem, podle kterých je

¹ Tyto pojmy někdy bývají používány *promiscue*, jindy je každému z nich přiřazován poněkud odlišný význam. V tomto textu je používám se stejným významem, tj. aplikace ekonomie na právo obecně.

² GAZAL-AYAL, O. Economic Analysis of „Law & Economics“. *Capital University Law Review*. 2007, Vol. 35, No. 3, s. 794–795.

³ Viz např. DAU-SCHMIDT, K. G. – BRUN, C. L. Lost in Translation: The Economic Analysis of Law in the United

hlavní příčinou vzniku a intenzivnějšího využití ekonomické analýzy práva v USA tamní soutěž probíhající mezi právníckými fakultami.⁴ Konkurenčnější prostředí údajně poskytuje americkým právníckým fakultám silnější motivaci k hledání „inovativních“ přístupů k právu, jakým je kupříkladu ekonomická analýza práva. Zároveň Garoupa a Ulen přikládají důležitost právnímu realismu jakožto inovaci, která pro svůj důraz na vztah právních norem k reálnému světu logicky předchází ekonomické analýze a která v Evropě nenašla silnější odezvu.

Ani na českých právníckých fakultách se ekonomická analýza zatím neetablovala. Ač je na našem území výuka ekonomických předmětů s právníckými fakultami tradičně spojena,⁵ aplikovaný přístup k ekonomickým otázkám se výrazně liší od toho, který je typický pro ekonomickou analýzu práva. Pozornost je věnována záležitostem souvisejícím s národním hospodářstvím (tj. makroekonomií) nebo s fungováním firmy (tj. podnikovou ekonomikou). Další úroveň propojení práva a ekonomie, tj. zkoumání účinků alternativních právních norem na chování lidí a dopadu těchto norem na ekonomickou efektivnost nebo analýza motivace veřejných činitelů zapojených do procesu tvorby a aplikace práva, se vyskytuje sporadicky. I když je možné pozorovat mírný nárůst zastoupení ekonomické analýzy ve výuce a v publikovaných textech, zůstává stále spíše Popelkou české právní akademie.

Společně s Janem Bartoškem jsme se pokusili identifikovat příčiny české skepse vůči této disciplíně. V říjnu 2012 jsme se proto prostřednictvím online dotazníku zeptali vybraných českých akademiků, kteří se v oblasti ekonomické analýzy práva orientují, co podle nich za současným stavem stojí. Respondenti uváděli různé příčiny. Mnozí, jako např. Zdeněk Kühn, Tomáš Richter, Tomáš Sobek nebo Jan Petrov, se vyjádřili v tom smyslu, že k odmítání ekonomické analýzy dochází (mimo jiné) kvůli neznalosti či nepochopení východisek ekonomie nebo její aplikace na právo.⁶

Existence nedorozumění na rozhraní dvou disciplín není ničím neočekávatelným. Každá vědní disciplína totiž disponuje specifickou terminologií a mentalitou, které jsou jejími zástupci sdíleny a které umožňují bezproblémovou komunikaci v rámci příslušné disciplíny. Nedorozumění ekonomické analýze proto není ani specificky českým fenoménem. Kupříkladu i ve Spojených státech platí, že „[v]elká část toho, co bylo napsáno proti law and economics, [...] je založeno na [...] velmi povrchním porozumění centrálních děl tohoto odvětví“.⁷ I když jsou interdisciplinární nedorozumění zřejmě do určité míry nevyhnutelná, je nicméně žádoucí se jimi zabývat.

States and Europe. *The Columbia Journal of Transnational Law*. 2006, Vol. 44, No. 2, s. 602–621; GRECHENIG, K. – GELTER, M. The Transatlantic Divergence in Legal Thought: American Law and Economics vs. German Doctrinalism. *Hastings International and Comparative Law Review*. 2008, Vol. 31, No. 1, s. 295–360; GAZAL-AYAL, O. Economic Analysis of „Law & Economics“. *Capital University Law Review*. 2007, Vol. 35, No. 3, s. 787–809.

⁴ GAROUPA, N. – ULEN, T. S. The Market for Legal Innovation: Law and Economics in Europe and the United States. *Alabama Law Review*. 2008, Vol. 59, No. 5, s. 1555–1633.

⁵ Na právnícké fakultě působily takové postavy české ekonomie jako Albín Bráf, Alois Rašín nebo Karel Engliš. Viz HOLMAN, R. a kol. *Dějiny ekonomického myšlení*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2005, s. 500–505.

⁶ Obdobně viz např. MERCURO, N. – MEDEMA, S. G. *Economics and the Law: From Posner to Post-Modernism and Beyond*. 2nd edition. Princeton: Princeton University Press, 2006, s. 34.

⁷ COLEMAN, J. L. Efficiency, Exchange, and Auction: Philosophic Aspects of the Economic Approach to Law. *California Law Review*. 1980, Vol. 68, No. 2, s. 221. (Coleman je sám velkým – leč poučeným – kritikem tohoto odvětví.)

Obecně lze říci, že k pochopení ekonomického přístupu k právu obvykle nestačí seznámit se s pouze několika díly aplikujícími ekonomickou analýzu na konkrétní právní problém. Ke správnému využití ekonomické analýzy je třeba ovládnout její způsob myšlení, který se od klasického právního dosti liší. Je však zapotřebí si uvědomit, že nedorozumění souvisí s komunikací a že komunikace je dvoustranná aktivita. Nedorozumění o ekonomii na straně právníků jsou dle mého názoru často produktem nedostatečné schopnosti ekonomů srozumitelně předávat poznání jejich disciplíny. Účelem této stati přitom není hanění zástupců ani jedné z dotčených disciplín, ale identifikace existujících nedorozumění a jejich dopadu na přijímání ekonomické analýzy v právním prostředí. Vědomí o existujících nedorozuměních, jejich příčinách a důsledcích totiž dle mého názoru může pomoci zracionalizovat tolik potřebnou debatu mezi právníky a ekonomy.

V této stati se věnuji pěti nejčastějším nedorozuměním spojeným s ekonomickou analýzou.⁸ V každém z jejich jednotlivých bodů se detailně zabírám konkrétním identifikovaným nedorozuměním. Po vysvětlení podstaty nedorozumění, tj. po konfrontaci zkráceného dojmu o ekonomii nebo její aplikaci na právo se skutečností, nabízím možná vysvětlení jeho existence. Následně popisují způsob, jakým příslušné nedorozumění vede k odmítání ekonomické analýzy práva. Předkládaný výčet nedorozumění si ovšem nedělá nároky na úplnost a není vyloučeno, že některá nedorozumění se vzájemně podmiňují.

1. EKONOMIE NENÍ TOTÉŽ CO EKONOMIKA

První z nedorozumění, kterým se budu zabývat, se týká vztahu práva, ekonomie a ekonomiky. Rozšířená je představa, že ekonomie a ekonomika jsou tatáž věc, což se odráží v názoru na vztah těchto dvou oblastí s právem.

1.1 Ekonomie, ekonomická analýza práva

Ekonomie je společenskovědní obor. Konkrétní vědní obor je přitom možné definovat – a tím i odlišit od jiných vědních oborů – dvojím způsobem. Za prvé je možné vědní obor definovat prostřednictvím předmětu jeho zájmu. Za druhé je vědní obor možné definovat prostřednictvím jeho metod.⁹

Kdysi byla *ekonomie* definována jako věda zabývající se jevy probíhajícími na explicitních trzích, jako jsou výroba, rozdělování, směna a spotřeba statků a služeb, tj. jako věda zabývající se především ekonomikou (viz níže). V dnešní době je však ekonomie chápána mnohem širěji jako věda studující lidskou interakci směřující k naplnění cílů účastníků v prostředí omezených zdrojů.¹⁰ Toto metodologické východisko je přitom

⁸ Jednotlivá nedorozumění byla identifikována na základě zkušeností z debat o různých aspektech ekonomické analýzy práva s českými právníky. Tato nedorozumění se přitom obvykle projevují tak, že fungují jako (často implicitní) východiska argumentace týkající se konkrétní otázky aplikace ekonomické analýzy.

⁹ Vědeckou metodou rozumím skupinu postupů určených k získání, upřesnění či propojení poznání.

¹⁰ Tato definice vychází z klasické definice Lionela Robinse z roku 1932, podle kterého je ekonomie „*vědou, která studuje lidské jednání jako vztah mezi cíli a omezenými zdroji, které mají alternativní způsoby využití*“, a je v souladu s Buchananem zúžena na otázky lidské interakce. Viz ROBBINS, L. *An Essay on the Nature and*

aplikováno na nespočet kontextů, ve kterých k lidské interakci dochází. Ekonomie je tedy dnes definována především používanou metodou.

Pokud zahrnuje aplikační kontext ekonomické metody právo, hovoříme o ekonomické analýze práva. Také v rámci této (sub)disciplíny je ekonomie chápána široce, když se za pomoci ekonomické teorie analyzují jak normy regulující ekonomiku, tak normy regulující mimotržní chování (např. nehody, kriminalitu či soudní proces).¹¹ Také učebnice zaměřené na ekonomickou analýzu práva definují ekonomii dosti široce. Například vlivná Posnerova učebnice používá následující definici: „*Ekonomie je vědou zabývající se racionální volbou ve světě, ve kterém jsou zdroje ve srovnání s lidskými potřebami omezené, tj. v našem světě.*“¹²

1.2 Ekonomika, ekonomické právo

Slovo *ekonomika* znamená výrobu, rozdělování, směnu a spotřebu statků a služeb subjekty na definovaném území. Můžeme tedy hovořit například o ekonomice České republiky, případně o ekonomice tržní nebo o ekonomice centrálně řízené. V konkrétní ekonomice můžeme také pozorovat makroekonomické jevy, jako jsou inflace či nezaměstnanost. Stejný význam jako slovo ekonomika mají také pojmy *hospodářství* a *ekonomický systém*. Ekonomika je tedy jednou z oblastí lidské činnosti a může být zkoumána za pomoci vědy zvané ekonomie. Záběr této vědy v jejím dnešním pojetí se tím však zdaleka nevyčerpává.

Vztah práva k ekonomice se očividně liší od jeho vztahu k ekonomii. Ekonomie přistupuje k právu jako k objektu zkoumání. Nabízí specifický úhel pohledu, kterým je možné se na právo při jeho studiu dívat. Oproti tomu ekonomika je jednou z lidské činnosti regulovaných právem. Mezi právní normy provádějící tuto regulaci (tj. do ekonomického práva) spadají především normy soutěžního práva, práva jednotlivých průmyslových odvětví (např. energetika), právo obchodních společností, právo cenných papírů, daňové právo, obchodní závazkové právo či právo ochrany spotřebitele.¹³

1.3 Příčiny nedorozumění

Zaměňování pojmů ekonomie (*economics*) a ekonomika (*economy*) může mít různé důvody. Nabízí se následující:

Significance of Economic Science. 2nd edition. London: Macmillan, 1935, s. 16; BUCHANAN, J. Game Theory, Mathematics and Economics. *Journal of Economic Methodology*. 2001, Vol. 8, No. 1, s. 27–32. Upozorňuji, že mým cílem není hodnotit, zda je takto široké pojetí ekonomie adekvátní. Taková úvaha není ani příliš smysluplná. Každý si může zběžným nahlédnutím do ekonomických časopisů ověřit, že ekonomové skutečně podrobují výzkumu lidskou volbu způsobu využití vzácných zdrojů v nejrůznějších kontextech, tj. nejen v kontextu ekonomiky. Předmětem mého zájmu tedy není samotná definice ekonomie, ale právníká znalost šíře záběru ekonomie a dopad této šíře na ekonomickou analýzu práva.

¹¹ I v tomto případě je však nutno podotknout, že v minulosti byla situace odlišná. Posner rozlišuje dvě historické větve ekonomické analýzy. První větví, navazující na práci Adama Smithe, je ekonomická analýza právních norem regulujících ekonomiku. Druhou větví, navazující na Jeremyho Benthamu, je ekonomická analýza právních norem regulujících mimotržní chování. POSNER, R. A. Some Uses and Abuses of Economics in Law. *The University of Chicago Law Review*. 1979, Vol. 46, No. 2, s. 282.

¹² POSNER, R. A. *Economic Analysis of Law*. 7th edition. New York: Aspen Publishers, 2007, s. 3.

¹³ VELJANOVSKI, C. *The Economics of Law*. 2nd edition. London: Institute of Economic Affairs, 2006, s. 25.

- 1) Setrvání u zastaralé definice ekonomie, ve které k sobě tyto pojmy měly opravdu blízko.¹⁴
- 2) Prostá podobnost slov (oproštěných od významu). Například slovo „ekonomický“ může znamenat „související s ekonomikou“ i „související s ekonomikou“. Závisí vždy na konkrétním případě použití.
- 3) Nevhodný způsob výuky ekonomie na právnických fakultách, který se soustředí spíše na témata související s hospodářstvím.
- 4) Blízká osobní zkušenost s akademickým oborem definovaným předmětem zájmu (tj. právním systémem) spíše než metodou. Pro právníka proto může být definování vědního oboru prostřednictvím metody, a následné rozlišování tohoto oboru od jeho aplikačních kontextů, do určité míry neintuitivní.
- 5) Neostré definice obou pojmů, tj. ekonomie i ekonomiky.

1.4 Důsledky nedorozumění

Zmýlené představy o šíři záběru ekonomie nezbytně vedou k chybnému úsudku, pokud jde o možnosti její využitelnosti při analýze práva. Ten, kdo chápe ekonomii jako vědu zabývající se (pouze) ekonomikou, si pod ekonomickou analýzou práva představí (pouze) analýzu norem a institutů regulujících ekonomiku. Přitom právě ekonomická analýza institutů právních odvětví nesouvisejících explicitně s ekonomikou podle mnohých patří k tomu nejzajímavějšímu a nejužitečnějšímu, co aplikace ekonomických nástrojů na právo umožňuje. Kupříkladu Coasův teorém, jakožto zřejmě nejslavnější koncept vyprodukovaný ekonomickou analýzou práva, se váže k ryze soukromoprávním institutům smlouvy, vlastnického práva a odpovědnosti za škodu.¹⁵ Lze uvést také Garyho Beckera (on i Ronald Coase byli za svou práci odměněni Nobelovou cenou za ekonomii), který ve svém výzkumu úspěšně aplikoval ekonomickou analýzu na trestní právo.¹⁶

1.5 Shrnutí nedorozumění

V dnešní době již nelze hledat přímou souvislost mezi definicí ekonomie a ekonomikou. Ačkoli se jedná o podobně znějící termíny, jejich náplň je jiná. Ekonomie není to samé co ekonomika, ani není vědou o ekonomice. Pokud se přesto někdo mylně domnívá, že předmětem ekonomie je (pouze) ekonomika, bude mít také mylné představy o šíři využitelnosti ekonomie při analýze práva. Bude se totiž domnívat, že za pomoci ekonomie lze analyzovat pouze právní normy regulující ekonomiku. Ve skutečnosti lze ovšem za pomoci ekonomie analyzovat mnohá další právní odvětví.¹⁷

¹⁴ Historicky se pro ekonomii dokonce používalo anglické označení *political economy*.

¹⁵ Viz více o Coasově teorému v části 3 níže.

¹⁶ Viz více o ekonomické analýze trestního práva v části 4 níže.

¹⁷ K tomu viz např. posláním Evropské asociace pro právo a ekonomii: „*This approach applies economic concepts to explain and clarify legal issues, not only with respect to narrowly defined “economic” fields, such as competition and economic law, but also to legal fields that concern a wide variety of non-market activities, from liability issues to family matters and crime.*“ Mission Statement. In: *European Association of Law and Economics*. [2015-01-20]. Dostupné z: <<http://www.eale.org/index/index/about>>.

2. EKONOMIE NENÍ VĚDA O PENĚZÍCH

Druhé nedorozumění se týká vztahu ekonomie a peněz. Je možné se setkat s představou, že ekonomie je věda zabývající se penězi. Tato představa následně vyvolává dojem, že ekonomická analýza práva je analýzou peněžních transakcí upravených právem.

2.1 Peníze a vzácné zdroje

Jak již bylo zmíněno výše, ekonomie je věda zabývající se využitím vzácných zdrojů k uspokojování lidských potřeb. Vzácné zdroje můžeme se zjednodušením rozlišit na (1) výrobní faktory, a (2) výrobky a služby. Výrobní faktory jsou využívány firmami k produkci výrobků a služeb. Takto využívanými faktory jsou například zemědělská půda, nerostné suroviny, lidská práce, výrobní stroje nebo infrastruktura. Peníze výrobním faktorem nejsou. Není totiž možné je *přímo* využít k produkci výrobků a služeb. K uspokojování lidských potřeb dochází prostřednictvím spotřeby výrobků a služeb. Může jít například o dům, obložený chlebiček nebo masáž. Peníze nejsou ani statkem či službou. Není totiž možné je *přímo* využít k uspokojení lidské potřeby.

Peníze však v oblasti uspokojování lidských potřeb prostřednictvím vzácných zdrojů hrají velkou roli, protože *usnadňují směnu vzácných zdrojů*. Peníze používáme při nákupu a prodeji výrobních faktorů, výrobků a služeb, protože to je praktičtější než přímo vyměňovat jeden vzácný zdroj za zdroj jiný. Bez použití peněz by například bylo pro advokáta dosti složité proměnit své služby klientům v teplý oběd (pokud by klientem nebyla restaurace poblíž příslušné advokátní kanceláře). Praktičnost peněz ve směně je důvodem toho, proč právo kupříkladu příkazuje nahradit škodu v penězích (a ne třeba v trešních).

2.2 Právo a peníze

Bez možnosti používat peníze by docházelo k menšímu množství směn. Platí přitom, že každá dobrovolná směna zvyšuje bohatství příslušného lidského společenství (např. státu), a z hlediska tohoto společenství je proto žádoucí, aby docházelo k co nejvíce směnám. Jinými slovy se tedy dá říci, že lidé mají prospěch z toho, když mohou při směně vzácných zdrojů využívat peníze. Není tedy překvapením, že se státy prostřednictvím svých právních systémů snaží zajistit, aby peníze směnu usnadňovaly co nejvíce (např. zvyšováním důvěryhodnosti peněz prostřednictvím boje s padělkami).

2.3 Ekonomie a peníze

Ekonomie se samozřejmě do určité míry penězi zabývá. Zajímá ji především právě jejich schopnost usnadnit směnu. Peníze jsou však pouze jedním z marginálních témat, které ekonomie řeší. Zásadní je, že ekonomii by využití vzácných zdrojů k uspokojování lidských potřeb zajímalo i ve světě, kde by peníze nebyly vynalezeny a kde by ke směně vzácných zdrojů docházelo bez jejich využití.

I v našem reálném světě někdy k takovýmto směnám dochází. Firmy například poměrně často směňují výrobní faktory za jiné (*barter*). Také v krizových obdobích nejistoty (např. během války) mezi lidmi obvykle dochází k přímé směně výrobků a služeb (bez využití peněz). Především však lidé velice často činí racionální rozhodnutí o využití

vzácných zdrojů v kontextu, ve kterém se peníze (přímo) nevyskytují. Může jít například o rozhodnutí o podstupované míře rizika při volnočasových aktivitách, rozhodnutí o počtu dětí, rozhodnutí o objemu škodlivin vypouštěných firmou do ovzduší apod. I tyto (nepeněžní) oblasti rozhodování o využití vzácných zdrojů jsou doménou ekonomie.

2.4 Ekonomická metodologie a peníze

Peníze se nicméně v ekonomické literatuře neobjevují jen jako objekt výzkumu. Vedle své praktičnosti pro subjekty směřující vzácné zdroje je koncept peněz díky svým vlastnostem účelný také pro ekonomickou *metodologii*. Ekonomie často potřebuje porovnávat veličiny, které jsou srovnatelné jen obtížně.¹⁸ Peníze v těchto případech často figurují jako společný jmenovatel (*common denominator*) srovnávaných kategorií.¹⁹

Peníze se takto využívají například pro porovnání užítku ze spotřeby konkrétního výrobku mezi dvěma osobami. Člověk, kterému výrobek přináší větší užitek, za něj *ceteris paribus* zřejmě bude požadovat vyšší peněžní kompenzaci než člověk, kterému přináší užitek menší. Podobně můžeme porovnávat, jak je někomu něco nemilé (kupříkladu zranění). Ten, kdo je *ceteris paribus* ochoten zaplatit více za vyhnutí se příslušnému zranění (např. ve formě nákupu ochranných prostředků, které zranění zabrání), zřejmě vnímá příslušné zranění negativněji.

Nalezení společného jmenovatele však není nutné jen napříč různými osobami. Také při srovnávání užítku z různých výrobků, aktivit apod. (byť i u jediné osoby) lze peníze za tímto způsobem využít. Analýza nákladů a přínosů (*cost-benefit analysis*) vyžaduje, aby pro srovnatelnost byly náklady a přínosy vyjádřeny ve stejných jednotkách. I zde se k tomuto vyjádření využívá nejčastěji množství peněz, které by člověk byl ochoten zaplatit za získání přínosu nebo vyhnutí se nákladu.

Metodologické využití peněz jim však nepřikládá žádnou vnitřní hodnotu. Jedná se o pouhý analytický konstrukt, který se snaží zachytit jinak těžko kvantifikovatelné veličiny jako bolest, utrpení, radost apod. Peněžní částky přiřazené k jednotlivým alternativám, mezi nimiž se subjekt rozhoduje, v rámci analýzy pouze reprezentují volby, které by jednotlivci mezi těmito alternativami činili. Metodologické využití peněz je tedy z hodnotového hlediska neutrální.

2.5 Příčiny nedorozumění

Hlavní příčinou chápání ekonomie jako vědy o penězích je pravděpodobně její již zmiňované nesprávné spojování s ekonomikou, a především pak se zásahy veřejných institucí do fungování ekonomiky. Mediální debaty (kterých se obvykle účastní přední ekonomové) soustředící se na řešení ekonomických problémů prostřednictvím přidělování veřejných peněz mohou snadno vyvolat představu, že ekonomie je především o takovémto alokování peněz.

¹⁸ „Even the most ardent proponents of cost-benefit analysis concede that comparing disparate categories is extremely difficult in practice. But many critics insist that such comparisons cannot be made even in principle. [...] Scarcity is a simple fact of the human condition. To have more of one good thing, we must settle for less of another. Claiming that different values are incommensurable simply hinders clear thinking about difficult tradeoffs.“ FRANK, R. H. Why is Cost-Benefit Analysis So Controversial? *The Journal of Legal Studies*. 2000, Vol. 29, No. S2, s. 914.

¹⁹ KAPLOW, L. – SHAVELL, S. *Fairness versus Welfare*. Cambridge: Harvard University Press, 2002, s. 32, pozn. 34.

Svou roli nepochybně hraje také nepochopení metodologické role peněz v ekonomickém výzkumu. V tomto ohledu zřejmě selhává ekonomické vzdělávání právníků.

2.6 Důsledky nedorozumění

Chápání ekonomie jako vědy o penězích brání pochopení skutečné náplně ekonomie. Člověk představující si pod ekonomikou vědu o penězích se přirozeně bude bránit jejím užitím v oblastech, ve kterých o peníze (přímo) nejde, nebo její aplikaci na právo vůbec.

2.7 Shrnutí nedorozumění

Stejně jako předmětem zájmu ekonomie na nejzákladnější úrovni není ekonomika, nejsou jí ani peníze.²⁰ Někdo však takového dojmu může přesto nabýt, protože téma peněz se v ekonomii pro jejich užitečnost při provádění transakcí i debatách o těchto transakcích²¹ vyskytuje velmi často. Redukce ekonomie na vědu o penězích pak může vést k představě, že za pomoci ekonomie lze analyzovat pouze oblasti regulované právem, ve kterých se skutečně peníze platí, případně že penězům je připisována nějaká vnitřní hodnota. Ve skutečnosti lze ovšem ekonomii aplikovat i tam, kde se peníze nepoužívají, a peníze samy o sobě (bez lidí) pro ekonomy žádnou hodnotu nemají.

3. EKONOMIE NETVRDÍ, ŽE PRÁVO JE ZBYTEČNÉ

Na rozdíl od dvou předchozích nedorozumění týkajících se náplně ekonomie souvisí třetí nedorozumění s nepochopením vztahu práva a ekonomie. Jedná se o přesvědčení, že podle ekonomie (ekonomické analýzy práva) není k dosažení efektivního společenského upotřebení zdrojů právo potřeba.

3.1 Coasův teorém

Uvedené přesvědčení vychází z již zmiňovaného Coasova teorému.²² Dle tohoto teorému by plně informované racionální subjekty ve světě s nulovými transakčními náklady dospěly vždy ke stejnému (společensky efektivnímu) využití vzácných zdrojů bez ohledu na to, kterému subjektu by objektivní právo přisuzovalo jaká oprávnění k nakládání se vzácnými zdroji. Například oprávnění k užívání vyhrazené rozhlasové vysílací frekvence by skončilo u subjektu, který je dokáže nejlépe komerčně využít (nejziskovější subjekt). Toto oprávnění by u něj skončilo i v případě, že by jej objektivní právo původně udělilo jinému subjektu. Došlo by totiž k převodu oprávnění z takového subjektu na nejziskovější subjekt, na kterém by oba subjekty vydělaly.

²⁰ „Economics, whose subject, at the most fundamental level, is not money or the economy but the implications of rational choice, is an essential tool for figuring out the effects of legal rules.“ FRIEDMAN, D. D. *Law's Order: What Economics Has to Do With Law and Why It Matters*. Princeton: Princeton University Press, 2000, s. 8.

²¹ „[M]oney, although convenient for both making transactions and talking about them, is not what economics is about.“ Ibidem, s. 21.

²² COASE, R. H. The Problem of Social Cost. *The Journal of Law and Economics*. 1960, Vol. 3, s. 1–44. Sám Coase však pojem (coasův) teorém vůbec nepoužívá. Jeho autorem je George Stigler.

3.2 Oprávnění

Je nutné si všimnout, že Coasův teorém předpokládá převody oprávnění k *vylučnému* užívání určitého vzácného zdroje. Většinou totiž platí, že souběžné užívání vzácného zdroje jedním subjektem snižuje užitek z tohoto zdroje pro subjekt druhý. Pokud by například oba provozovatelé rozhlasu vysílali na stejné frekvenci (tj. využívali by stejný vzácný zdroj), docházelo by k rušení jejich signálu.²³ Hlavním prostředkem k docílení vylučnosti užívání určitého vzácného zdroje je v naší společnosti (objektivní) právo. Právo zajišťuje, že z užívání „naší“ věci můžeme vyloučit další subjekty. Provozovatel rozhlasu přisuzuje určitou hodnotu oprávnění k užívání vyhrazené rozhlasové vysílací frekvence (tj. je ochoten za toto oprávnění něco zaplatit), protože očekává, že se mu prostřednictvím práva povede vyloučit případné subjekty porušující jeho exkluzivitu k příslušné frekvenci.

Právo je tedy esenciální pro to, aby vůbec bylo možné o vylučnosti užívání hovořit, i pro to, aby bylo možné tuto vylučnost převádět. „[B]ez ustanovení výchozího vymezení oprávnění [prostřednictvím objektivního práva] nemůže na trhu docházet k jejich převodům.“²⁴ Coasův teorém tedy právo zjevně nepovažuje za zbytečné.

3.3 Vliv práva na ekonomickou prosperitu

Coase (a další, kteří ho následovali) hovoří také o důležitosti co největší jasnosti vymezení oprávnění k vzácným zdrojům.²⁵ Pokud totiž někdo uvažuje o nákupu určitého oprávnění, chce si být jist tím, že prodejce je skutečně oprávněn k převodu tohoto oprávnění. Chce si také být jist tím, jaké obranné prostředky má k dispozici pro případ, že by v budoucnu někdo výkon jeho oprávnění rušil. Pokud takovou jistotu nemá, bude ochoten zaplatit za oprávnění pouze nižší cenu, nebo případně ztratí zájem úplně. Přitom každá takováto nerealizovaná transakce je z hlediska ekonomie nežádoucí (kdyby k ní došlo, měli bychom se lépe). Podle Coasova teorému by se tedy *ceteris paribus* měla společnost s větší předvídatelností práva mít ekonomicky lépe než společnost s nižší předvídatelností práva.

Při diskutování jakýchkoli implikací Coasova teorému je také potřeba si uvědomit, že Coase hovoří o ideálním světě, který splňuje hned několik podmínek, které v našem světě nikdy být splněny nemohou. Především se jedná o podmínku nulovosti transakčních nákladů. V našem světě však každá transakce bude spojena s náklady. Člověk musí nejdřív vyhledat budoucího kontrahenta, zjistit si o něm informace, dojednat podmínky transakce a následně sledovat, zda dochází k plnění podle dohodnutých podmínek. Všechny tyto aktivity nás stojí přinejmenším čas. Coase a další ekonomové jsou si samozřejmě vědomi, že transakční náklady budou jen výjimečně zanedbatelné, a proto nebude

²³ Toto neplatí o všech vzácných zdrojích. Vezmeme si například konzumentskou stranu samotného rozhlasového vysílání. Skutečnost, že další posluchač si frekvenci naladí a začne poslouchat, nikterak nezhoršuje zážitek dosavadních posluchačů. Ekonomové takovouto vlastnost vzácného zdroje (statku) označují jako *nedělitelnost*.

²⁴ COASE, R. H. The Problem of Social Cost. *The Journal of Law and Economics*. 1960, Vol. 3, s. 8.

²⁵ V anglicky psané právně-ekonomické literatuře se hovoří o *property rights*. Jedná se především o ta práva, které česká právní doktrína označuje jako *věcná práva*.

k dosahování společensky optimální alokace zdrojů postačovat, aby byla oprávnění k těmto zdrojům dostatečně jasně definována.²⁶

Právo proto může vedle zajišťování předvídatelnosti hrát při dosahování optimální alokace zdrojů další dvě role. Za prvé může právo sloužit ke snížení transakčních nákladů. „Zlevňování“ transakcí může právo dosahovat vícero způsobů. Právo například poskytuje základ k fungování organizovaných trhů (burz), které výrazně usnadňují provádění transakcí. Právo také nutí kontrahenty k poskytnutí některých důležitých informací, čímž usnadňuje jejich získávání. Velice důležitou roli hraje také levný vynucovací mechanismus poskytovaný právem. V neposlední řadě právo vyplňuje právní vztahy dispozitivními normami, které smluvním stranám umožňují neztrácet čas domlouváním se na podrobnostech, a snižují tedy jejich transakční náklady. Za druhé může právo při výchozím vymezování oprávnění k vzácným zdrojům (tj. v případě českého práva typicky v legislativním procesu) toto vymezování provádět takovým způsobem, aby se vzácný zdroj dostal přímo do rukou toho, kdo by byl v ideálním světě s nulovými transakčními náklady jeho koncovým kupcem (tj. např. vyhrazená frekvence do rukou nejziskovějšího provozovatele rozhlasu).²⁷

3.4 Příčiny nedorozumění

Vykládání si Coasova teorému tak, že právo je zbytečné, je dle mého názoru způsobeno dvěma příčinami. Tou první je fakt, že zmýlené čtení teorému je rozšířené i mezi ekonomy, kteří následně omyl šíří dál. Tou druhou (která zřejmě působí zmatení i mezi zmiňovanými ekonomy), je nepochopení významu modelování ve vědě.²⁸ Coasův teorém totiž není ničím jiným než logickou implikací zjednodušujícího modelu reality. Právnický vzdělaný především k tomu, aby si pamatoval velké množství pouček a aby (holisticky) dokázal řešit konkrétní případy, má však dle mé zkušenosti značné obtíže pochopit, k čemu jsou takovéto zjednodušující abstrakce o společenské realitě užitečné. V ekonomii, stejně jako v jiných vědách (např. hmotný bod v kinetice), je přitom používání modelů běžné. Lze uvést například modely dokonalé konkurence nebo racionálního rozhodování. Autoři takovýchto modelů (tj. i Coase) a lidé, kteří s nimi následně pracují, jsou si vědomi toho, že modely neslouží k přesnému popsání reality, ale k jejímu lepšímu pochopení.²⁹

²⁶ „[T]he assumption [...] that there were no costs involved in carrying out market transactions [...] is, of course, a very unrealistic assumption. In order to carry out a market transaction it is necessary to discover who it is that one wishes to deal with, to inform people that one wishes to deal and on what terms, to conduct negotiations leading up to a bargain, to draw up the contract, to undertake the inspection needed to make sure that the terms of the contract are being observed, and so on. These operations are often extremely costly, sufficiently costly at any rate to prevent many transactions that would be carried out in a world in which the pricing system worked without cost.“ COASE, R. H. The Problem of Social Cost. *The Journal of Law and Economics*. 1960, Vol. 3, s. 15.

²⁷ Pro takovýto postup se využívá označení napodobování trhu (*market mimicking*). V případě původního Coasova příkladu s farmářem pěstujícím plodiny a rancherem chovajícím dobytek by tak oprávnění k využívání půdy (a s ním související případné právo na náhradu škody) mělo být právem přiznáno tomu zemědělci, který by (na základě vyjednávání) půdu využíval v ideálním světě bez transakčních nákladů.

²⁸ Obdobně k jiným aspektům modelování v ekonomii viz VELJANOVSKI, C. The Economic Approach to Law: A Critical Introduction. *British Journal of Law and Society*. 1980, Vol. 7, No. 2, s. 175.

²⁹ Některé modely jsou pak také využívány jako normativní ideály, ke kterým je žádoucí se přibližovat. Některí autoři takto například prosazují dokonale konkurenční trh jako žádoucí (byť ne zcela dosažitelný) cíl, ke kterému bychom měli směřovat. Podobně může sloužit Coasův model světa bez transakčních nákladů.

3.5 Důsledky nedorozumění

Právník, který se domnívá, že podle ekonomie je právo zbytečné, k ekonomii pravděpodobně nebude mít nejvřelejší postoj. V neposlední řadě také právník, který pochopí Coasův teorém jako výzvu k zavrnutí práva, bude připraven o pochopení jeho pravého významu. A že je to význam vskutku zásadní pro porozumění ekonomické analýze.

3.6 Shrnutí nedorozumění

Ekonomie toho má o právu hodně co říci. Jen samotný Coasův teorém nás toho učí mnoho o důležitosti práva pro ekonomickou prosperitu: za prvé je jasnost práva důležitá pro ekonomickou prosperitu; za druhé může právo ekonomickou prosperitu podpořit tím, že se bude brát o snížení transakčních nákladů; za třetí může právo při existenci prohibitivně vysokých transakčních nákladů podpořit ekonomickou prosperitu tím, že přidělí vzácný zdroj tomu, kdo by si ho při nižších transakčních nákladech koupil sám. Rozhodně však netvrdí, že je právo (z hlediska ekonomické prosperity) zbytečné.

4. EKONOMICKÁ ANALÝZA PRÁVA NENÍ JEN O PROSAZOVÁNÍ EFEKTIVNOSTI DO PRÁVA

K odmítání ekonomické analýzy práva dochází často proto, že ekonomická analýza je obvykle vnímána jako přístup k právu, jehož náplní je (pouze) prosazování ekonomické efektivity do práva.³⁰ Lze se kupříkladu setkat s názorem, že ekonomický přístup k právu je nevhodný, protože absolutizuje efektivity a opomíjí cíle neekonomické.

4.1 Normativní a pozitivní ekonomie

Jak jsme si řekli výše, ekonomie je věda zabývající se racionální volbou ve světě, ve kterém jsou zdroje ve srovnání s lidskými potřebami omezené. V rámci této definice se tradičně odlišují dvě větve ekonomie, a to sice větve *normativní* a větve *pozitivní*. Obě větve spolu úzce souvisí a vychází ze stejných metodologických základů. Dopady jejich aplikace při zkoumání práva jsou však výrazně odlišné.

Normativní ekonomie „sleduje využití zdrojů, jejich organizaci ve výrobě a rozdělování z nich plynoucích přínosů mezi lidi, kteří teď žijí nebo se teprve narodí“³¹ a ptá se, jestli některá uspořádání využití zdrojů jsou „lepší“ než jiná. Nejlepší využití zdrojů se pak typicky označuje jako využití *ekonomicky efektivní*.³² Následně příslušné uspořádání využití zdrojů navrhuje jakožto cíl, kterého by společnost měla dosahovat. Normativní ekonomie se tedy zabývá tím, jak by věci měly být (*sollen*).

Druhou větví ekonomie je pozitivní ekonomie. Pozitivní ekonomie se nezabývá tím, jak by věci měly být, ale tím, jak věci jsou (*sein*). Její podstatou je analýza oproštěná od

³⁰ Shodně viz např. OGUS, A. What Legal Scholars Can Learn from Law and Economics. *Chicago-Kent Law Review*. 2004, Vol. 79, No. 2, s. 383.

³¹ GREENWALD, D. (ed.). *The McGraw-Hill Encyclopedia of Economics*. 2nd edition. New York: McGraw-Hill, 1994, s. 744.

³² Pojem ekonomické efektivity může nabývat vícero různých významů. Pro detailní rozbor viz např. KORNHAUSER, L. A. A Guide to the Perplexed Claims of Efficiency in the Law. *Hofstra Law Review*. 1980, Vol. 8, No. 3, s. 591–639.

hodnotových soudů. Pozitivní ekonomie popisuje, vysvětluje a předvídá lidské jednání či jiné jevy. Pozitivní ekonomie tedy nemusí (ovšem může, jak uvidíme níže) mít nic společného s efektivností.

Někteří autoři, jako například Colander, považují uvedenou dichotomii za nedostačnou a hovoří o třetí větvi ekonomie.³³ V rámci třetí větve dochází k využití vědomostí produkovaných pozitivní ekonomikou k dosažení cílů navrhovaných normativní ekonomikou.³⁴ Ekonomové v rámci této větve řeší úlohy následujícího typu: jakým způsobem je možné dosáhnout efektivního upotřebení zdrojů, když víme, že ekonomické subjekty se chovají určitým způsobem? Jedná se tedy vlastně o specifickou aplikaci pozitivní ekonomie. Colander – s odkazem na starší autory – označuje tuto větev ekonomie jako „umění ekonomie“ (*the art of economics*). Sám se však v dalším textu přidržuje termínu *preskriptivní ekonomie*, který používají Määttä³⁵ nebo Van Damme.³⁶

4.2 Normativní a pozitivní analýza práva

Dichotomie normativní a pozitivní ekonomické vědy má svou paralelu také v oblasti ekonomické analýzy práva. *Normativní ekonomická analýza práva* je aplikací normativní (a preskriptivní) ekonomie na právo.³⁷ Navrhuje, aby právo bylo designováno za účelem dosahování efektivnosti, a zároveň navrhuje konkrétní design, který k efektivnosti povede.

Pozitivní ekonomická analýza práva je aplikací pozitivní ekonomie na právo. Hovenkamp upozorňuje, že při spojování práva a ekonomie je zapotřebí mít na paměti, že pozitivismus právní se od pozitivismu ekonomického liší.³⁸ Podle právních pozitivistů platí, že to, zda je určitá právní norma platná, a zda tedy tvoří součást práva v daném systému, závisí na zdrojích této normy, ne na jejím obsahu.³⁹ „Pozitivní“ v tomto kontextu znamená „stanovený“ (z latinského *positus*). Příslušnými postupy stanovené normy jsou dle právních pozitivistů jediným souborem norem, který lze označovat jako právo. V kontrastu k tomu je pozitivismus ekonomický projevem epistemologického pozitivismu, mezi jehož nejvýznamnější zakladatele patří Auguste Comte. Tento filosofický směr je založen na premise, že důvěryhodnou znalost o našem světě lze získat pouze z jeho pozorování, a klade proto důraz na empirická data a vědecké metody. Právě epistemologický pozitivismus se pak odráží v označení pozitivní ekonomické analýzy práva.

³³ Viz např. COLANDER, D. Retrospectives: The Lost Art of Economics. *Journal of Economic Perspectives*. 1992, Vol. 6, No. 3, s. 191–198; COLANDER, D. C. *Economics*. McGraw-Hill, 1992, s. 23. Colander odkazuje na významné ekonomické autory minulosti, jako jsou John Neville Keynes, Milton Friedman a Robert Lipsey.

³⁴ Obvykle je tato třetí větev považována za součást normativní ekonomie.

³⁵ MÄÄTTÄ, K. Law and Economics from Lawyers' Point of View. In: E. Røssæg – H.-B. Schäfer – E. Stavang. *Law and Economics: Essays in Honour of Erling Eide*. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag, 2010, s. 132.

³⁶ VAN DAMME, E. *10 Misunderstandings of Lawyers about Economics*. Nepublikováno.

³⁷ Je však vhodné upozornit, že normativní škola ekonomické analýzy bývá v určitém kontextu definována poněkud odlišně. Jedná se o kontext, ve kterém je původní chicagská škola ekonomické analýzy srovnávána se školou vzniklou na Yale University. V rámci tohoto srovnání je Chicago označováno za školu pozitivní a Yale za školu normativní. Viz např. PARISI, F. Positive, Normative and Functional Schools in Law and Economics. *European Journal of Law and Economic*. 2004, Vol. 18, No. 3, s. 259–272. Akademici z Yale – byť je jejich práce označována za normativní – jsou však známí tím, že odmítají ekonomickou efektivnost jako hlavní cíl práva. Preferují spíše spravedlnost.

³⁸ HOVENKAMP, H. Positivism in Law and Economics. *California Law Review*. 1990, Vol. 78, No. 4, s. 815–852.

³⁹ GARDNER, J. Legal Positivism: 5½ Myths. *The American Journal of Jurisprudence*. 2001, Vol. 46, s. 199.

Pozitivní ekonomickou analýzu je možné členit na dvě její podoby.⁴⁰ První podobou je analýza snažící se za pomoci normativního ekonomického konceptu (efektivnosti) vysvětlit funkci právních norem, právních odvětví nebo celého právního systému.⁴¹ Pozitivní analýza v této podobě se ptá „proč máme takové právo, jaké máme“, tj. zabývá se účelem, ke kterému právo nebo jeho komponenty slouží. Testuje, zda zkoumaný objekt není možné vysvětlit jako instituci sloužící k dosahování efektivnosti. Zřejmě nejznámější aplikací tohoto směru je Posnerova teorie efektivnosti *common law*, podle které je „*common law nejlépe (ne dokonale) vysvětleno jako systém maximalizující bohatství společnosti*“.⁴²

Jak rozvádí Gardner, takovýto druh výzkumu má vzhledem k tomu, že vychází z normativního ekonomického konceptu, velice blízko k výzkumu normativnímu.⁴³ Zároveň však připouští, že otázka, zda je právo možné vysvětlit jako systém maximalizující efektivnost, je analyticky odlišná od otázky, zda je žádoucí, aby právo fungovalo jako systém maximalizující efektivnost. Kritici ekonomické analýzy si podle Gardnera musí být tohoto rozlišení vědomi, jelikož v rámci každé z těchto debat je nutné využívat jiné argumenty.

Zásadním typem aplikace ekonomie na právo z hlediska této části stati je pozitivní ekonomická analýza ve své druhé podobě, kterou Veljanovski označuje jako studii dopadu práva (*legal impact analysis*).⁴⁴ Tato analýza se zaměřuje na identifikaci a kvantifikaci účinků práva na měřitelné veličiny. Předmětem zájmu je to, jak právní normy ovlivňují rozhodování lidí o tom, jakým způsobem budou jednat.⁴⁵ Pro popis, vysvětlení a předvídání reakce lidí na právní normy se využívají teoretické ekonomické modely lidského jednání a empirická data. Je zjevné, že ekonomická analýza práva v této podobě s efektivností přímo nesouvisí.

Veljanovski uvádí jako dobrý příklad tohoto druhu analýzy ekonomický výzkum trestního práva.⁴⁶ Ekonomická analýza kriminality přistupuje k rozhodnutí jedince o tom, zda provést trestný čin či nikoli, podobně jako k volbě povolání. Jedinec se začne podílet na kriminalitě z toho důvodu, že mu přináší větší přínosy než alternativní činnosti.

⁴⁰ POSNER, R. A. Some Uses and Abuses of Economics in Law. *The University of Chicago Law Review*. 1979, Vol. 46, No. 2, s. 288. Někteří autoři namísto rozlišování dvou podob pozitivní analýzy hovoří o pozitivní a deskriptivní analýze. Viz např. COLEMAN, J. L. Efficiency, Exchange, and Auction: Philosophic Aspects of the Economic Approach to Law. *California Law Review*. 1980, Vol. 68, No. 2, s. 222. Pro účely této stati se přidružuji Posnerovy terminologie, byť ji sám nepovažuji za nejšťastnější.

⁴¹ Je zapotřebí rozlišovat mezi výrokem, že právo by mělo být ekonomicky efektivní (normativní výrok), a výrokem, že právo je ekonomicky efektivní (popisný výrok). Nicméně souhlasím s Ogusem, že označování takového typu analýzy jako „pozitivní“ může být dosti matoucí. „It is confusing to incorporate within the framework of positive analysis a normative concept [(efficiency)].“ Ogus proto navrhuje, aby takováto analýza byla označována jako „interpretativní“ nebo „explanatorní“. OGUS, A. What Legal Scholars Can Learn from Law and Economics. *Chicago-Kent Law Review*. 2004, Vol. 79, No. 2, s. 384–385.

⁴² POSNER, R. A. *Economic Analysis of Law*. New York: Aspen Publishers, 2003, s. 25. Podobně např. LANDES, W. M. – POSNER, R. A. *The Economic Structure of Tort Law*. Cambridge: Harvard University Press, 1987.

⁴³ GARDNER, J. Backward and Forward with Tort Law. In: J. Keim-Campbell – M. O'Rourke – D. Shier (eds). *Law and Social Justice*. Cambridge: MIT Press, 2005, s. 261.

⁴⁴ VELJANOVSKI, C. The Economic Approach to Law: A Critical Introduction. *British Journal of Law and Society*. 1980, Vol. 7, No. 2, s. 166.

⁴⁵ OGUS, A. What Legal Scholars Can Learn from Law and Economics. *Chicago-Kent Law Review*. 2004, Vol. 79, No. 2, s. 384.

⁴⁶ VELJANOVSKI, C. The Economic Approach to Law: A Critical Introduction. *British Journal of Law and Society*. 1980, Vol. 7, No. 2, s. 166–168.

Základním předpokladem ekonomického přístupu je ten, že pachatelé se snaží maximalizovat svůj užitek. Pozornost se pak soustředí na teoretické a empirické zkoumání hypotézy odrazení (*deterrence hypothesis*), podle které má snížení očekávaného užitku z kriminální aktivity – způsobené například zvýšením hrozícího trestu – vést ke snížení míry kriminality.

4.3 Hodnotové volby v pozitivní ekonomii

Positivní ekonomická analýza bývá podrobována kritice z toho důvodu, že vychází z úhlu pohledu na svět, jehož volba je nevyhnutelně vedená hodnotami. Z tohoto důvodu bývá i pozitivní ekonomická analýza odznačována za svého druhu „normativní“. Jak však ukazuje literatura z oblasti filosofie vědy, hodnoty se projevují v mnoha aspektech vědeckého bádání. Představa vědeckého výzkumu zcela oproštěného od (neepistemologických) hodnot je ideálem, ke kterému bychom se měli snažit přiblížit, ale jehož dosažení není prakticky možné.⁴⁷ Kritiku mířenou proti pozitivní ekonomii a jejímu odlišování od normativní ekonomie tedy není vhodné přeceňovat. Ačkoli nelze dosáhnout zcela čistého poznání neovlivněného hodnotovými volbami, oddělování pozitivního od normativního přístupu prospívá našemu porozumění studovaných jevů, jako je například právo.⁴⁸

4.4 Příčiny nedorozumění

Existence mylné představy, že ekonomická analýza práva vždy souvisí s efektivností v právu, má patrně vícero příčin. Tu nejvýznamnější lze paradoxně připsat na vrub osobnostem, které ekonomickou analýzu nejvíce zpopularizovaly. Znamé práce Garyho Backera a především Richarda Posnera se totiž téměř výlučně zaměřují na témata, která s efektivností souvisí.⁴⁹ „*Posedlost efektivností vedla k odvedení pozornosti od síly a porozumění pozitivní analýzy.*“⁵⁰ Podle Oguse pak Posnerovo dílo inspirovalo další autory k zaměření se právě na analýzu práva související s efektivností (tj. normativní analýzu nebo výše uvedenou první podobu pozitivní analýzy).⁵¹ Výsledky první podoby ekonomické analýzy jsou pak podle Veljanovského mezi právníky rozšířenější také proto, že tato analýza se věnuje centrálním otázkám právní akademie, když (namísto předvídání účinků práva) přímo právo popisuje, vysvětluje nebo hodnotí za pomoci ekonomických termínů.⁵²

⁴⁷ KINCAID, J. – DUPRÉ, J. – WYLIE, A. *Value-Free Science?: Ideals and Illusions*. Oxford: Oxford University Press, 2007.

⁴⁸ MATTEI, U. *Comparative Law and Economics*. Ann Arbor: The University of Michigan Press, 1997, s. 10.

⁴⁹ „*Snad kvůli kontroverzním a dobře známým názorům soudce Richarda Posnera, byla velká pozornost v rámci odvětví law and economics věnována ekonomické efektivnosti [...], zatímco [jiné druhy] ekonomické analýzy byly přehlíženy.*“ MAGAT, W. A. Howard Latin's Analysis of the Legal and Economic Considerations in the Decisions of Judge Breyer. *Law and Contemporary Problems*. 1987, Vol. 50, No. 4, s. 88, poznámky pod čarou vypuštěny.

⁵⁰ OGUS, A. What Legal Scholars Can Learn from Law and Economics. *Chicago-Kent Law Review*. 2004, Vol. 79, No. 2, s. 384.

⁵¹ „*[M]ost of the law and economics literature appears to have been normative in character; [...] Posner's own work has been a primary inspiration for it.*“ OGUS, A. What Legal Scholars Can Learn from Law and Economics. *Chicago-Kent Law Review*. 2004, Vol. 79, No. 2, s. 384.

⁵² VELJANOVSKI, C. The Economic Approach to Law: A Critical Introduction. *British Journal of Law and Society*. 1980, Vol. 7, No. 2, s. 181.

Z těchto důvodů se proto právníkům, kteří jsou pouze letmo obeznámeni s ekonomickou analýzou práva, při jejím zmínění jako první vybaví pojem „efektivnost“.

4.5 Důsledky nedorozumění

Pokud je někdo přesvědčen, že ekonomická analýza práva je pouze o efektivnosti, a zároveň se domnívá, že efektivnost do práva (nebo do jeho určité oblasti) nepatří, přirozeně se bude aplikaci ekonomické analýzy bránit. Vylévá však vaničku i s dítětem, jelikož „[o]dmítnutí ekonomické efektivnosti jakožto centrálního rozhodovacího kritéria nezabraňuje tomu, aby byla ekonomická analýza využita při [činění rozhodnutí] založených na jiných kritériích“.⁵³

4.6 Shrnutí nedorozumění

Jedna z větví ekonomické analýzy práva se nezajímá o to, zda právní normy vedou k efektivním výsledkům. Tato větev se zabývá reakcí lidí na právní normy bez toho, aby předjímal kritérium, podle kterého se tato reakce hodnotí. Ekonomická analýza (tato její větev) tedy může být užitečná i v právních odvětvích, ve kterých ekonomická efektivnost nehraje roli.

5. EKONOMICKÁ ANALÝZA NENÍ NEKOMPATIBILNÍ S JINÝMI PŘÍSTUPY K PŘÁVU

Poslední identifikované nedorozumění spojené s ekonomickou analýzou práva se pojí s odsuzováním ekonomické analýzy za to, že opomíjí jiné než ekonomické souvislosti práva nebo absolutizuje ekonomickou efektivnost jakožto cíl práva.⁵⁴ Ekonomická analýza je chápána jako přístup k právu, který implicitně vylučuje ostatní přístupy. Podle předkládané logiky jsou příslušnému jedinci aplikujícímu ekonomickou analýzu při této aplikaci nasazeny na oči klapky, které mu brání vidět neekonomické aspekty práva. Je tak vytvářen dojem, že ekonomická analýza je nekompatibilní s jinými přístupy k právu.

5.1 Ekonomická metoda

Ekonomie se dívá na svět ze specifického úhlu. Na některé jevy klade důraz a jiné zanedbává. Tento „redukcionismus“, který je někdy ze strany právních vědců napadán, je v oblasti vědy obvyklý. Jeho účelem je umožnění porozumění komplexnímu světu prostřednictvím postupného poznávání jeho různých výseků. Ekonomický redukcionismus je tedy motivován epistemologickými zřeteli.

Aplikace specifického úhlu pohledu však neznamená, že takový úhel je považován za jediný možný a správný. Většina zastánců ekonomické analýzy práva by se zřejmě

⁵³ MAGAT, W. A. Howard Latin's Analysis of the Legal and Economic Considerations in the Decisions of Judge Breyer. *Law and Contemporary Problems*. 1987, Vol. 50, No. 4, s. 88, poznámky pod čarou vypuštěny.

⁵⁴ Toto nedorozumění je odlišné od nedorozumění uvedeného pod bodem 4, jež spočívalo v neobeznámenosti s existencí podoby ekonomické analýzy práva, která nesouvisí s ekonomickou efektivností. Zde diskutované nedorozumění se týká neobeznámenosti s možností kombinovat ekonomickou efektivnost s jinými cíli práva.

přihlásila k analogii zmíněné v podtitulu věhlasného článku Calabresiho a Melameda,⁵⁵ kde se hovoří o „*jednom pohledu na katedrálu*“. Jedná se o odkaz na sérii obrazů Claude Moneta vyobrazujících katedrálu ve francouzském městě Rouen, jejíž fasáda je na těchto obrazech zachycena v různých obdobích roku a dne. Calabresi a Melamed tímto podtitulem chtějí dát najevo, že jimi aplikovaná ekonomická analýza je jen jedním z možných úhlů pohledu na právo a že pro jeho komplexnější poznání je nutné se na něj podívat i z jiných úhlů.

Podobně se vyjadřuje také Klevorick: „*Přínos ekonomické teorie právu bude pravděpodobně největší, když v rámci navrhování nových analytických struktur pro tradiční právní problémy přijmou ekonomové či právníci-ekonomové eklektický pohled a přivítají také přínos vědců z jiných společenskovědních oborů k porozumění této oblasti. Také psychologové, dějepisci, sociologové a další totiž mohou navrhnout nový a potenciálně užitečný přístup k právním záležitostem, přístup, který bude nepochybně doplňovat přístup ekonomů s jeho relativním nezájmem o řadu otázek, jako jsou například historický vývoj, formování preferencí jednotlivců i společnosti apod. Nová formulace nabízená ekonomickým teoretikem v zásadě poskytuje novou metaforu pro pohled na konkrétní oblast právního zájmu. Jenže tato metafora je pouze jednou z mnoha a při snaze o porozumění právu, analýzu práva a přispění k rozvoji práva, bude přístup vycházející ze škály způsobů, kterými společenské vědy analyzují lidské chování, pravděpodobně ten nejpřínosnější a nejspěšnější.*“⁵⁶

5.2 Ekonomické cíle

Podobně se to má i s ekonomickými cíli v právu. Ekonomická efektivnost je jedním z cílů, který se jako společnost můžeme rozhodnout následovat. Ekonomové se obvykle budou ekonomickými cíli zabývat více než cíli jinými, protože jim více rozumějí a protože jim to přísluší. Neznamená to však, že by ekonomické cíle nebylo možné kombinovat s cíli jinými. Je tak například možné, aby v návaznosti na stanovení primárního (neefektivnostního) cíle byl vybrán neefektivnější způsob jeho dosažení.⁵⁷ Matematickou metaforou lze říci, že příslušná funkce maximalizace efektivnosti je v takovém případě vlastně pouze rozšířena o jedno omezení. Případně může ekonomická analýza sloužit ke zjištění toho, kolik společenského blahobytu prosazování určitého cíle stojí (tj. jaká je ztráta efektivnosti).⁵⁸

5.3 Příčiny nedorozumění

První příčinou tohoto nedorozumění je patrně nepochopení role zjednodušování reality ve vědeckém výzkumu aplikované s cílem lépe komplexní realitě porozumět. Ekonomické zjednodušování právní reality je nesprávně chápáno jako „kázání“ jediného

⁵⁵ CALABRESI, G. – MELAMED, A. D. Property Rules, Liability Rules, and Inalienability: One View of the Cathedral. *Harvard Law Review*. 1972, Vol. 85, No. 6, s. 1089–1128.

⁵⁶ KLEVORICK, A. K. Law and Economic Theory: An Economist's View. *The American Economic Review*. 1975, Vol. 65, No. 2, s. 243.

⁵⁷ OGUS, A. *Costs and Cautionary Tales: Economic Insights for the Law*. Oxford: Hart Publishing, 2006, s. 304.

⁵⁸ OGUS, A. What Legal Scholars Can Learn from Law and Economics. *Chicago-Kent Law Review*. 2004, Vol. 79, No. 2, s. 383.

možného pohledu na tuto realitu. Ve skutečnosti je však z hlediska porozumění komplexnímu fenoménu práva žádoucí, aby na něj bylo nahlíženo z více úhlů a aby různá zjištění byla kombinována.

Druhou významnou příčinou je nepochybně také skutečnost, že mezi zastánci ekonomické analýzy se skutečně naleznou tací, kteří jsou přesvědčeni o exkluzivitě ekonomického přístupu k právu. Zřejmě nejznámějším autorem, který takovéto názory šířil, je Richard Posner. Ten však s postupem času ze své radikální pozice ustupoval, až ji zcela opustil.⁵⁹ V současnosti jsou tak asi nejvýznamnějšími proponenty exkluzivity ekonomických cílů v právu Kaplow a Shavell s jejich knihou *Fairness versus Welfare*.⁶⁰ Takovéto názory jsou nicméně vlastní pouze menšině zastánců ekonomické analýzy.

5.4 Důsledky nedorozumění

Pokud se někdo domnívá, že ekonomická analýza práva je nekompatibilní s jinými přístupy k právu, a zároveň považuje jiné přístupy za důležité, těžko bude ekonomickou analýzu vítat s otevřeným náručím.

5.5 Shrnutí nedorozumění

Ten, kdo se obrátí na ekonomickou analýzu, se nevydává na cestu, ze které není návratu. Výsledky ekonomické analýzy mohou být kombinovány s výsledky jiných analýz, nebo případně zcela ignorovány. Je si také nutné uvědomit, že ekonomická analýza sama o sobě produkuje pouze vědění, a jako taková není nebezpečná.⁶¹ Jak tvrdí soudce Nejvyššího soudu USA Stephen Breyer, ekonomické poznatky, byť jsou sebeužitečnější, nemohou *samy o sobě* poskytnout odpovědi na právní otázky.⁶²

Děkuji tímto Janu Bartoškovi, Ericu van Dammovi, Liboru Duškovi, Pavlíně Hubkové, Josefu Montagovi a Haně Smrčkové za cenné podněty. Výzkum byl podpořen Grantovou agenturou Univerzity Karlovy v Praze, projekt č. 694712.

JUDr. Ing. Jan Broulík, LL.M.

Právnická fakulta Univerzity Karlovy
Tilburg Law and Economics Center, Tilburg University

⁵⁹ „Obviously there is more to justice than economics.“ POSNER, R. A. *Economic Analysis of Law*. 7th edition. New York: Aspen Publishers, 2007, s. 27.

⁶⁰ KAPLOW, L. – SHAVELL, S. *Fairness versus Welfare*. Cambridge: Harvard University Press, 2002.

⁶¹ I když někteří autoři tvrdí, že je snadno zneužitelná. Viz např. FOX, E. M. The Politics of Law and Economics in Judicial Decision Making: Antitrust as a Window. *New York University Law Review*. 1986, Vol. 61, No. 4, s. 558.

⁶² BREYER, S. Economic Reasoning and Judicial Review. *The Economic Journal*. 2009, Vol. 119, No. 535, s. F130. Podobně např. van Aaken: „Economics cannot tell us whether the international legal order should pursue sustainable development, economic development, human rights, or piece.“ VAN AAKEN, A. Opportunities for and Limits to an Economic Analysis of International Law. *Transnational Corporations Review*. 2011, Vol. 3, No. 1, s. 43.

Magdaléna Svobodová

EVROPSKÉ AGENTURY V RECENTNÍ JUDIKATUŘE SOUDNÍHO DVORA EU

Abstrakt: Autorka ve svém článku analyzuje nedávný případ rozhodovaný Soudním dvorem EU C-270/12 Spojené království proti Evropskému parlamentu a Radě EU. Význam rozsudku spočívá v tom, že se Soudní dvůr EU vyjádřil jednak k otázce právního základu pro svěření pravomocí agentuře ESMA (Evropský orgán pro cenné papíry a trhy), jednak k jejím rozhodovacím pravomocem. Uvedený rozsudek Soudního dvora je významný proto, že primární právo EU v zásadě nepočítá se zřizováním agentur s rozhodovacími pravomocemi. V odůvodnění Soudní dvůr uvádí, že za určitých podmínek mohou být unijním agenturám svěřovány i diskreční pravomoci, agentury mohou přijímat i akty normativní povahy, přičemž takové pravomoci mohou být na agentury delegovány na základě čl. 114 SFEU. Článek 114 SFEU přitom zmocňuje orgány EU přijímat opatření ke sblížení ustanovení předpisů členských států, jejichž účelem je vytvoření a fungování vnitřního trhu. Přestože lze s některými závěry Soudního dvora polemizovat, Soudní dvůr svým rozhodnutím upevnil postavení agentur s rozhodovacími pravomocemi v institucionální architektuře Evropské unie a lze očekávat, že jejich počet bude nadále narůstat. Na závěr autorka vyjadřuje obavy, že opakovaný neúspěch Spojeného království v řízeních u Soudního dvora týkajících se agentur může podporovat odstředivé tendence Spojeného království ve vztahu k Unii.

Klíčová slova: agentury EU, ESMA, Meroni, Romano, zásada svěření pravomocí

ÚVOD

Evropské agentury se staly stabilní a dá se říci, že i tradiční součástí institucionální architektury Evropské unie.¹ K rozmachu agentur jakožto specializovaných subjektů EU dochází v návaznosti na nárůst pravomocí EU, kdy stávající institucionální struktura EU nemá dostatečné prostředky k výkonu některých specifických úkolů a zřizuje za tím účelem zvláštní subjekt.² Dalším impulsem pro zřizování agentur je i potřeba řešit aktuální problémy EU (srov. zejména vznik Evropských orgánů dohledu v souvislosti s finanční krizí v roce 2008, viz níže). V současnosti již existuje 35 stálých agentur.³ Evropské agentury vykonávají nejrůznější činnosti a podle pravomocí, které jim byly svěřeny, je lze třídit do jednotlivých kategorií. Některé agentury provádějí koordinační činnost, shromažďují a předávají informace atp. (tzv. informační a koordinační agentury), některé předkládají svá vyjádření Evropské komisi⁴ jako podklad pro její rozhodovací činnost (tzv. kvaziregulační agentury) a výjimkou dnes nejsou ani agentury s rozhodovacími pravomocemi, kterých je v současnosti osm.⁵ Tyto subjekty proto vzbuzují již delší dobu

¹ Dále také „EU“ či „Unie“.

² Blíže viz např. ZBÍRAL, Robert. Agentury EU – rozmáhající se síť nadnárodních správních orgánů. In: *Contemporary Administrative Law Studies. Selected Issues and Problems of Administrative Procedure*, 4/2009. Olomouc: Iuridicum Olomoucense, 2009, s. 158, [2014-10-08]. Dostupné z: <<http://cals.upol.cz/wp-content/uploads/2011/10/CALS-4.pdf>>.

³ Někteří autoři mluví o procesu „*agencification*“ unijní správy či o rychlém rozrůstání agentur („*mushrooming of agencies*“). Viz CHAMON, Merijn. EU agencies between Meroni and Romano or the devil and the deep blue sea. *Common Market Law Review*. 2011, Vol. 48, No. 4, s. 1055.

⁴ Dále také „Komise“.

zájem odborníků.⁶ Slabým místem zřizování evropských agentur zůstává (v případě většiny z nich) neexistence jednoznačného právního základu ve Smlouvách,⁷ který by jejich zřizování umožňoval. Tento nedostatek je zvláště výrazný u agentur s rozhodovacími pravomocemi, které mohou vydávat právně závazná rozhodnutí adresovaná jednotlivcům či dokonce akty normativní povahy. Ze Smluv nevyplývá výslovná pravomoc EU zřizovat agentury, a tedy ani možný rozsah jejich pravomocí.

V této souvislosti zaslouží pozornost vydání *rozsudku C-270/12 Spojené království proti Evropskému parlamentu a Radě Evropské unie*⁸ (dále „případ ESMA“). V uvedené věci se Spojené království domáhalo zrušení článku 28 nařízení (EU) č. 236/2012 o prodeji na krátko a některých aspektech swapů úvěrového selhání,⁹ které stanoví některé pravomoci Evropského orgánu pro cenné papíry a trhy (ESMA – *European Securities and Markets Authority*). Význam rozsudku spočívá v tom, že se Soudní dvůr EU vyjádřil jednak k otázce právního základu pro svěření pravomocí agentuře ESMA, jednak k jejím rozhodovacím pravomocem.¹⁰ Žalobu Spojeného království ovšem zamítl.

Agentura ESMA sídlící v Paříži vznikla na základě nařízení (EU) č. 1095/2010 o zřízení Evropského orgánu dohledu (Evropského orgánu pro cenné papíry a trhy).¹¹ Byla vytvořena společně s Evropským orgánem pro bankovníctví (EBA) a Evropským orgánem pro pojišťovnictví a zaměstnanecké penzijní pojištění (EIOPA), společně nazývanými jako Evropské orgány dohledu, v reakci na nedávnou finanční krizi.¹² Všechny tyto orgány lze řadit mezi agentury s rozhodovacími pravomocemi.

⁵ Úřad pro harmonizaci ve vnitřním trhu (ochranné známky a průmyslové vzory – OHIM), Odrůdový úřad Společenství (CPVO), Evropská agentura pro bezpečnost letectví (EASA), Evropská agentura pro chemické látky (ECHA), Agentura pro spolupráci energetických regulačních orgánů (ACER), Evropský orgán pro bankovníctví (EBA), Evropský orgán pro pojišťovnictví a zaměstnanecké penzijní pojištění (EIOPA), Evropský orgán pro cenné papíry a trhy (ESMA). K tomu srov. např. CRAIG, Paul. *EU Administrative Law*. 2. vydání. Oxford; New York: Oxford University Press, 2012, s. 150.

⁶ Agenturami se zabývá bohatě zejména literatura zahraniční, z českých autorů se jim věnuje především J. Handrlíca – viz POMAHÁČ, Richard – HANDRLÍCA, Jakub. *Evropské správní právo*. Skripta. Praha: C. H. Beck, 2012, či R. Zbíral – viz např. ZBÍRAL, Robert. *Institucionální rámec Evropské unie. Právně-politologický pohled*. Praha: Linde, 2007.

⁷ Smlouva o Evropské unii (SEU) a Smlouva o fungování Evropské unie (SFEU).

⁸ Rozsudek Soudního dvora EU ze dne 22. 1. 2014 ve věci C-270/12 Spojené království Velké Británie a Severního Irsku proti Evropskému parlamentu a Radě Evropské unie, dosud nezveřejněný ve Sbírce soudních rozhodnutí.

⁹ Dále jen „nařízení o prodeji na krátko“.

¹⁰ Případem se zabývají také zahraniční články – např. SKOWRON, Magdalena. Die Zukunft europäischer Agenturen auf dem Prüfstand. *Europarecht*. 2014, Jhrg. 49, Nr. 2, s. 250–261 (článek analyzuje stanovisko generálního advokáta), NÁDASKÝ, Adam – MRÁZIK, Lukáš. Komentár k rozsudku Súdneho dvora Európskej únie vo věci C-270/12. *Regulácia finančného trhu*. 2014, roč. 22, č. 2, s. 23–26, [2014-09-22]. Dostupné z: <http://www.nbs.sk/_img/Documents/_PUBLIK_NBS_FSR/Biatec/Rok2014/02-2014/05_biatic14-2_nadasky-mrazik.pdf> či ANKERSMIT, Laurens. The legal limits to ‚agencification‘ in the EU? Case C-270/12 UK v Parliament and Council. In: *European Law Blog* [online]. 27. 1. 2014 [2014-09-24]. Dostupné z: <<http://europeanlawblog.eu/?p=2176>>.

¹¹ Celým názvem nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) č. 1095/2010 o zřízení Evropského orgánu dohledu (Evropského orgánu pro cenné papíry a trhy), o změně rozhodnutí č. 716/2009/ES a o zrušení rozhodnutí Komise 2009/77/ES.

¹² Blíže viz např. KÁLMÁN, János. The three-legged chair of financial stability – reform processes in the European union, especially to the concept of European bankunion. In: *Sborník příspěvků z mezinárodní konference Dny práva – 2012 pořádané Právnickou fakultou MU*, [2014-10-05]. Dostupné z: <https://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2012/files/Verejnafinancnicinnost/KalmanJanos.pdf>. Zřízení Evropských orgánů dohledu je jedním z opatření přijatých na úrovni EU v souvislosti s finanční krizí. Dalším je vytvoření tzv. bankovní unie, v rámci níž dochází k posílení pravomocí Evropské centrální banky v oblasti dohledu nad finančními institucemi v EU, zejména v eurozóně (tzv. Single Supervisory Mechanism).

Spojené království žalobou na neplatnost podle čl. 263 SFEU podanou Soudnímu dvoru nenapadlo nařízení č. 1095/2010 zřizující agenturu ESMA, ale již zmiňovaný čl. 28 nařízení o prodeji na krátko, který upravuje některé pravomoci agentury ESMA, jež jsou podle názoru Spojeného království v rozporu s judikaturou Soudního dvora EU, respektive s právní úpravou ve Smlouvách, jak bude konkretizováno dále.

Článek 28 nařízení o prodeji na krátko stanoví intervenční pravomoci agentury ESMA. Podle odstavce 1 tohoto článku agentura uloží fyzickým nebo právnickým osobám, které mají čisté krátké pozice ve vztahu k určitému finančnímu nástroji¹³ nebo třídě finančních nástrojů, oznamovací povinnost (písmeno a), nebo *uloží fyzickým nebo právnickým osobám zákaz nebo stanoví podmínky* provádění prodeje na krátko nebo některých specifikovaných transakcí (písmeno b). Odstavec 2 dále stanoví, že agentura ESMA přijme tato rozhodnutí pouze za určitých okolností, pokud dojde k ohrožení správného fungování a integrity finančních trhů nebo stability finančního systému v EU a pokud jsou opatření příslušných orgánů členských států nedostatečná. Při své rozhodovací činnosti vezme agentura v úvahu určitá kritéria stanovená nařízením v odstavci 3 (zda opatření agentury významně řeší hrozbu pro správné fungování a integritu finančních trhů, zda nevede ke vzniku rizika regulatorní arbitráže či nemá škodlivý účinek na efektivnost finančních trhů). Před přijetím rozhodnutí konzultuje orgán pro cenné papíry a trhy ESRB a případně další dotčené orgány (odstavec 4). Agentura ESMA přezkoumává své rozhodnutí alespoň jednou za tři měsíce. Není-li do konce uvedené doby tři měsíců obnoveno, jeho platnost automaticky skončí (odstavec 10).

Z výše uvedeného tedy vyplývá pravomoc agentury ESMA přijímat právně závazná rozhodnutí s účinky pro třetí osoby. Její rozhodnutí jsou navíc akty normativní povahy, jak bude rozebráno níže.

1. DOKTRÍNA MERONI

Spojené království jako první argument pro zrušení čl. 28 nařízení o prodeji na krátko uvádí, že agentura ESMA má při výkonu své rozhodovací pravomoci širokou možnost uvážení, která je v rozporu s rozsudkem Soudního dvora 9/56 Meroni proti Vysokému úřadu¹⁴ (dále „případ Meroni“).

Připomeňme nejprve, o co se jednalo v tomto více než 50 let starém případě. Společnost Meroni & Co., Industrie Metallurgiche, S.p.A. (dále „společnost Meroni“) navrhovala zrušit rozhodnutí Vysokého úřadu (dnešní Komise) ze dne 24. 10. 1956, podle něž měla povinnost uhradit Vyrovnávacímu fondu pro dovážený železný šrot částku 54 819 656 ITL (dále „individuální rozhodnutí“).¹⁵ Napadené individuální rozhodnutí bylo přijato na základě obecně závazného rozhodnutí č. 14/55. Tímto obecně závazným rozhodnutím Vysoký úřad přenesl určité pravomoci na Společný úřad spotřebitelů železného šrotu¹⁶

¹³ Finanční nástroje jsou vymezeny v příloze I oddíl C směrnice 2004/39/ES o trzích finančních nástrojů. Jedná se např. o převoditelné cenné papíry, nástroje peněžního trhu, opce, futures, swapy ad.

¹⁴ 9/56 Meroni & Co., Industrie Metallurgiche, SpA proti Vysokému úřadu, ECR 1958, 11.

¹⁵ Autorka článku vychází z překladu rozsudku zveřejněného na <<http://isap.vlada.cz/>>.

¹⁶ Dále „Společný úřad“.

a Vyrovnávací fond pro dovážející železný šrot¹⁷ jako soukromoprávní subjekty založené podle belgického práva. Vlastní individuální rozhodnutí sice vydal Vysoký úřad, ale poté, co některé kroky učinily tyto subjekty. Společnost Meroni se mimo jiné domáhala zrušení individuálního rozhodnutí z důvodu, že Vysoký úřad nesprávně přenesl na Společný úřad a Vyrovnávací fond pravomoci, které mu byly svěřeny Smlouvou o založení Evropského společenství uhlí a oceli,¹⁸ aniž by jejich výkon podřídil podmínkám, které by byly vyžadovány Smlouvou ESUO, kdyby tyto pravomoci vykonával přímo Vysoký úřad.

Soudní dvůr žalobě vyhověl a napadené individuální rozhodnutí zrušil. Ve svém rozsudku nicméně konstatoval, že přenesení pravomocí orgánem (Vysokým úřadem) na jiný subjekt je možné.¹⁹ Zároveň stanovil podmínky takového přenesení pravomoci: orgán nemůže na subjekty přenášet rozsáhlejší pravomoci, než které mu náleží podle Smlouvy ESUO. Přenesení pravomocí se může týkat pouze jasně vymezených výkonných pravomocí, jejichž užití musí plně podléhat dohledu delegujícího orgánu. Přenesení pravomoci, která zahrnuje velký prostor pro uvážení, představuje skutečný přesun odpovědnosti. Taková delegace pravomocí by znamenala porušení institucionální rovnováhy pravomocí.²⁰ Lze se ztotožnit s názorem generálního advokáta Niila Jääskinena k případu ESMA, že Soudní dvůr měl při rozhodování případu Meroni obavy z neexistence jakéhokoli soudního přezkumu aktů Společného úřadu a Vyrovnávacího fondu (požadavek účinné soudní kontroly). Kromě toho se snažil zabránit tomu, aby Vysoký úřad přenesl pravomoci širší než jeho vlastní pravomoci, které byly tak široké, že mohly být vymezeny svévolně (požadavek institucionální rovnováhy).²¹

Je třeba doplnit, že podle čl. 53 písm. a) Smlouvy ESUO mohl dát Vysoký úřad zmocnění k tomu, aby za podmínek, které určí, a pod jeho dozorem byla vytvářena jakákoli finanční zařízení společná několika podnikům, která pokládá za nezbytná k plnění úkolů stanovených v článku 3 a slučitelná s ustanoveními této smlouvy.²² Smlouva ESUO tedy neobsahovala explicitní pravomoc ustanovit výše jmenované subjekty (Společný úřad a Vyrovnávací fond), ale z dikce výrazu „finanční zařízení společná několika podnikům“ („*tous mécanismes financiers communs à plusieurs entreprises*“) lze dovodit určitou možnost zřizovat takové subjekty.

Uvedený rozsudek dal vzniknout tzv. doktríně Meroni, která stanoví některá pravidla a omezení při zřizování agentur jakožto subjektů, kterým orgány Unie svěřují určité pravomoci. Agentury tak sice vznikají, ale dosud převládají subjekty bez skutečných

¹⁷ Dále „Vyrovnávací fond“.

¹⁸ Dále také „Smlouva ESUO“.

¹⁹ Strana 151.

²⁰ Strany 149–154.

²¹ Bod 64 stanoviska generálního advokáta.

²² „(...) [L]a Haute Autorité peut (...) après consultation du Comité Consultatif et du Conseil, autoriser l'institution, dans les conditions qu'elle détermine, et sous son contrôle, de tous mécanismes financiers communs à plusieurs entreprises, qu'elle reconnaît nécessaires à l'exécution des missions définies à l'article 3 et compatibles avec les dispositions du présent Traité, en particulier de l'article 65.“ Podle německé jazykové verze Smlouvy ESUO „... kann die Hohe Behörde (...) nach Anhörung des Beratenden Ausschusses und des Rates unter Bedingungen, die sie bestimmt, und unter ihrer Kontrolle die Schaffung jeder Art von gemeinsamen finanziellen Einrichtungen für mehrere Unternehmen genehmigen, die sie zur Durchführung der Aufgaben nach Artikel 3 für erforderlich und mit den Vorschriften des Vertrages, insbesondere mit Artikel 65, für vereinbar hält“.

rozhodovacích pravomocí, neboť doktrína Meroni brání výraznému rozvoji tohoto typu agentur. Na druhou stranu počet agentur s rozhodovacími pravomocemi stále narůstá, a to zejména po roce 2000, dokladem toho je i vznik Evropských orgánů dohledu (EBA, EIOPA a ESMA).

Nelze však přehlédnout, že situace současných evropských agentur se v mnoha ohledech liší od okolností případu Meroni. Hlavní odlišnost spočívá v tom, že v případě Meroni se jednalo o delegaci v pravém slova smyslu, a to o přenesení pravomocí Vysokého úřadu na jiné subjekty (Společný úřad a Vyrovnávací fond). V případě současných agentur, agenturu ESMA nevyjímaje, však k přenesení pravomocí v tomto smyslu nedochází. Jsou zřizovány nařízením jakožto akty sekundárního práva, které přijímá Rada s Evropským parlamentem. Striktně vzato aplikovat doktrínu Meroni na současné agentury lze proto jen omezeně. Na druhou stranu pravidla stanovená v tomto rozsudku stanoví alespoň nějaké mantinely pro zřizování agentur, jejichž existenci Smlouvy v zásadě nepředvídají.²³ Zejména požadavek, aby těmto subjektům nebyly svěřovány pravomoci, které zahrnují velký prostor pro uvážení, se zdá být stále aktuální.

Vrátíme-li se k případu ESMA, Spojené království argumentovalo, že pravomoc této agentury stanovená v čl. 28 nařízení o prodeji na krátko obsahuje širokou možnost uvážení, a je proto v rozporu s požadavky rozsudku Meroni. Soudní dvůr však tuto argumentaci nepřijal. Podle jeho názoru – poměrně stručně odůvodněného – je výkon pravomocí ESMA vázán na různá kritéria a podmínky, které vymezují rozsah její činnosti.²⁴ Pravomoci ESMA jsou přesně vymezeny a mohou být předmětem soudního přezkumu²⁵ s ohledem na cíle stanovené delegujícím orgánem. Jsou proto v souladu s požadavky uvedenými v rozsudku Meroni.²⁶ Soudní dvůr tak opět potvrdil relevanci této doktríny.²⁷

Se závěrem Soudního dvora však nemohu plně souhlasit. Agentura ESMA má širokou možnost uvážení, může stanovit podmínky pro fyzické a právnické osoby týkající se prodeje na krátko, případně dalších transakcí, ale čl. 28 odst. 1 písm. b) již nespecifikuje, o jaké podmínky se má jednat. Kromě toho může – podle svého uvážení – uvedené transakce zcela zakázat. Agentura ESMA sice přijme rozhodnutí jen za určitých okolností (odstavec 2), přičemž musí vzít v úvahu určitá kritéria (odstavec 3), ale ústřední pojmy této právní úpravy, totiž „*správné fungování a integrita finančních trhů nebo stabilita celého finančního systému v Unii*“, které má agentura ESMA svou rozhodovací činností pomáhat zajišťovat, jsou neurčitými právními pojmy, které připouští různé možnosti interpretace.

²³ Výjimkou je Evropská obranná agentura (čl. 42 odst. 3 Smlouvy o Evropské unii).

²⁴ Bod 45 rozsudku.

²⁵ M. Skowron ovšem zpochybňuje dostatečnost soudního přezkumu v EU. Viz SKOWRON, Magdalena. Die Zukunft europäischer Agenturen auf dem Prüfstand. *Europarecht*. 2014, Jhrg. 49, Nr. 2, s. 255–256.

²⁶ Bod 53 rozsudku.

²⁷ Objevují se nicméně názory, že doktrína Meroni je již překonaná: „*Zásada delegace vyjádřená v doktríně Meroni již neodpovídá vývoji sociálně vědeckých poznatků o prostředcích kontroly uvážení agentur bez vážného narušení přenesených pravomocí obsažených ve zmocňovacím aktu. Tato doktrína navíc zaostává za rozvojem evropských regulačních politik v posledních třech desetiletích. Navzdory formální podpoře byla tato doktrína de facto zrušena. Je sice pravda, že nové evropské agentury nemají zaručenu formální nezávislost a rozhodovací pravomoc. Nicméně jejich samotná existence potvrzuje, že Komise i členské státy jsou si stále více vědomy vážného nesouladu mezi narůstajícími specifickými úkoly Společenství a administrativními nástroji, které má k dispozici.*“ MAJONE, Giandomenico. Functional Interest: European Agencies. In: John Peterson – Michael Shackleton. *The Institutions of the European Union*. Oxford, New York: Oxford University Press, 2002, s. 306.

2. PŘÍPAD ROMANO

Spojené království jako druhý argument ve své žalobě uvádí, že pravomoc agentury ESMA přijímat „*normativní opatření s obecnou působností*“ podle článku 28 nařízení o prodeji na krátko je v rozporu se zásadou stanovenou v rozsudku 98/80 G. Romano proti Institut National d'Assurance Maladie-Invalidité²⁸ (dále „případ Romano“).

V případě Romano italský státní občan Giuseppe Romano žijící v Belgii napadl (kromě jiného) rozhodnutí Správní komise ES pro sociální zabezpečení migrujících pracovníků č. 101 z roku 1975 upravující převodní kurz měn pro účely výpočtu výše důchodu (mělo tedy povahu právního předpisu). Správní komise byla zřízena na základě nařízení Rady (EHS) č. 1408/71 o uplatňování systémů sociálního zabezpečení na zaměstnané osoby a jejich rodiny pohybující se v rámci Společenství. Belgický pracovní tribunál v Bruselu položil Soudnímu dvoru předběžné otázky, které se týkaly mj. platnosti tohoto rozhodnutí. Pro úplnost je třeba dodat, že tehdejší Smlouva o založení Evropského hospodářského společenství (zejména čl. 173, nyní čl. 263 SFEU) neumožňovala soudní přezkum takového aktu. S poukazem na to Soudní dvůr v odůvodnění rozsudku uvedl,²⁹ že taková instituce, jakou je Správní komise, nemůže být zmocněna Radou přijímat akty mající sílu zákona (myšleno jako akty normativní povahy).³⁰ Rozhodnutí Správní komise č. 101 z roku 1975 proto pracovní tribunál nezavazuje. Rozsudek v případě Romano tak navazuje na rozsudek v případě Meroni tím, že stanoví další limity pro činnost institucí a dalších subjektů EU nepředvídaných ve Smlouvách.

Jak už bylo řečeno, také agentura ESMA přijímá akty normativní povahy. Podle čl. 28 odst. 1 písm. b) ESMA „uloží zákaz nebo stanoví podmínky týkající se provádění, fyzickými nebo právníckými osobami, prodeje na krátko nebo transakce, která vytváří finanční nástroj nebo se vztahuje k finančnímu nástroji (...)“. Tato rozhodnutí se vztahují obecně na všechny dotčené fyzické či právnícké osoby, je tedy zřejmá jejich normativní povaha. Zůstává otázkou, zda jsou tato rozhodnutí obdobou českých opatření obecné povahy³¹ či obecně závazným právním předpisem. Opatření obecné povahy lze „*charakterizovat jako abstraktně-konkrétní správní akt, tzn. takový akt, který se vztahuje na neurčitý okruh osob a jeho účelem je řešit jednotlivou konkrétní (určitou) věc v oblasti veřejné správy, svou povahou a účinky tak stojí mezi rozhodnutími a právními předpisy*“.³² Opatření obecné povahy znají německá či švýcarská právní úprava.³³ Oproti tomu obecně závazný právní předpis obsahuje právní normy, jejichž znakem je obecnost, a to jednak co do subjektu právní normy, jednak co do předmětu právní úpravy, což znamená, že nemůže řešit určitý konkrétní případ.³⁴

²⁸ 98/80 G. Romano proti Institut National d'Assurance Maladie-Invalidité, ECR 1981, s. 1241.

²⁹ Bod 20 rozsudku.

³⁰ Srov. CHAMON, Merijn. EU agencies between Meroni and Romano or the devil and the deep blue sea. *Common Market Law Review*. 2011, Vol. 48, No. 4, s. 1064.

³¹ Viz § 171 an. zákona č. 500/2004 Sb., správní řád, v platném znění.

³² VEDRAL, Josef. Opatření obecné povahy. *Správní právo*. 2007, roč. XL, č. 6, s. 330. Viz též SVOBODA, Petr. Zaručuje ústavní pořádek České republiky právo na soudní přezkum opatření obecné povahy? In: Aleš Gerloch – Pavel Šturma a kol. *Ochrana základních práv a svobod v proměnách práva na počátku 21. století v českém, evropském a mezinárodním kontextu*. Praha: Auditorium, 2011, s. 237 an.

³³ HENDRYCH, Dušan a kol. *Správní právo. Obecná část*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 196 an.

³⁴ Viz KNAPP, Viktor. *Teorie práva*. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 149.

Akty ESMA jsou určeny každé, respektive kterékoli fyzické či právnické osobě, která by chtěla uskutečnit prodej na krátko (či jinou transakci týkající se finančního nástroje). Je zde tedy dán neurčitý okruh osob, který je pojmovým znakem opatření obecné povahy i právního předpisu. Otázkou je, zda akty ESMA řeší konkrétní případ (věc) či nikoli. ESMA nepochybně vyhodnocuje konkrétní situaci, její opatření reagují na ohrožení správného fungování a integrity finančních trhů nebo stability finančního systému v EU. Při vyhodnocování této situace vezme v úvahu, v jakém rozsahu její opatření řeší danou hrozbu, zda nemá škodlivý účinek na efektivnost finančních trhů apod.³⁵ Postupuje tak v souladu s kritérii stanovenými sekundárním právním aktem. Zdálo by se tedy, že se jedná o opatření obecné povahy, generální advokát je ve svém stanovisku označuje za „*správní rozhodnutí s obecnou působností*“.³⁶ Z hlediska účinků však akty ESMA připomínají spíše právní předpis, neboť mají obecnou závaznost i co do předmětu právní úpravy, například zakazují všechny prodeje na krátko, nikoli jen některé konkrétně určené. Na druhou stranu nelze opominout, že jsou tato opatření přijímána na omezenou dobu tří měsíců, což není pro právní předpisy typické. ESMA však může opatření opakovaně obnovovat.³⁷ Nelze tak jednoznačně určit, zda jsou akty ESMA opatřením obecné povahy nebo právním předpisem. Jisté ale je, že určitou normativní povahu mají, a závěry rozsudku Romano jsou proto relevantní i pro případ ESMA.

V případě ESMA Soudní dvůr potvrdil, že z čl. 28 nařízení o prodeji na krátko vyplývá, že agentura ESMA „*je za přísně vymezených okolností oprávněn[a] přijímat podle tohoto článku akty s obecnou působností*“ („*measures of general application*“).³⁸ Podle jeho názoru to však neznamená, že je čl. 28 v rozporu se zásadou rozsudku v případě Romano. Smlouva o fungování Evropské unie totiž výslovně umožňuje, aby instituce a jiné subjekty Unie přijímaly akty s obecnou působností, zejména čl. 263 první pododstavec SFEU, podle nějž Soudní dvůr rovněž „*přezkoumává legalitu aktů institucí a jiných subjektů Unie, které mají právní účinky vůči třetím osobám*“, a čl. 277 SFEU umožňující domáhat se nepoužitelnosti aktu s obecnou působností přijatého orgánem, institucí nebo jiným subjektem Unie.³⁹

Je třeba poznamenat, že oproti právnímu stavu v době vydání rozsudku v případě Romano došlo k zásadní změně přijetím Lisabonské smlouvy. Ta významným způsobem rozšířila soudní ochranu i ve vztahu k aktům institucí a jiných subjektů EU, tedy i evropských agentur. Tyto akty lze přezkoumávat z hlediska jejich platnosti (čl. 263 SFEU), je možné domáhat se ochrany před nečinností evropských agentur (čl. 265 SFEU), podat námitku protiprávnosti jejich aktů (čl. 277 SFEU).⁴⁰ V tomto směru došlo k posílení účinné soudní ochrany, které nepochybně představuje pozitivní vývoj v evropské integraci. Z citovaných ustanovení Smlouvy o fungování EU nicméně nevyplývá, že se orgány, instituce a jiné subjekty Unie zmocňují k přijímání aktů normativní povahy.⁴¹ Výše uvedené

³⁵ Čl. 28 odst. 2 a 3 nařízení o prodeji na krátko.

³⁶ Bod 96 stanoviska generálního advokáta k případu ESMA.

³⁷ Čl. 28 odst. 10 nařízení o prodeji na krátko.

³⁸ Bod 64 rozsudku.

³⁹ Bod 65 rozsudku.

⁴⁰ V případě T-411/06 Sogelma – Società generale lavori manutenzione appalti Srl proti Evropské agentuře pro obnovu (EAR), ECR 2008, II-2771, však již před vstupem Lisabonské smlouvy v platnost Tribunál konstatoval, že akty agentur podléhají soudnímu přezkumu a lze proti nim podávat žalobu na neplatnost.

změny přijaté Lisabonskou smlouvou v čl. 263 první pododstavec SFEU a čl. 277 SFEU spíše reagují na skutečnost, že agentury fakticky vydávají právně závazné akty, a umožňují jejich soudní přezkum. Platné primární právo však v zásadě neobsahuje ustanovení, která by výslovně umožňovala zřizovat agentury EU a stanovit pravomoc přijímat akty individuální či normativní povahy. V tomto směru se proto neztotožňují s názorem Soudního dvora.

3. ROZPOR S ČLÁNKY 290 A 291 SFEU

V rámci třetího žalobního důvodu Spojené království tvrdí, že v čl. 290 SFEU a 291 SFEU Smlouvy nepřiznávají Radě pravomoc přenést na jinou instituci či subjekt takové pravomoci, jaké jsou uvedeny v čl. 28 nařízení o prodeji na krátko. Článek 290 SFEU obsahuje pravidla pro přijímání nelegislativních aktů Komise s obecnou působností, kterými se doplňují nebo mění některé prvky legislativního aktu, které nejsou podstatné. Článek 291 SFEU upravuje prováděcí pravomoci Komise, případně Rady. Tato ustanovení tedy nestanoví pravidla pro přenesení pravomocí na agentury či jiné instituce a subjekty EU.

Soudní dvůr nicméně neuznal ani tento argument Spojeného království. V odůvodnění rozsudku konstatoval, že Smlouvy sice neobsahují žádné ustanovení o svěřování pravomocí instituci nebo jinému subjektu Unie, ale řada ustanovení Smlouvy o fungování Evropské unie předpokládá, že taková možnost existuje. Dokládá to ustanoveními čl. 263 SFEU (přezkum legality aktů institucí a jiných subjektů Unie, které mají právní účinky vůči třetím osobám), čl. 265 SFEU (žaloba na nečinnost orgánů, institucí a jiných subjektů EU), čl. 267 (řízení o předběžných otázkách, které se může týkat mj. platnosti a výkladu aktů přijatých institucemi a jinými subjekty Unie) a čl. 277 SFEU (námitka protiprávnosti aktu s obecnou působností přijatého institucí nebo jiným subjektem Unie). Z nich lze tedy dovodit, že instituce a jiné subjekty Unie (včetně agentur) přijímají akty s právními účinky vůči třetím osobám. Z čl. 277 navíc vyplývá, že se může jednat i o „*akty s obecnou působností*“, tedy nejen individuální právní akty. Jinými slovy, podle názoru Soudního dvora nemusí Smlouvy obsahovat výslovné zmocnění k přenesení pravomocí na jinou instituci či subjekt EU, to explicitně stanoví jen čl. 290 SFEU. Stačí, že z jiných ustanovení Smluv nepřímou (implicitně) vyplývá, že instituce či subjekty EU závazné akty přijímají.⁴² Argumentace Soudního dvora je tedy podobná jako u předchozího žalobního bodu, odkazují proto na svůj komentář k předchozímu bodu.

Pohled generálního advokáta Niila Jääskinena je sice odlišný, ale dochází ke stejnému závěru v tom smyslu, že agentury mohou přijímat právně závazné akty, i když čl. 290 a 291 SFEU tuto možnost výslovně nepřipouští. Generální advokát vychází z čl. 291 SFEU, podle nějž členské státy provádí právně závazné akty Unie (odstavec 1). Tyto akty však mohou svěřit prováděcí pravomoci Komisi, nebo ve zvláštních případech Radě (odstavec 2). „*Avšak vzhledem k tomu, že prováděcí pravomoci nezahrnují doplňování nebo změnu legislativních aktů o nové prvky, základní ústavně právní zásady podle mého*

⁴¹ K tomu srov. CHAMON, Merijn. EU agencies between Meroni and Romano or the devil and the deep blue sea. *Common Market Law Review*. 2011, Vol. 48, No. 4, s. 1056.

⁴² Body 77–87 rozsudku.

*názoru nebrání zákonodárci v tom, aby tyto pravomoci svěřil agenturám, jako určitý kompromis mezi svěřením prováděcích pravomocí Komisi nebo Radě na straně jedné a ponecháním těchto pravomocí členským státům na straně druhé.*⁴³ Podle názoru generálního advokáta tak spadá činnost agentury ESMA podle čl. 28 nařízení o prodeji na krátko pod výkon prováděcích pravomocí v rámci čl. 291 SFEU. Agentury by však podle jeho názoru nemohly přijímat nelegislativní akty s obecnou působností ve smyslu čl. 290 SFEU, které doplňují nebo mění některé prvky legislativního aktu, které nejsou podstatné, protože taková pravomoc v souladu se zásadou demokracie musí být vykonávána jen jediným orgánem, který je demokraticky odpovědný, tj. Komisí, která je odpovědná za svou činnost Evropskému parlamentu.⁴⁴

Z rozsudku Soudního dvora i ze stanoviska generálního advokáta plyne, že pravomoc zmocnit agentury k přijímání právně závazných aktů (normativní povahy) implicitně vyplývá ze Smluv. Soudní dvůr tak přistupuje k širšímu pojetí pravomocí Unie, jak tomu často v historii evropské integrace bylo. Jak známo, v unijním právu se zejména nesmírně rozvinula tzv. teorie implicitních pravomocí, k níž se uchylovaly se orgány Unie (respektive Evropských společenství⁴⁵), když ve Smlouvách chyběla výslovná pravomoc k jejich činnosti. Ačkoli doktrína implicitních pravomocí původně pochází z rozhodovací činnosti Mezinárodního soudního dvora,⁴⁶ tedy nikoli Soudního dvora EU (ES), v Evropské unii (Evropských společenství) zaznamenala značný rozmach.

Široké pojetí pravomocí EU je také dokladem toho, že Evropská unie je skutečně autonomním subjektem s vlastními zájmy a vůlí, kterou projevuje svými orgány. Odvrácenou stranou tohoto fenoménu je skutečnost, že se s touto vůlí nemusí plně ztotožnit (všechny) členské státy. Pokud jde o záležitosti týkající se agentur, je takovým státem Spojené království. Jak bude ukázáno dále, Spojené království podávalo žalobu na neplatnost nařízení nejen v případě ESMA, ale i v dalších případech.

4. PRÁVNÍ ZÁKLAD PRO ZŘIZOVÁNÍ A FUNGOVÁNÍ EVROPSKÝCH AGENTUR

Jak již bylo řečeno, většina evropských agentur není zmíněna ve Smlouvách, Smlouvy neobsahují výslovnou pravomoc k jejich zřizování, a tedy ani stanovení jejich pravomocí. Téměř všechny agentury s rozhodovací pravomocí jsou zřízeny nařízením na základě čl. 114 SFEU (agentury ECHA, ACER, EBA, EIOPA a ESMA) nebo čl. 352 SFEU podle současného číslování (agentury OHIM a CPVO).⁴⁷ Článek 114 SFEU upravuje pravomoc při-

⁴³ Bod 86 stanoviska generálního advokáta.

⁴⁴ Bod 85 stanoviska generálního advokáta.

⁴⁵ Dále také „ES“.

⁴⁶ Srov. posudek Mezinárodního soudního dvora ve věci „Náhrada škod utrpěných ve službách OSN“ z 11. 4. 1949. K tomu viz např. EVANS, Malcolm. D. (ed.). *International Law*. 4. vydání. Oxford: Oxford University Press, 2014, s. 260–261. Mezinárodní soudní dvůr ovšem ve svém rozsudku uvádí, že tento právní princip byl aplikován již Stálým dvorem mezinárodní spravedlnosti ve vztahu k Mezinárodní organizaci práce v posudku č. 13 z 23. 7. 1926. (Citováno podle publikace ŠTURMA, Pavel a kol. *Casebook. Výběr případů z mezinárodního práva veřejného*. 2. doplněné vydání. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2010, s. 35.)

⁴⁷ Výjimkou je agentura EASA, která vznikla nařízením přijatým na základě současného čl. 100 odst. 2 SFEU, umožňujícího přijmout vhodná ustanovení pro dopravu námořní a leteckou.

jímat opatření ke sblížení ustanovení právních a správních předpisů členských států, jejichž účelem je vytvoření a fungování vnitřního trhu.⁴⁸ Článek 352 obsahuje klauzuli flexibility umožňující Unii přijmout opatření k dosažení cílů stanovených Smlouvami i tehdy, když konkrétní pravomoc Unie chybí.⁴⁹ V obou případech se jedná o obecně formulované pravomoci EU a Komise je při zřizování agentur (v rámci realizace svého práva legislativní iniciativy) využívá proto, že konkrétní právní základ v zakládacích smlouvách EU chybí. Rozdíl mezi nimi spočívá mimo jiné v tom, že podle čl. 352 SFEU se při schvalování právního aktu vyžaduje jednomyslnost rozhodování v Radě EU, zatímco podle článku 114 SFEU se uplatní řádný legislativní postup, při němž Rada EU rozhoduje kvalifikovanou většinou. Otázkou je, zda jsou tato ustanovení vhodným právním základem pro zřizování evropských agentur.

Soudní dvůr se v nedávné minulosti zabýval právním základem pro vytvoření agentury a stanovení jejích pravomocí v případech *C-66/04 Spojené království proti Evropskému parlamentu a Radě EU*⁵⁰ (dále „případ Kouřové aromatické přípravky“) a *C-217/04 Spojené království proti Evropskému parlamentu a Radě EU*⁵¹ (dále „případ ENISA“). Oba případy spojuje jednak skutečnost, že žalobu podávalo Spojené království, jednak to, že se týkaly evropských agentur. V prvním případě se jednalo o Evropský úřad pro bezpečnost potravin (EFSA), v druhém případě o Evropskou agenturu pro bezpečnost sítí a informací (ENISA). Pro úplnost je třeba dodat, že ani jedna agentura nemá přímé rozhodovací pravomoci ve vztahu k jednotlivcům.

V případě Kouřových aromatických přípravků navrhovalo Spojené království žalobou na neplatnost zrušení nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 2065/2003 o kouřových aromatických přípravcích používaných nebo určených k použití v potravinách nebo na jejich povrchu.⁵² Předmětem nařízení je stanovení postupu Evropského společenství pro hodnocení a pro povolování použití kouřových aromatických přípravků v potravinách a vytváření seznamu povolených přípravků. V těchto věcech rozhoduje Evropská komise ve spolupráci s Evropským úřadem pro bezpečnost potravin (EFSA), který vydává stanoviska jako podklad pro její rozhodovací činnost. Jako žalobní důvod Spojené království uvádí, že čl. 95 Smlouvy o založení Evropského společenství⁵³ (nyní čl. 114 SFEU) použitý pro přijetí nařízení není správným právním základem, protože nesblíží vnitrostátní předpisy, ale stanoví centralizovaný postup na úrovni Evropského společenství týkající se povolování kouřových aromatických přípravků pro potraviny. Podle názoru Spojeného království je jediným vhodným právním základem pro přijetí takového nařízení článek 308 (nyní čl. 352 SFEU) obsahující klauzuli flexibility, viz výše).

⁴⁸ Čl. 114 odst. 1: „(...) Evropský parlament a Rada řádným legislativním postupem po konzultaci s Hospodářským a sociálním výborem přijímají opatření ke sblížení ustanovení právních a správních předpisů členských států, jejichž účelem je vytvoření a fungování vnitřního trhu.“

⁴⁹ Čl. 352 odst. 1: „Ukáže-li se, že k dosažení některého z cílů stanovených Smlouvami je nezbytná určitá činnost Unie v rámci politik vymezených Smlouvami, které však k této činnosti neposkytují nezbytné pravomoci, přijme Rada na návrh Komise jednomyslně po obdržení souhlasu Evropského parlamentu vhodná ustanovení.“

⁵⁰ C-66/04 Spojené království Velké Británie a Severního Irsku proti Evropskému parlamentu a Radě EU, ECR 2005, I-10553.

⁵¹ C-217/04 Spojené království Velké Británie a Severního Irsku proti Evropskému parlamentu a Radě EU, ECR 2006, I-3771.

⁵² Dále také „nařízení č. 2065/2003“.

⁵³ Dále také „Smlouva o ES“.

Soudní dvůr žalobu Spojeného království (ve shodě se stanoviskem generální advokátky Juliane Kokott) zamítl. Podle závěrů Soudního dvora lze čl. 95 použít jako právní základ jen tehdy, vyplývá-li objektivně a skutečně z právního aktu, že cílem tohoto právního aktu je zlepšit podmínky vytváření a fungování vnitřního trhu.⁵⁴ V rámci tohoto ustanovení chtěly členské státy EU svěřit komunitárnímu normotvůrci určitý prostor pro uvážení, pokud jde o nevhodnější techniku sblížování.⁵⁵ Podle názoru Soudního dvora postup stanovený výše citovaným nařízením představuje vhodný prostředek pro dosažení požadovaného sblížování, a sice stanovení pozitivního seznamu kouřových aromatických přípravků povolených v celém Evropském společenství.

Domnívám se, že v tomto případě je dána přímá vazba právní úpravy v nařízení č. 2065/2003 na harmonizaci v oblasti vnitřního trhu, neboť reguluje uvádění na trh a používání určitých přípravků v celém Evropském společenství. V posuzovaném případě má povolovací pravomocí Komise, tedy orgán základního institucionálního rámce zřízený zakládacím smlouvami odpovědný Evropskému parlamentu. Evropský úřad pro bezpečnost potravin vydává stanoviska, ale přímé povolovací pravomoci nemá. Obecně je dle mého názoru třeba preferovat čl. 352 SFEU jako právní základ pro zřízení agentur a stanovení jejich pravomocí (viz dále). Avšak s ohledem na přímou vazbu posuzované právní úpravy v nařízení č. 2065/2003 na vnitřní trh a na to, že agentura EFSA v rámci tohoto postupu nevydává právně závazná rozhodnutí, považuji za přípustný i čl. 114 SFEU jako právní základ.

Jinou otázkou zůstává, zda je postup zavedený nařízením č. 2065/2003 v souladu s principy subsidiarity a proporcionality ve smyslu čl. 5 SEU a zda je tedy nezbytné, aby povolovací činnost vykonávala centrálně Komise, nikoli orgány členských států EU. Těmito úvahami se Soudní dvůr nezabýval, zabývala se jimi pouze generální advokátka.⁵⁶ Rozpor se zásadou proporcionality ovšem neshledala s odůvodněním, že uplatnění zásady vzájemného uznávání povolení jednotlivých členských států zde není možný.

Případ ENISA míří již přímo na problematiku právního základu použitého pro zřízení agentury EU. Spojené království se žalobou domáhalo zrušení nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 460/2004 o zřízení Evropské agentury pro bezpečnost sítí a informací. Jedná se o typ koordinační a informační agentury, která shromažďuje informace, poskytuje podporu a poradenství Evropskému parlamentu, Komisi, členským státům a dalším v otázkách bezpečnosti sítí a informací, podporuje spolupráci různých subjektů apod. Spojené království jako hlavní argument v této věci uvedlo, že čl. 95 Smlouvy o ES (nyní čl. 114 SFEU) není náležitým právním základem pro přijetí tohoto nařízení, protože toto ustanovení určuje pravomoc Evropského společenství harmonizovat vnitrostátní předpisy, nikoli zřizovat nové subjekty a přidělovat jim úkoly. Podobně jako v případě Kouřových aromatických přípravků Spojené království zastává názor, že právním základem takového nařízení by měl být článek 308 (nyní čl. 352 SFEU).

Soudní dvůr ve svém rozsudku odkazuje na předchozí rozhodnutí v případě Kouřových aromatických přípravků a připomíná, že čl. 95 dává komunitárnímu normotvůrci určitý prostor pro uvážení, pokud jde o techniku sblížování, která je nevhodnější pro

⁵⁴ Bod 44 rozsudku.

⁵⁵ Bod 45 rozsudku.

⁵⁶ Body 44–49 stanoviska generálního advokáta.

dosažení požadovaného výsledku.⁵⁷ Podle uvážení komunitárního normotvůrce se tak může ukázat nezbytné stanovit zřízení nového subjektu ES pověřeného přispívat k usku- tečnění procesu harmonizace.⁵⁸ Nařízení zřizující agenturu není izolovaným opatřením, ale je součástí normativního kontextu vymezeného rámcovou směrnicí a zvláštními směrnici, jehož cílem je uskutečnění vnitřního trhu v oblasti elektronických komu- nikací.⁵⁹ Agentura je tak vhodným prostředkem k předejití vzniku rozdílů, které by mohly vytvořit překážky řádnému fungování vnitřního trhu v dané oblasti.⁶⁰ Na základě uve- dených závěrů proto Soudní dvůr žalobu zamítl.

Stanovisko generální advokátky Juliane Kokott bylo v této věci odlišné. Podle jejího názoru požaduje čl. 95 Smlouvy o ES spojitost mezi opatřením ES a vnitrostátním prá- vem s ohledem na použitou formulaci „*sblížování ustanovení právních a správních před- pisů členských států*“.⁶¹ Nařízení zřizující ENISA upravuje zejména organizaci této agen- tury a tato ustanovení početně zcela převažují, přičemž přímo nepřispívají ke sblížování práva členských států.⁶² Připouští, že toto nařízení obsahuje i ustanovení o úkolech a pra- vomocích agentury ENISA, která mohou představovat dílčí krok ve sblížování práva člen- ských států a příspěvek této agentury ke sblížování práva prostřednictvím její činnosti nelze zcela vyloučit.⁶³ Tyto potenciální příspěvky nicméně nestačí k tomu, aby její zříze- ní bylo považováno za opatření týkající se sblížování ustanovení právních a správních předpisů členských států.⁶⁴ Generální advokátka proto navrhovala předmětné nařízení zrušit.

Případ ENISA ukazuje, že zřizování agentur na základě současného čl. 114 SFEU je přinejmenším problematické. Ustanovení tohoto článku neobsahuje výslovnou pravo- moc pro zřizování subjektů Unie. Výraz „*opatření ke sblížování ustanovení právních a správních předpisů členských států, jejichž účelem je vytvoření a fungování vnitřního trhu*“, je sice formulován obecně, ale ztotožňují se zde se závěrem generální advokátky, že agentura ENISA sblížování právních předpisů členských států sice může nepřímo přispívat, ale tento příspěvek je příliš slabý na to, aby její zřízení a činnost bylo možné subsumovat pod ustanovení čl. 114 SFEU.

Východiskem je princip svěřených pravomocí, podle něž Unie jedná pouze v mezích pravomocí svěřených jí ve Smlouvách členskými státy pro dosažení cílů stanovených ve Smlouvách.⁶⁵ Podle zásady loajální spolupráce se Unie a členské státy navzájem respek- tují a pomáhají si při plnění úkolů vyplývajících ze Smluv.⁶⁶ Z této zásady neplynou jen povinnosti členským státům EU, ale například i povinnost EU respektovat členské státy ve smyslu zásady svěřených pravomocí a vykonávat skutečně jen ty pravomoci, které jí členské státy svěřily v primárním právu jako „páni Smluv“. V situaci, kdy výslovná pravo- moc k zřizování evropských agentur chybí a pro použití článku 114 SFEU jsou jen velmi

⁵⁷ Bod 43 rozsudku.

⁵⁸ Bod 44 rozsudku.

⁵⁹ Bod 60 rozsudku.

⁶⁰ Bod 62 rozsudku.

⁶¹ Bod 22 stanoviska generální advokátky.

⁶² Bod 26 stanoviska generální advokátky.

⁶³ Bod 31 stanoviska generální advokátky.

⁶⁴ Bod 33 stanoviska generální advokátky.

⁶⁵ Čl. 5 odst. 2 SEU.

⁶⁶ Čl. 4 odst. 3 SEU.

chabé důvody, je třeba zvolit jako vhodný právní základ článek 352 SFEU, jak navrhovalo Spojené království. Podle čl. 352 odst. 1 SFEU přijme Rada jednomyslně se souhlasem Evropského parlamentu vhodná ustanovení, ukáže-li se, že k dosažení některého z cílů stanovených Smlouvami je nezbytná určitá činnost Unie v rámci politik vymezených Smlouvami, které však k této činnosti neposkytují nezbytné pravomoci. V daném případě je dán cíl⁶⁷ i politika vymezená Smlouvami, a to vnitřní trh (v oblasti elektronických komunikací), takže čl. 352 odst. 1 lze použít. Také způsob rozhodování v Radě na základě jednomyslnosti lépe vyhovuje tomu, že Unie přijímá akt bez existence konkrétní pravomoci svěřené jí členskými státy. V rámci kontroly zásady subsidiarity navíc Komise upozorní národní parlamenty na to, že se návrh zakládá na tomto článku (odstavec 3). Tím se posiluje demokratičnost procesu přijetí takového právního aktu.

Vratme se opět k případu ESMA. Podobně jako v předchozích žalobách, i v této věci Spojené království zastávalo názor, že čl. 114 SFEU není náležitým právním základem pro přijetí čl. 28 nařízení o prodeji na krátko (čtvrtý žalobní důvod). Vydávání rozhodnutí agenturou ESMA zavazující třetí osoby jde nad rámec článku 114 SFEU. Již při schvalování nařízení o prodeji na krátko proto hlasovalo Spojené království proti přijetí článku 28.⁶⁸

Soudní dvůr ve svém rozsudku odkazuje na případ ENISA a připomíná, že podle uvážení normotvůrce Unie se může ukázat nezbytné stanovit zřízení subjektu pověřeného přispívat k uskutečnění procesu harmonizace.⁶⁹ „Z tohoto důvodu může zákonodárce Unie při výběru techniky sblížování a s ohledem na prostor pro uvážení, který má, pokud jde o opatření uvedená v článku 114 SFEU, přenést na instituci nebo jiný subjekt Unie pravomoci k provádění požadované harmonizace. To platí zejména v případě, kdy se opatření, jež mají být přijata, musí opírat o konkrétní profesní a odborné znalosti, jakož i o reaktivní schopnost takové entity.“⁷⁰ Podle Soudního dvora je účelem článku 28 nařízení o prodeji na krátko skutečně sblížování ustanovení právních a správních předpisů členských států týkajících se dohledu nad určitým počtem cenných papírů a ve vymezených situacích kontroly určitých obchodních transakcí, jejichž předmětem jsou tyto cenné papíry.⁷¹

Generální advokát Niilo Jääskinen posoudil tuto problematiku odlišně. Podle něj nelze posuzovat případ ESMA zcela v duchu případu ENISA. Rozhodnutí přijímaná podle čl. 28 nařízení o prodeji na krátko agenturou ESMA jsou právně závazná, zatímco agentura ENISA právně závazná rozhodnutí nepřijímá. Podle jeho názoru je obtížné si představit, jak by výkon pravomocí podle článku 28 mohl přispět k harmonizaci popsané v rozsudku ENISA. Jedná se zde spíše o povýšení prováděcí pravomoci z vnitrostátní úrovně na unijní v případě, že neexistuje shoda mezi ESMA a vnitrostátním orgánem či orgány.⁷² Čl. 28 ve skutečnosti vytváří nouzový rozhodovací mechanismus na unijní úrovni, jehož výsledkem není harmonizace nebo přijetí jednotné praxe na úrovni členských států, ale nahrazení vnitrostátního rozhodování rozhodováním na unijní úrovni.⁷³ Generální

⁶⁷ Čl. 3 odst. 3 SEU a čl. 26 an. SFEU.

⁶⁸ Bod 58 stanoviska generálního advokáta.

⁶⁹ Bod 104 rozsudku.

⁷⁰ Bod 105 rozsudku.

⁷¹ Bod 112 rozsudku.

⁷² Bod 50 stanoviska generálního advokáta.

advokát proto navrhol zrušení tohoto článku s tím, že čl. 114 SFEU není náležitým právním základem pro jeho přijetí. Vhodným právním základem by byl čl. 352 SFEU.⁷⁴

Soudní dvůr svým rozsudkem potvrdil, že Komise může i nadále v rámci své legislativní iniciativy navrhopvat nařízení, která zřizují evropské agentury nebo jim svěřují pravomoci, na základě čl. 114 SFEU, a to nejen v případech, kdy se jedná o informační agenturu (jako tomu bylo v případě ENISA) či kvaziregulační agenturu (agentura EFSA v případě Kouřových aromatických přípravků), ale i v případě agentur s rozhodovací pravomocí (ESMA). Že lze s rozsudkem Soudního dvora polemizovat, naznačuje už odlišný názor generálního advokáta. Činnost agentury ESMA přece nesměruje k harmonizaci práva, tedy sblížení právních a správních předpisů členských států za účelem vytvoření a fungování vnitřního trhu. Její činnost má sice dopad na volný pohyb kapitálu v EU, ale v jiné podobě, než je harmonizace práva. V rámci své pravomoci přijímá akty normativní povahy závazné pro fyzické a právnické osoby při ohrožení správného fungování a integrity finančních trhů nebo stability celého finančního systému v Unii. Nedostatečně přesvědčivá argumentace Soudního dvora tak může vést k domněnce, že Soudní dvůr byl při svém rozhodování veden spíše potřebou zachovat pravomoc agentury ESMA podle čl. 28 nařízení o prodeji na krátko, protože má přispívat k zajištění stability finančního systému EU. Kdyby Soudní dvůr tento článek zrušil a v návaznosti na stanovisko generálního advokáta doporučil jeho přijetí na základě čl. 352 odst. 1 SFEU, je velmi pravděpodobné, že by takový právní akt nebyl schválen v důsledku veta Spojeného království v Radě. Problematickostí takového rozsudku ukazuje na nutnost přijetí právního rámce pro vznik a činnost evropských agentur ve Smlouvách.

ZÁVĚR

Soudní dvůr dostal příležitost vyjádřit se ve věci C-270/12 Spojené království proti Evropskému parlamentu a Radě EU k důležité otázce rozhodovacích pravomocí evropské agentury. Z rozsudku plynou následující závěry.

Evropská agentura může disponovat rozhodovacími pravomocemi včetně určité míry správního uvážení.⁷⁵ Pokud jsou tyto pravomoci přesně vymezeny, jsou vázány na různá kritéria a podmínky určující rozsah činnosti agentury a mohou být předmětem soudního přezkumu, jsou v souladu s požadavky stanovenými Soudním dvorem v případě Meroni. Soudní dvůr zároveň potvrdil relevanci tohoto rozsudku i ve vztahu k agenturám.

Soudní dvůr dále konstatoval, že v posuzovaném případě agentura ESMA přijímá akty normativní povahy (akty s obecnou působností), přičemž tato pravomoc není v rozporu se zásadami vyjádřenými v rozsudku v případě Romano. Některá ustanovení Smluv totiž umožňují, aby instituce a jiné subjekty Unie přijímaly akty s obecnou působností (které navíc mohou být předmětem soudního přezkumu). Z odůvodnění Soudního dvora tak vyplývá, že zásada v případě Romano, podle níž přijímat instituce a subjekty nepředvídané Smlouvami nelze zmocnit k přijímání aktů majících sílu zákona, se stala obsoletní.

⁷³ Body 51–52 stanoviska generálního advokáta.

⁷⁴ Bod 54 stanoviska generálního advokáta.

⁷⁵ K tomu srov. CRAIG, Paul. *EU Administrative Law*. 2. vydání. Oxford; New York: Oxford University Press, 2006, s. 180.

Smlouvy neobsahují žádné explicitní ustanovení o svěřeni pravomocí instituci nebo jinému subjektu Unie, nicméně řada ustanovení Smlouvy o fungování Evropské unie předpokládá, že taková možnost existuje. Evropským agenturám proto lze svěřovat pravomoci, včetně rozhodovacích, ačkoli články 290 a 291 SFEU umožňují přenesení pravomocí, respektive svěřeni prováděcích pravomocí jen ve vztahu ke Komisi (případně Radě).

Článek 114 odst. 1 SFEU lze využít jako právní základ i ke svěřování pravomocí unijním agenturám. Normotvůrce Unie může při výběru techniky sblížení a s ohledem na prostor pro uvážení, který má, pokud jde o opatření uvedená v článku 114 SFEU, přenést na instituci nebo jiný subjekt Unie pravomoci k provádění požadované harmonizace. To platí zejména v případě, kdy se opatření, jež mají být přijata, musí opírat o konkrétní profesní a odborné znalosti, jakož i o reaktivní schopnost takové entity. Výraz „*opatření ke sblížení ustanovení právních a správních předpisů členských států, jejichž účelem je vytvoření a fungování vnitřního trhu*“ obsažený v čl. 114 odst. 1 SFEU tak Soudní dvůr vykládá značně široce.

Soudní dvůr svým rozhodnutím upevnil postavení evropských agentur. Z rozsudku vyplývá, že evropským agenturám, i když o nich Smlouvy mlčí, lze svěřovat významné pravomoci, včetně vydávání aktů normativní povahy. Se závěry Soudního dvora však lze polemizovat, což dokládá i zčásti odlišné stanovisko generálního advokáta. Soudní dvůr vykládá značně široce některá ustanovení Smluv a dovozuje existenci pravomocí Unie, které ve Smlouvách výslovně uvedeny nejsou. Jeho argumentace přitom není vždy přesvědčivá.

Soudní dvůr svým rozsudkem dává najevo starost o finanční systém Unie, ale bohužel se v něm nezabývá souladem činnosti evropské agentury se zásadou svěřeni pravomocí, podle níž Unie jedná pouze v mezích pravomocí svěřených jí ve Smlouvách členskými státy. Smlouvy přitom nepředvídají existenci agentury ESMA ani jejich pravomoc vydávat akty závazné pro jednotlivce, proto je tato otázka zcela na místě. S ohledem na uvedenou zásadu se domnívám, že dokud nebude ve Smlouvách zvláštní právní základ pro evropské agentury, je třeba přijímat potřebné právní akty na základě článku 352 SFEU. Rada EU takové akty přijímá jednomyslně, takže tento akt nelze přijmout přes nesouhlas některého státu. Zároveň musí s aktem vyslovit souhlas Evropský parlament a na návrhy právních aktů se zvláště upozorní i vnitrostátní parlamenty, které střeží princip subsidiarity a dále posilují demokratičnost fungování Evropské unie.

Pokud se svěřují agenturám pravomoci přes nesouhlas některé členské země EU, může to z dlouhodobého hlediska s sebou nést negativní důsledky pro evropskou integraci. Spojené království již třikrát podávalo žalobu na neplatnost nařízení, které zřizuje evropskou agenturu či stanoví její pravomoci na základě čl. 114 SFEU, a pokaždé bylo neúspěšné, i když některé jeho žalobní důvody byly závažné. Opakovaný neúspěch může přispívat k posílení odstředivých tendencí Spojeného království ve vztahu k Evropské unii.⁷⁶ Vzhledem k tomu, že předseda vlády David Cameron přislíbil uspořádat referendum o setrvání Spojeného království v Evropské unii,⁷⁷ je zřejmé, že se nejedná o „virtuální“ problém.

⁷⁶ Hlavní problém spatřuje Spojené království zejména ve volném pohybu pracovníků v EU, ale problematika agentur může také dílčím způsobem přispívat k jejímu rezervovanému vztahu k Evropské unii.

S ohledem na některé pochybnosti, které agentury vzbuzují, i na to, jak se jejich síť rozmáhá a narůstají jejich pravomoci, by bylo *de lege ferenda* vhodné doplnit do primárního práva obecný právní rámec pro jejich zřizování a fungování. Tento právní rámec by měl být vymezen tak, aby se důsledně uplatnil princip demokratické kontroly činnosti agentur⁷⁸ a princip právního státu.⁷⁹ Z hlediska systematiky se pro něj nabízí část šestá Smlouvy o fungování Evropské unie, hlava I. Institucionální ustanovení. Právní úprava by doplnila chybějící právní základ pro zřizování agentur a konkretizovala jejich pravomoci. V rámci jednotlivých politik EU by bylo případně možné doplnit speciální ustanovení zohledňující specifika činnosti agentur v dané oblasti.

JUDr. Magdaléna Svobodová, Ph.D.

Metropolitní univerzita Praha, o. p. s.

⁷⁷ David Cameron speech: UK and the EU. *BBC* [online]. 23. 1. 2013 [2014-09-29]. Dostupné z: <<http://www.bbc.com/news/uk-politics-21158316>>.

⁷⁸ Podíváme-li se např. na agentury s rozhodovacími pravomocemi, klíčovým orgánem agentury bývá správní rada, která obvykle jmenuje další orgány. Členy správní rady tvoří zástupci všech členských států a jeden či více zástupců Evropské komise, v některých případech také Evropského parlamentu a Rady (atypickou strukturu mají Evropské orgány dohledu). Složení správních rad tak zásadním způsobem ovlivňují členské státy. Tento systém je problematický z hlediska odpovědnosti agentur. Nejsou plně podřízeny Komisi jako orgánu odpovědnému Evropskému parlamentu či Radě jako orgánu, jehož členové jsou odpovědní svým národním parlamentům. Viz SVOBODOVÁ, Magdaléna. Agentury EU a odpovědnost za jejich činnost. In: Karel Klíma a kol. *Odpovědnost veřejné moci*. Praha: Metropolitan University Prague Press, 2013, s. 359 a CRAIG, Paul. *EU Administrative Law*. 2. vydání. Oxford; New York: Oxford University Press, 2006, s. 177.

⁷⁹ Neexistuje jednotná úprava správních řízení, která agentury vedou. Podrobnosti těchto řízení upravují jednotlivá nařízení, detaily odvolacích řízení jsou nezřídka upraveny aktem vydaným odvolacím senátem (obvykle se jedná o jednací řád), který navíc není ani dostupný v českém jazyce (!). Tento právní stav je nepochybně nežádoucí z hlediska postavení účastníků správních řízení, ochrana jejich práv je v tomto směru nedostatečná. Viz SVOBODOVÁ, Magdaléna. Agentury EU a odpovědnost za jejich činnost. In: Karel Klíma a kol. *Odpovědnost veřejné moci*. Praha: Metropolitan University Prague Press, 2013, s. 371–372, viz též POMAHAČ, Richard – HANDRLICA, Jakub. *Evropské správní právo*. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 74.

Silvie Filanová – Jan Provozník

PRAXE EVROPSKÉHO ZATÝKACÍHO ROZKAZU: MŮŽEME SI V EVROPĚ VĚŘIT?

Abstrakt: V centru pozornosti tohoto článku je zásada vzájemné důvěry, jež je klíčová pro systém předávání na základě evropského zatýkacího rozkazu. Článek analyzuje skutečnosti zavádějící důvod k nedůvěře mezi členskými státy EU. Nejprve se zabývá některými důvody, spočívajícími v právní konstrukci evropského zatýkacího rozkazu, a v normativním vymezení systému předávání. Těmi jsou zejména omezení zásady oboustranné trestnosti a možnosti vykonávajícího státu přezkoumat správnost zařazení určitého činu pod jednu z dvaatřiceti kategorií bez oboustranné trestnosti, obligatorní důvody k odepření jeho výkonu či neurčitost některých právních pojmů v nich užitých. Následně přechází ke zcela konkrétním skutečnostem, zpochybňujícím důvěru, jež je možno v praxi členských států při předávání vysledovat. Jedná se zejména o rozdílné plnění povinností, je-li stát v konkrétním případě vydávajícím či vykonávajícím, či různé úrovně ochrany lidských práv či procesních standardů.

Tyto skutečnosti prokazují, že členské státy si v současné době skutečně příliš nevěří a přistupují k užívání evropského zatýkacího rozkazu spíše utilitárně tak, aby maximalizovaly výhody, které jim z něj plynou, ale nejsou příliš ochotné aktivně plnit své závazky tehdy, měly-li by se samy podrobit omezením, která jsou nedílnou součástí tohoto právního institutu.

Klíčová slova: vzájemná důvěra, prostor svobody, bezpečnosti a spravedlnosti, evropský zatýkací rozkaz, systém předávání, odepření výkonu

ÚVOD

Za rub všech společensky i ekonomicky prospěšných jevů, doprovázejících evropskou integraci a základní ekonomické svobody, jež přináší, lze s trochou nadsázky označit „svobodu volného pohybu kriminality“. Ta si vyžaduje efektivnější a rychlejší spolupráci členských států, než jakou umožňuje „klasická“ mezinárodní justiční spolupráce ve věcech trestních. Vlajkovou lodí užší spolupráce ve věcech trestních bylo nepochybně zavedení institutu evropského zatýkacího rozkazu (dále též „EZR“), zavedeného do sekundárního práva EU rámcovým rozhodnutím Rady ze dne 13. června 2002, o evropském zatýkacím rozkazu a postupech předávání mezi členskými státy (2002/584/SVV), dále jen též „RR EZR“.

Jak známo, daní za urychlení a zefektivnění spolupráce při předávání osob na základě evropského zatýkacího rozkazu bylo ovšem jisté „uskromnění se“ členských států co do své tradiční výlučné pravomoci ve sféře trestního práva, neboť model předání oproti „klasické extradici“ omezuje možnosti jednotlivých zúčastněných států odepřít spolupráci z důvodů právních (typicky nenaplnění předpokladu oboustranné trestnosti) či dokonce z důvodů politických.

Na jiném místě se budeme zabývat koncepčními diskrepancemi systémů trestního práva hmotného jednotlivých členských států EU, které jsou způsobily systematicky vyvolávat vzájemnou nedůvěru. Vyrožíme některé rozdíly v hmotněprávní trestněprávní úpravě vybraných členských států, které dle našeho závěru co do podmínek trestnosti vylučují u některých činů, spadajících do kategorie „dvaatřicítky“, ¹ dostatečnou shodu na to, aby byl předpoklad vzájemné důvěry udržen.

V tomto článku bychom chtěli přistoupit k problematice důvěry členských států EU při předávání osob na základě EZR z jiných úhlů. Nejprve provedeme analýzu kritického pojmu vzájemné důvěry – „nedotknutelné dvaatřicítka“ – a následně předvedeme další koncepční problémy vydávání a vykonávání EZR, které mohou v členských státech rozdmýhávat vzájemnou nedůvěru. Bylo by samozřejmě možné, že i přes systémovou „neprovázanost“ trestních práv jednotlivých členských států by systém předávání fungoval bez problému, jestliže by si členské státy vycházely vstříc a jejich interakce v jednotlivých případech probíhala způsobem, který by vylučoval všechny možné kontroverze. Následně bychom tedy chtěli podrobit zkoumání otázku, zda tomu tak v praxi skutečně je.

1. DVAATŘICET KATEGORIÍ NEPODLÉHAJÍCÍCH PŘEZKUMU VZÁJEMNÉ TRESTNOSTI

Zahajme rozbořem nutnosti nedotknutelnosti dvaatřicítka tak, jak je lze extrahovat z příslušných ustanovení evropského práva, neboť tato nutnost je symptomatická pro nastíněné úvahy o funkčnosti systému předávání, založeného na vzájemné důvěře členských států bez možnosti její reálné kontroly v konkrétních případech. Preambule rámcového rozhodnutí předjímá, že EZR bude podléhat *dostatečné kontrole*.²

Vágní to pojem a o to méně je pravidlo osvětleno absencí jeho adresáta – to jest první palčivou otázkou – který členský stát má dostát své povinnosti k dostatečné kontrole, a tedy má oprávnění tuto kontrolu provést? RR dále nestanoví rozsah dané kontroly, stejně tak požadavky na její provedení si Rada nechala sama pro sebe. Jediným požadavkem je povaha subjektu, jenž kontrolu provádí, když ji svěřuje justičnímu orgánu. Majíce na zřeteli tento předpoklad fungování vzájemného uznávání rozhodnutí, podrobme výkladu čl. 2 odst. 2, čl. 2 odst. 4 ve spojení s čl. 8 odst. 1 písm. d) RR EZR.

1.1 Podřazení určitého jednání pod „dvaatřicítka“

RR EZR determinuje základní náležitosti EZR, při jejichž absenci nelze formulář považovat za kvalifikované dožádání ve smyslu RR EZR. Jednou z těchto náležitostí je rovněž povinnost vystavujícího členského státu popsat „*povahu a právní kvalifikaci trestného činu, zejména s ohledem na článek 2*“.³ V kontextu citovaného a předpokladu dostatečné kontroly tak trváme na oprávnění přezkoumat, zda formulář označen titulem „evropský zatýkácí rozkaz“ materiálně naplňuje znaky EZR ve smyslu RR EZR. Soudní dvůr sám deklaroval povinnosti vykonávajícího členského státu přezkoumat tento popis a posoudit jeho relevantnost ve světle čl. 2 RR EZR.⁴

V tomto duchu se můžeme pokusit vyložit i ustanovení čl. 2 odst. 4 RR EZR, který dovo-luje vykonávajícímu členskému státu, aby zkoumal oboustrannou trestnost u trestných

¹ Takto jen mírně hyperbolicky nazýváme dvaatřicet kriminologických kategorií dle čl. 2 odst. 2 RR EZR, u nichž se nevyžaduje přezkoumávání oboustranné trestnosti, má-li být někdo předán pro čin, který je podřazen pod jednu z těchto kategorií.

² Slovy rámcového rozhodnutí „*Sufficient control*“.

³ Rozsudek Soudního dvora (třetího senátu) ze dne 1. prosince 2008. Trestní řízení proti Artur Leymann a Aleksei Pustovarov. Věc C-388/08 PPU. In: *Sbírka rozhodnutí*. 2008, s. I-08993.

⁴ *Ibidem*.

činů, které nelze podřadit pod žádnou z kategorií dvaatřicítky. Lze dovést implicitní pravomoc k přezkumu toho, zda jednání popisované vystavujícím členským státem jím nebylo svévolně a neopodstatněně zařazeno mezi mimořádně závažné trestné činy, což vyvolává důvodné pochyby o jejich podřaditelnosti pod jakoukoli z kategorií dvaatřicítky? Jazykovým výkladem části ustanovení „*nezávisle na znacích skutkové podstaty nebo popisu trestného činu*“, vnímající rovněž systematické zařazení v návaznosti na výčet těchto kategorií, dospíváme nutně k závěru, že úplné excesy má vykonávající členský stát oprávnění odmítnout vykonat (a s odkazem na bod 8 Preambule) rovněž i povinnost zkoumat oboustrannou trestnost. Pravomoc odmítnout vykonat EZR, který v důsledku aplikace čl. 2 odst. 4 RR EZR „neprošel“ testem oboustranné trestnosti vnímáme jako přirozeně dovozenou, bez níž by citovaný článek postrádal smyslu. Výslovně tuto pravomoc svěřil český zákonodárce soudům jakožto vykonávajícím orgánům v ustanovení § 207 zák. č. 104/2013 Sb., o mezinárodní justiční spolupráci ve věcech trestních (dále též jen „ZMJS“).⁵

Máme tedy za to, že ačkoliv evropský normotvůrce neudělil členským státům tuto pravomoc výslovně, není důvodu pro závěr, že český zákonodárce ji svěřil svým soudům v rozporu s právem EU.

1.2 Možnost „překategorizace“

Stále je ovšem otázkou, zda takovou pravomoc k „překategorizaci“ má toliko za předpokladu mylného zařazení vystavujícího členského státu, jehož orgány v trestním řízení se dopustily formálního pochybení, jelikož ani podle jejich práva není takový trestný čin jinak zařaditelný pod jednu z dvaatřiceti kategorií, nebo lze přezkoumat rovněž opodstatněnost trestání činu, kriminalizovaného toliko vystavujícím státem kriminalizovaného a soulad trestněprávní úpravy vystavujícího členského státu s principy demokratického trestání dle měřítek státu vykonávajícího.

Nadto se sama generální advokátka E. Sharpston vyjádřila ve prospěch odmítnutí s odvoláváním se na preferenci zachování vzájemné důvěry mezi členskými státy, která může být prolamována právě v důsledku systematického vykonávání tohoto instrumentu za účelem stíhat méně závažné trestné činy či přestupky.⁶

Jestliže daný bod Preambule bude podléhat interpretaci, je nezbytné jej vykládat „*ve světle znění a účelu rámcového rozhodnutí, aby byl dosažen výsledek, který rámcové rozhodnutí sleduje*“.⁷ Z toho lze také předvídat výklad Soudního dvora, jenž by zakázal členským státům rozšiřovat své pravomoci nad rámec těch, jež jsou výslovně stanoveny v textu RR a tím narušit rovnováhu všech zájmů, jež jsou RR sledovány. Zvýšená obezřet-

⁵ „V případě, kdy jde o předání pro skutek, za který je možné ve vyžadujícím státu uložit nepodmíněný trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby nejméně 3 roky nebo ochranné opatření spojené se zbavením osobní svobody s nejvyšší délkou trvání nejméně 3 roky a který spočívá v jednání, jež orgán vyžadujícího státu označí v písmenu e) oddílu I. formuláře evropského zatýkacího rozkazu 6), soud nezjišťuje, zda skutek naplňuje znaky skutkové podstaty trestného činu podle práva České republiky, ledaže popis skutku nebo právní kvalifikace uvedené v evropském zatýkacím rozkazu zjevně neodpovídají označenému jednání.“

⁶ Např. stanovisko generální advokátky Eleanor Sharpston k rozsudku Soudního dvora (velkého senátu) ze dne 29. ledna 2013. Ciprian Vasile Radu. Věc C-396/11: „*Confidence in the EAW may be undermined also on basis of systematic issuance of this legal instrument in order to prosecute minor offences.*“

⁷ Rozsudek Soudního dvora (velkého senátu) ze dne 16. června 2005. Trestní řízení proti Marii Pupino. Věc C-105/03. In: *Sbírka rozhodnutí*. 2005, s. 1-05285.

nost vykonávajícího členského státu nutně „zbrzdí“ průběh automatického uznávání a efektivnost vymáhání rozsudků v trestních věcech, z čehož pro vystavující členský stát vyplývá, že vzájemná důvěra se při „lámání chleba“ stává bezpodmínečnou (tj. vyžadovanou k pragmatickému dosažení cíle vystavujícího státu bez ohledu na to, zda vydávající členský stát skutečně vzhledem ke konkrétním okolnostem vystavujícímu státu důvěřuje). Vystavující členský stát se tak může odvolávat na to, že jestliže není stanovená pravomoc k přezkumu, jediná implicitně stanovená pravomoc vykonávajícího státu je kontrola formálních náležitostí EZR označených čl. 8 RR EZR. Jestliže jsou všechny náležitosti naplněny, EZR má tentýž účinek rozhodnutí v rámci celé EU, jakožto produkt volného pohybu rozsudků.⁸

Nicméně sám Soudní dvůr ve své recentní judikatuře přiznává členským státům možnost zvýšit standard procesní ochrany předávané osoby nad rámec RR EZR, vyžaduje-li to zachování souladu předávacích procedur s právy, garantovanými Listinou základních práv EU či dokonce „jen“ vnitrostátními právními řády, neznemožní-li to použití RR EZR.⁹ Soudní dvůr se zde „utekl“ k podstatě rámcového rozhodnutí coby harmonizačního instrumentu, když připustil, že členský stát má v jeho případě prostor pro volbu prostředků k dosažení jeho účelu. Považujeme to za poněkud problematický závěr, neboť mezi Scyllou „neznemožnění použití RR EZR“ a Charybdou vyhovění požadavkům ochrany lidských práv je prostor vskutku velmi úzký a Soudní dvůr si tak vzhledem k výše uvedenému relativně striktnímu přístupu k výkladu RR EZR dost možná ponechává otevřená vrátka k budoucí argumentaci jednou ve prospěch „kogentnosti“ a podruhé ve prospěch „dispozitivnosti“ jednotlivých ustanovení RR EZR, neboť principiálně je nyní nemožné určit, jaká procesní garance se o Scyllu neroztříští a jaká již ano.

2. VZÁJEMNÁ NEDŮVĚRA MEZI ČLENSKÝMI STÁTY – DŮVODY ABSTRAKTNÍ

Uvedené úvahy vykreslují, jak nejednoznačný a značně komplikovaný koncept „nedotknutelné dvaatřicítky“ může vyvolávat mezi členskými státy neochotu dát své obyvatele na pospas jinému členskému státu. Přikročme nyní ke konkrétnějšímu zamýšlení nad tím, proč mají členské státy důvod si nedůvěřovat na obecné, konceptuální úrovni.

2.1 Rozdílný přístup k nakládání s oboustrannou trestností

Jelikož „dvaatřicítkou“ nelze rozumět výčet jednotlivých přesně vymezených skutkových podstat, nýbrž toliko obecný okruh skutkových podstat, mají teoreticky vystavující státy silnou zbraň k obcházení základního předpokladu klasické extradice, a sice oboustranné trestnosti činu tím, že jednání, u něhož by oboustranná trestnost nebyla dána, ukryjí pod pláštík dvaatřicítky. A jestliže nám opravdu důvěřujete, vězte, že si jen prstíčky ohřejeme a hned zase půjdeme.

⁸ Např. bod 5, 6 Preambule RR EZR, čl. 1 odst. 2 RR EZR.

⁹ Např. rozsudek Soudního dvora (velkého senátu) ze dne 30. května 2013. Jeremy F. (C-168/13 PPU) proti Premier ministre (dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/HTML/?uri=CELEX:62013CJ0168&qid=1412086151657&from=EN>), zejm. odst. 48, 52, 53.

K porušení požadavku oboustranné trestnosti ale nemusí vystavující členský stát ani záměrně vytvářet předpoklady, neboť k němu může dojít jen „kouzlem nechtěného“ v případech skutečného střetu zájmu jednoho státu na potrestání jednání výslovně jím zakázaného a zájmu jednotlivce nebýt trestán za něco, co není kriminalizováno v jeho státě. Ostatně právě ony hluboko zakořeněné a Unii respektované tradice členských států, které jsou svébytné, mají svůj morální rozměr, jenž se promítá do vnímání „správnosti“ jednání a v důsledku legitimizuje jeho zákaz či dovolení. V této rovině ospravedlnitelnost dvaatřicítky nelze redukovat na konstataci, že mezi členskými státy lze předpokládat toliko „nepatrné rozdíly“ v trestněprávní regulaci, které jsou s to vyvážit silnou potřebu zaštitit efektivnost prevence a následného stíhání mimořádně závažné zločinnosti. Že tyto rozdíly jsou nepatrné, by mělo být bezpečně zjištěno, než bude moci být takto smělé tvrzení, *de facto* marginalizující několik set let divergentního vývoje právních řádů evropských států (byť samozřejmě s četnými jejich interakcemi), považováno za potvrzené. Teprve po důkladném prověření pak může sloužit za platný předpoklad dalších úvah o úpravě právní pomoci členských států v trestních věcech.

2.2 Neurčité pojmy v RR EZR

Aplikaci EZR komplikuje například to, že RR EZR vytváří vlastní, nikde nedefinované a nezažité pojmy. Na unijní úrovni například neexistuje žádný výklad jedné z dvaatřiceti kategorií – počítačová kriminalita, tudíž je na národní legislativě (či rozhodovací praxi), aby kvalifikovala skutek s ohledem na předmět ohrožení. Je tedy na jednotlivých členských státech, aby určily diapazon záběru této kategorie. Skutečnost, že výsledky mohou být velmi rozdílné a mohou zahrnovat všechny případy od těch, kdy počítače bylo užito jakožto *instrumenti sceleris*, až po (jen s mírnou nadsázkou) krádež počítače,¹⁰ je nabíledni.

Jelikož zařazení určitého jednání do dvaatřicítky není dle Soudního dvora přezkoumatelné předávajícím státem,¹¹ kontrola uplatňování jednotných kritérií, která je ovšem pro skutečně stabilní stav vzájemné důvěry nepostradatelná, je tak poměrně složitá. Věc ještě více komplikuje i skutečnost, že dvaatřicítka obsahuje některé pojmy, které nejenže nejsou mezi členskými státy zažitými a jednoznačně definovanými, ale i pojmy takové, o jejichž jednotnou definici se státy na poli mezinárodního práva dlouhodobě a celkem neúspěšně pokouší – např. „terorismus“.¹² V této souvislosti je třeba upozornit i na to, že zásada oboustranné trestnosti nebyla opuštěna jakožto nelegitimní, ale jako překonaná historickým vývojem, neboť oboustranná trestnost se vzhledem k vzájemné důvěře členských států předpokládá,¹³ a tento předpoklad je nutně podmíněn tím, že mezi členskými státy je jednoznačné a konkrétně uchopitelné, co že je vlastně předmětem tohoto předpokladu.

¹⁰ Jsou-li myslitelným objektem ochrany u „počítačových“ trestných činů data, pak i krádež počítače, jenž je tu předmětem útoku, v němž jsou tato data uložena, může být vnímána jako počítačová kriminalita, ačkoliv pachatel po činu např. veškerá data vymazal, aby mohl počítač prodat jako zánovní; ostatně samotný fakt, že po krádeži došlo k nenávratnému zničení cizích dat, by mohl tento čin „povyšit“ do kategorie počítačové kriminality.

¹¹ POMAHAČ, R. Soudní dvůr Evropských společenství, C-261/09. *Trestněprávní revue*. 2011, roč. 10, č. 2, s. 60 a násl.

¹² PLACHTA, M. European Arrest Warrant: Revolution in Extradition? *European Journal of crime, criminal law and criminal justice*. 2003, Vol. 11, No. 2, s. 185.

¹³ BAPULY, B. The European Arrest Warrant under Constitutional Attack. *Vienna Online Journal on International Constitutional Law*. 2009, Vol. 3, No. 3, s. 12.

2.3 Obligatorní důvody odmítnutí EZR

S požadavkem oboustranné trestnosti vysvítají jisté potíže i ohledně důvodů obsažených v čl. 3 RR EZR, při jejichž naplnění vykonávající stát musí obligatorně odmítnout výkon EZR.¹⁴ Všechny tyto tři důvody totiž zakládají legitimitu argumentaci *a minori ad maior*.

2.3.1 Amnestie činu ve vykonávajícím státě

Vykonávající stát nesmí EZR vykonat, jestliže se na čin, pro nějž byl EZR vydán, vztahuje domácí amnestie a vykonávající stát by byl příslušný ke stíhání. Tento důvod je aplikovatelný u všech trestných činů, tedy i těch spadajících pod dvaatřicítku. Evropský normotvůrce zde tak přikázal jednomu členskému státu, aby respektoval privilegium svěřené tradičně neodpovědné hlavě druhého členského státu (a tedy do jisté míry podléhající její diskreci),¹⁵ zatímco respekt k trestním zákonům tohoto druhého členského státu v případě dvaatřicítky mu v podstatě zakázal. Dle našeho názoru na tom ničeho nemění ani fakt, že tento důvod je uplatnitelný jen tam, kde by byl vykonávající členský stát podle svého práva příslušný ke stíhání amnestovaného činu (tedy že v případě amnestie činu, který spadá pod dvaatřicítku a nebyl by trestný ve vykonávajícím státě, by se tento důvod neuplatnil), neboť toto omezení se týká toliko vymezení příslušnosti ke stíhání určitého činu bez přihlídnutí k tomu, zda by nakonec tento čin byl shledán trestným dle práva vykonávajícího státu či nikoliv.

Problém lze spatřovat i ve vymezení pojmu „amnestie“, tedy zda je zde přípustný extenzivní výklad (domníváme se, že nikoliv) a zda se tedy tento důvod vztahuje i na případy individuálně udílených milostí, tj. individuálních abolicí, agraciací či eventuálně rehabilitací; pokud by tomu tak bylo, vyzněl by náš argument ještě zvučněji, neboť v takovém případě by evropský normotvůrce nutil jeden členský stát respektovat v případě ČR dokonce prezidentský prerogativ,¹⁶ zatímco zákony jakožto akty přijímané legitimním zákonodárným sborem, tedy coby zářný příklad reálného projevu demokratického a právního státu, nikoliv.

2.3.2 *Ne bis in idem*

Druhým obligatorním důvodem je v podstatě potřeba vyhovět požadavkům zásady *ne bis in idem*, tedy že předávaná osoba již byla za konkrétní čin, uvedený v EZR, odsouzena či že trest za něj uložený si již dokonce odpykala. Zde se opět objevuje jakási bifurkace

¹⁴ „Justiční orgán členského státu, který má vykonat zatýkací rozkaz (dále jen „vykonávající justiční orgán“), odmítne vykonat evropský zatýkací rozkaz v těchto případech:

1. pokud se na trestný čin, pro který je zatýkací rozkaz vydán, vztahuje ve vykonávajícím členském státě amnestie, pokud byl tento stát příslušný ke stíhání tohoto trestného činu podle svého vlastního trestního práva;
2. pokud má vykonávající justiční orgán informace, že vyžádaná osoba byla pravomocně odsouzená za stejný čin členským státem za předpokladu, že v případě odsouzení byl trest vykonán, právě je vykonáván nebo podle práva členského státu, ve kterém byl vynesena rozsudek, ho již nelze vykonat;
3. pokud osoba, na niž byl evropský zatýkací rozkaz vydán, není podle práva vykonávajícího státu vzhledem ke svému věku trestně odpovědná za jednání, pro které je zatýkací rozkaz vydán.“

¹⁵ Ačkoliv např. u nás dle čl. 63 odst. 3 Ústavy České republiky vyžaduje výkon tohoto práva kontrasi gnaci před sedy vlády.

¹⁶ Dle čl. 63 odst. 3 *a contrario* plyne, že pravomoc prezidenta dle čl. 62 písm. g) Ústavy České republiky kontrasi gnaci nevyžaduje.

přístupu unijního normotvůrce k právním řádům členských států. Zatímco skutečnosti, že na předávané osobě některý členský stát již uplatnil v rámci své suverenity své *ius puniendi* (ať již pouze potenciálně, neboť došlo ke zproštění či vyřízení věci jiným způsobem, či reálně, kdy byl uložen či dokonce i vykonán trest), relevance přikládána je, opačná situace, tj. kdy jiný členský stát své *ius puniendi* zcela „úmyslně“ neuplatnil (a to ani potenciálně, neboť daný čin vůbec nekriminalizoval), je zde v případě dvaatřicítky ignorována.

Český zákonodárce na tuto situaci reagoval v ustanovení § 205 odst. 2 písm. h) ZMJS, které přikazuje odeření výkonu EZR tehdy, jestliže: „... *trestní stíhání pro týž skutek vedené proti této osobě v České republice skončilo pravomocným rozsudkem soudu nebo bylo rozhodnutím soudu nebo státního zástupce pravomocně zastaveno nebo skončilo jiným rozhodnutím se stejným účinkem, jestliže takové rozhodnutí nebylo zrušeno*“.

Vzhledem k tomu, že výklad pojmu pravomocného odsouzení dle čl. 3 odst. 2 RR EZR je autonomním, nemusí nutně dojít k jeho kolizi s pojmem skončení jiným rozhodnutím se stejným účinkem. Ostatně Soudní dvůr již v minulosti pro účely posouzení rozhodnutí, která zakládají překážku věci rozsouzené, postupoval jednoznačně extenzivním výkladem.¹⁷

I při extenzivním výkladu, jež by patrně zajišťoval soulad mezi pojmem užitým v ZMJS a pojmem užitým v RR EZR, se však dosah těchto pojmů bude stále týkat toliko rozhodnutí v trestním řízení. Komplikace však nastávají tehdy, vztáhneme-li výše uvedené úvahy a interpretační zásadu *a minori ad maiorem* na situaci, kdy členský stát vůbec trestní řízení nezahájil. Vypůjčíme-li si na jiném místě uvedený příklad s lékařem, jenž provedl *lege artis medicinae* v Irsku interrupci, pak paradoxně dospíváme k závěru, že jeho postavení by bylo výhodnější v situaci, kdyby byl v ČR pro tento čin stíhán a trestní stíhání by bylo pravomocně ukončeno v jeho prospěch¹⁸ (pravděpodobně zastaveno již státním zástupcem), než kdyby pro něj nikdy stíhán nebyl, neboť pouze v prvním případě by jej před „zběsilým“ irským EZR chránil důvod odmítnutí výkonu EZR, spočívající v dodržení zásady *ne bis in idem*.

Rozdíl mezi oběma situacemi by byl pouze v tom, že v prvním případě orgány činné v trestním řízení případ našeho lékaře „zprocesnily“, jinak ovšem v obou případech systémové řešení z pohledu systému českého trestního práva vyznívalo zcela identicky – lékař se žádného trestného činu nedopustil. Větší ochrany by potom požíval paradoxně v situaci, kdy by o tom, zda spáchal nějaký trestný čin, ve vydávajícím státě panovaly určité pochybnosti, a bylo proto zahájeno trestní stíhání, než kdyby bylo zcela zřejmé již z podstaty činu, že se tak nestalo. Podotýkáme zároveň, že to, zda bude či nebude zahájeno trestní stíhání, nemůže v tomto našem případě dotyčný lékař vůbec ovlivnit.

2.3.3 Nedostatek věku předávané osoby

Bez komplikací není ani třetí obligatorní důvod, neboť otevírá velice brizantní téma, proč věku jakožto jedné z podmínek trestní odpovědnosti na straně subjektu (která se v členských státech značně liší) byla přiznána RR EZR relevance a respekt, zatímco jiným podmínkám nikoliv. V pasáži, věnující se komparaci některých jednání, která dle našeho

¹⁷ Např. rozhodnutí ESD ve spojených věcech Hüseyin Gözütok a Klaus Brügge (C-187/01 a C-385/01) ze dne 11. února 2003.

¹⁸ K tomu, že zásada *ne bis in idem* se vztahuje i na zprošťující rozsudky či konečné způsoby řešení v prejudiciální fázi, viz GRIVNA, T. Ochrana procesních práv v trestním řízení. In: M. Tomášek a kol. *Europeizace trestního práva*. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 170 a násl.

názoru mohou spadat pod „dvaatřicítku“ a jejich trestnost se v členských státech liší, uvádíme, že zvláštní část kodexu trestního práva hmotného nelze vnímat odtrženě od části obecné, ale i kdybychom se měli omezit pouze na otázky obecné části, nelze plausibilně vysvětlit, proč zrovna různé posuzování věku pachatele má zakládat důvod odmítnutí výkonu EZR, zatímco např. rozdílný přístup k trestnosti přípravy, omisivního jednání či okolností, vylučujících protiprávnost, nikoliv.

Důvody patrně spočívají ve větší politické sensitivitě otázky věku trestní odpovědnosti a rozšíření povědomosti o ní. Důsažným argumentem se rovněž jeví skutečnost, že v případech věkové hranice trestní odpovědnosti se přístupy členských států celkem výrazně liší a věkové hranice vytvářejí v členských státech poměrně široké rozpětí.¹⁹ Rozdíly zde tedy patrně mohou být markantnější, než v případech jiných podmínek trestní odpovědnosti.

V jiném článku jsme demonstrovali, jak rozdílné mohou být i některé jiné otázky základů trestní odpovědnosti. Proto se přes uvedené stále domníváme, že v žádném případě nelze otázku věku favorizovat oproti jiným možným rozdílným podmínkám trestní odpovědnosti při řešení tak zásadní a konceptuálně ožehavé oblasti, jako je mechanismus EZR.

2.3.4 Dílčí závěr

Nastínili jsme tři důvody obligatorního odmítnutí výkonu EZR a předkládáme závěr, že všechny tři se jistým způsobem dotýkají obecných otázek trestnosti, eventuálně respektu k systému trestního práva členských států. Jestliže jsou tyto dílčí otázky nadány tak významnou potencií, tedy zamezit výkonu předání, a neexistuje uspokojivé vysvětlení, proč zrovna tyto otázky jí byly nadány, pak nelze než uzavřít, že neexistuje důvod, proč byl opuštěn koncept přezkoumávání oboustranné trestnosti jakožto celku.

Pro dokreslení problematičnosti obligatorních důvodů k odmítnutí výkonu EZR navíc uvádíme, že český zákonodárce přistoupil k jejich vtělení do příslušného zákona, prováděcího RR EZR (tj. do ZMJS) poměrně „tvůrčím“ způsobem. Již *prima facie* katalog obligatorních důvodů k odmítnutí výkonu dle ustanovení § 205 odst. 2 ZMJS neodpovídá čl. 3 RR EZR, neboť zatímco EZR obsahuje tři výše uvedené obligatorní důvody odepření, ZMJS jich upravuje hned třináct.

To je dáno jednak tím, že ZMJS stanovil jako obligatorní důvody odepření i fakultativní důvody odepření dle čl. 4 RR EZR; nedosti však na tom, neboť ZMJS jde dokonce nad rámec důvodů odmítnutí výkonu dle RR EZR. Ustanovení § 205 odst. 2 písm. m) příkazuje soudu odepřít výkon tehdy, jestliže: „... je důvodná obava, že by osoba, o jejíž předání jde, byla ve vyžadujícím státu vystavena pronásledování z důvodu svého původu, rasy, náboženství, pohlaví, příslušnosti k určité národnosti nebo jiné skupině, státního občanství nebo pro své politické názory nebo že by se zhoršilo její postavení v trestním řízení nebo při výkonu nepodmíněného trestu odnětí svobody anebo ochranného opatření spojeného se zbavením osobní svobody“. Máme za to, že pro toto ustanovení RR EZR neposkytuje žádnou oporu, neboť tento důvod odepření výkonu EZR stojí ve flagrantní kontradikci právě s nevyvratitelnou domněnkou (respektive dle našeho názoru spíše fikcí) vzájemné důvěry mezi členskými státy. Jak si totiž mohou věřit státy, které se podezřívají z toho, že některé z nich mohou pěstovat diskriminaci a politické perzekuce?

¹⁹ KRATOCHVÍL, V. Minimální věková hranice trestní odpovědnosti v Evropské unii a Evropský zatýkací rozkaz. *Trestněprávní revue*. 2010, roč. 9, č. 2, s. 50.

Na druhou stranu český zákonodárce vůbec do ZMJS nevtělil jako obligatorní důvod odepření výkonu dle čl. 3 bod 3 RR EZR, tedy nedostatek věku pro trestní odpovědnost dle českého práva. ZMJS tuto situaci řeší v ustanovení § 203 odst. 8 ZMJS, které ukládá státnímu zástupci povinnost ukončení předběžného šetření k předání v případech, že bude takovýto nedostatek věku zjištěn, a tedy k situacím, kdy bude soud rozhodovat o předání osoby, jejíž předání zapovídá zmíněný čl. 3 bod 3 RR EZR, by vůbec nemělo dojít.

3. RŮZNÉ LIDSKOPRÁVNÍ STANDARDY

Stejně jako bývá častou argumentační základnou výše polemizovaný konsenzus členských států na nutnosti efektivního stíhání mimořádně závažných trestných činů, tak členské státy měly nabýt vzájemně na důvěře již v důsledku skutečnosti, že každý z nich přistoupil výslovně k lidskoprávním závazkům daným Úmluvou o ochraně lidských práv a základních svobod a k zachování, respektive rovněž k zachování veškerých předpokladů, které trestněprávní oblast regulace skýtá.

Lze argumentovat ve prospěch důvěrné spolupráce napříč Evropou s vědomím onoho potencionálního rizika porušení esenciálních předpokladů trestněprávní regulace toliko s odkazem na skutečnost, že všechny státy jsou vázány Úmluvou, která představuje záštitu udržení standardů ochrany lidským právům a základním svobodám²⁰ Kdybychom si vystačili s regulací právních povinností bez sankcionování a vnímali ji samu o sobě jako dostatečnou záruku jejich dodržování, spolupráce justiční v trestních věcech by nemusela ani existovat, protože by nebylo pachatelů. Jinými slovy řečeno, není možno si vystačit se spoléháním se na to, že všechny strany Úmluvy ji budou dodržovat právě jen proto, že jsou jejími stranami, a tedy že jsou povinny se jí řídit a dodržovat ji jen z důvodu její závaznosti, které se dobrovolně podrobily. Ostatně sama Úmluva obsahuje mechanismy nápravy v případě svého porušení (tyto navíc tvoří podstatnou část Úmluvy). Sama Úmluva tedy předpokládá, že bude porušována, a lze tedy říci, že je vůči svým smluvním stranám a jejich schopnosti jednat vždy konformně s její literou minimálně rezervovaná, ne-li podezřívavá.

Nicméně důkazem toho, že nelze důvěřovat státům, „přinejmenším“ co se dodržování Úmluvy týče, je alarmující počet vyhovujících rozhodnutí ESLP ve stížnostech proti jejím účastníkům.

Ostatně i naše republika již v určitých aspektech spravedlivého procesu nedostala svým závazkům,²¹ přitom ústy i Ústavního soudu považovala záštitu všech členských států Úmluvou za jeden ze základních předpokladů ústavní konformity implementace RR EZR do našeho právního řádu.²² V tomto kontextu je nutno upozornit na to, že pouhý předpoklad, že všechny členské státy, vázány stejnými mezinárodními dokumenty k ochraně lidských práv, budou mít právě z tohoto důvodu i stejnou míru garance jejího materiálního naplňování, nelze přijmout sám o sobě.²³

²⁰ Rozsudek Soudního dvora (velkého senátu) ze dne 21. prosince 2011. N. S. (C-411/10) proti Secretary of State for the Home Department a M. E. a další (C-493/10) proti Refugee Applications Commissioner a Minister for Justice, Equality and Law Reform. Spojené věci C-411/10 a C-493/10. In: *Sbírka rozhodnutí*. 2011, s. I-13905.

²¹ Např. rozsudek Evropského soudu pro lidská práva *Eremiášová a Pechová* proti ČR (stížnost č. 23944/04).

²² Nález Ústavního soudu ze dne 3. května 2006, sp. zn. Pl. 66/04. *Ústavní soud* [online]. Ústavní soud, 2006 [cit. 26. 6. 2014]. Dostupné z: <http://nalus.usoud.cz/Search/ResultDetail.aspx?id=100&pos=1&cnt=6&typ=result>.

4. NEDŮVĚRA MEZI ČLENSKÝMI STÁTY

Jak jsme zmínili na začátku tohoto článku, některé systémové či koncepční disproporce či nesrovnalosti mezi členskými státy by sice mohly být způsobily vyvolávat mezi nimi nedůvěru, nicméně tím by ještě nebylo nutně dáno, že by mezi nimi nedůvěra reálně také musela panovat. Všechny obtíže by mohly být překonány toliko tím, že ve faktické rovině by k sobě členské státy přistupovaly s důvěrou, se vzájemným porozuměním ke svým specifickým, vstřícností při řešení mimořádných individuálních situací a ochotou spolu efektivně spolupracovat.

Identifikovali jsme však několik skupin indicií skutečné nedůvěry mezi členskými státy při realizaci systému předávání na základě EZR, které předkládáme.

4.1 Přetrvávající „mezinárodněprávní“ přístup

Skutečnost, že sdružení jednotlivců ve stát je holá evoluční nutnost, vyplývá mimo jiné i z toho, že ačkoliv lidé jako jednotlivci mají tendenci věřit především lidem, kteří jim nezavádějí k důvěře žádný důvod, státy se v tomto chovají rozumněji. Jelikož nemají mnoho důvodů si věřit, také si nevěří. Ze zpráv o průběhu reálného naplňování RR EZR vyplývá, že členské státy na sebe při aplikaci EZR skutečně hledí spíše podezřívavě. Ostatně v odborných periodikách mnohokrát diskutovaném rozhodnutí Spolkového ústavního soudu, jímž byla pro rozpor se Základním zákonem SRN zrušena legislativa, provádějící RR EZR, se podle mnohých zračí špatně skrývaná nedůvěra německého orgánu ochrany ústavnosti, že všechny členské státy poskytují stejné záruky ochrany lidských práv jako SRN,²⁴ či dokonce že sám průběh evropské integrace v trestněprávní oblasti přináší oslabení principu panství práva.²⁵

Na příkladu tohoto rozhodnutí lze manifestovat ještě další rovinu nedůvěry členských států – po zrušení prováděcí legislativy v SRN Španělsko s německými žádostmi o vydání nakládalo podle mezinárodní a komunitární úpravy, kterou RR EZR nahradilo,²⁶ což je třeba považovat za projev retorze, typický pro řešení konfliktů v „klasickém“ mezinárodním právu veřejném, ovládaném principem svrchované rovnosti, a nikoliv za projev důvěry.

Obrazně řečeno, je velmi diskutabilní, jestli existuje vzájemná důvěra tam, kde Španělsko při prvním náznaku problému nechává německé kufry za dveřmi, místo aby se drželo manželského slibu,²⁷ a to tím víc, že v EU nyní koexistuje 28 států po všech strán-

²³ Stanovisko generální advokátky Eleanor V. E. Sharpston k rozsudku Soudního dvora (velkého senátu) ze dne 29. ledna 2013. Ciprian Vasile Radu. Věc C-396/11, odst. 42.

²⁴ POLLICINO, O. European Arrest Warrant and Constitutional Principles of the Member States: A Case-Law Based Outline in the Attempt to Strike the Right Balance Between Interacting Legal Systems. *German Law Journal*. 2008, Vol. 9, No. 10, s. 1328.

²⁵ SATZGER, H. – POHL, T. The German Constitutional Court and the European Arrest Warrant. 'Cryptic Signals' from Karlsruhe. *Journal of International Criminal Justice*. 2006, Vol. 4, No. 4, s. 701.

²⁶ BAPULY, B. The European Arrest Warrant under Constitutional Attack. *Vienna Online Journal on International Constitutional Law*. 2009, Vol. 3, No. 3, s. 25.

²⁷ Máme na mysli jeho část „Slibuji ti věrnost v časech dobrých i zlých, ve zdraví i nemoci, v hojnosti i nedostatku“, tento příklad může být poněkud nejasný, nicméně dobře dokresluje, že obdobně jako manželství, tak i mezinárodní justiční spolupráce je závazek dlouhodobý, v němž činíme velké deklarace v době, kdy nedokážeme předvídat, zda budeme schopni, respektive ochotni je také naplnit, jakmile se objeví první nečekané problémy.

kách rozdílných, které by měly být na takové úrovni vzájemné důvěry, že od podobných prostředků na bázi reciprocity ustoupí. Z tohoto pohledu lze za nejzávažnější projevy nedůvěry považovat neresppektování odepření výkonu EZR předávajícím členským státem, neproporcionální využívání EZR pro bagatelní trestnou činnost, tristní podmínky stavu vězeňství a vazeb v některých státech EZR a nízkou úroveň procesních práv předávaných osob.²⁸

4.2 Tendence k nadužívání EZR

Členské státy mají tendenci ponechávat v platnosti EZR, který vystavily, ale který předávající stát odmítl vykonat. Ten nemá žádnou možnost, jak dosáhnout zrušení jednou vystaveného EZR v Schengenském informačním systému. Kromě nezáviděníhodných důsledků pro předávané osoby toto dokumentuje i fakt, že členské státy do jisté míry vnímají důvěru jakožto jednosměrný vztah. Tímto způsobem ovšem společný systém předávání zcela nepochybně nemůže fungovat, anebo tak nemůže fungovat alespoň při vzájemné důvěře coby svém proklamovaném fundamentu.

Neproporcionální využívání EZR, jehož některé velmi křiklavé příklady prezentuje citovaný materiál *Fair Trials International*, rovněž nesvědčí o ničem jiném, než o nedůvěře mezi členskými státy. Ty, je-li jim dán do ruky takto pohodlný nástroj jak, obrazně řečeno, pod tu stejnou ruku snadno a rychle dostat předávanou osobu, jej nebudou dobrovolně a bez donucovacích záruk využívat zdrženlivě. V těchto souvislostech je často zmiňováno Polsko, které v předchozích letech vystavovalo vždy nejvyšší počty EZR. V jeho případě se jedná o systémový problém, neboť státní zástupci tvrdí, že povinnost navrhnout vystavení EZR je pro ně mandatorní,²⁹ neboť jsou povinni v souvislosti se zásadou legality použít jakéhokoliv prostředku, který jim právní řád nabízí, aby byl každý trestný čin náležitě objasněn.

4.3 Rozdílná úroveň podmínek výkonu trestu

Aby potíže s důvěrou mezi členskými státy nabyly na rozmanitosti, kromě hmotně-právních i procesních aspektů v užším slova smyslu se objevují i aspekty penitenciární. Mezi stavem vězeňských a vazebních zařízení existují podstatné rozdíly, kdy ve vztahu k některým členským státům panují v tomto ohledu mezi ostatními poměrně značné pochybnosti o tom, zda je zaručen osobám, omezeným na svobodě, dostatečný standard ochrany jejich práv – nejčastěji jsou výtky snášeny na hlavu Lotyšska, Řecka, Maďarska a Polska.³⁰ Samotným polským soudům naproti tomu je v omezeném rozsahu a ve výjimečných případech umožněno přezkoumávat podmínky, za nichž byl EZR vydávajícím státem vydán.³¹

²⁸ Zpráva Komise Evropskému parlamentu a Radě o provádění rámcového rozhodnutí Rady ze dne 13. června 2002 o evropském zatýkacím rozkazu a postupech předávání mezi členskými státy. 2011, s. 5 nn, *Fair Trials International Report. The European Arrest Warrant seven years on – the case for reform*. 2011, s. 2.

²⁹ JUSTICE. *European Arrest Warrants. Ensuring an effective defence. A JUSTICE report*. JUSTICE: London, 2012, s. 115 a násl. Dostupný z: www.justice.org.uk/data/files/resources/328/JUSTICE-European-Arrest-Warrants.pdf.

³⁰ SZABOVÁ, E. *Európsky zatýkací rozkaz – hrozba pre ľudské práva? Státní zastupitelství*. 2012, roč. 10, č. 5, s. 6.

³¹ ZUREK, J. *Against tradition: European Arrest Warrant. EDUCATION and SCIENCE without borders*. 2012, Vol. 3, No. 5, s. 68.

4.4 Rozdílná úroveň procesních práv předávaných osob

Procesní práva osob, proti nimž se řízení vede, představují další závažný problém. Nemusí jít pouze o problém koncepční, např. nedostatečné zajištění komunikace obhájců předávané osoby v obou zúčastněných státech,³² ale i některé konkrétní situace v politicky (zejména etnopoliticky) citlivých případech. Ve členských státech EU bohužel stále existují území, v nichž dochází k iredentistickým tendencím, které se ne vždy realizují pokojnou cestou, jakou představoval např. nedávný skotský plebiscit.

Tu a tam se stále objevují i výzvy k ozbrojenému boji za nezávislost, na něž oficiální struktury veřejné moci reagují většinou represivně. Ať už se jedná o Baskicko, Severní Irsko či např. Korsiku, otázka, zda si členské státy mohou skutečně věřit, že naprosto a nenávratně opustily vyšetřovací metody, neslučitelné s ochranou lidských práv, i v těchto „etnicky motivovaných“ případech, je stále legitimní. Že si tuto otázku některé členské státy kladou, lze demonstrovat např. na případě *Ramda*, v němž britské orgány veřejné moci odmítly předat osobu, u níž měly podezření, že ji francouzské vyšetřující orgány podrobily mučení.³³

4.5 Neochota k prohloubení spolupráce

Další výrazný problém se *stricto sensu* netýká přímo důvěry členských států, ovšem dle našeho názoru s ní úzce souvisí. Tkví v neochotě členských států spolupracovat a náležitě reflektovat existenci sekundárního práva EU v oblastech, dotýkajících se trestního práva (a jistě nejen v nich). Příkladem může být martyrium Komise při vyvíjení tlaku na členské státy, aby respektovaly rámcové rozhodnutí 2001/220/SVV o postavení oběti v trestním řízení, kdy jednotlivé členské státy nebyly po dlouhé roky ochotné přijmout všechna opatření, která jim rámcové rozhodnutí ukládalo. Ukázalo se zejména to, že členské státy nechtěly přistoupit na změnu definice oběti, pokud by znamenala rozchod s dlouhodobým jejím vymezením podle národní trestněprávní úpravy, a to i tehdy, pokud setrvání na vnitrostátním vymezení oběti znamenalo přiznání jí nižšího standardu ochrany, než jaký požadovalo rámcové rozhodnutí.³⁴

V rozporu s textem i záměrem pramene sekundárního práva tak nadále existovala diverzita přístupů k obětem (např. může-li obětí být i právnická osoba, kompenzaci jakého okruhu materiálních i imateriálních újem může oběť v adhezním řízení uplatňovat atd.), a to i v deviaci od jím zamýšleného minimálního standardu. V reakci na daný stav došlo v roce 2012 k přijetí směrnice 2012/29/EU o právech oběti,³⁵ jež si klade za cíl tento stav napravit. Jestli bude úspěšná, může být ozřejmeno patrně až s delším časovým odstupem.

³² KONSTADINIDES, T. The Perils of the 'Europeanisation' of Extradition Procedures in the EU Mutuality, Fundamental Rights and Constitutional Guarantees. *Maastricht Journal of European and Comparative Law*. 2007, Vol. 7, No. 2, s. 189.

³³ *Ibidem*, s. 191.

³⁴ DANKOVÁ, K. Pojem oběť trestného činu a jej postavenie v trestnom konaní v komparatívnom kontextě. In: J. Jelínek a kol. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. Praha: Leges, 2012, s. 113.

³⁵ Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2012/29/EU ze dne 25. října 2012, kterou se zavádí minimální pravidla pro práva, podporu a ochranu obětí trestného činu a kterou se nahrazuje rámcové rozhodnutí Rady 2001/220/SVV.

4.6 Implicitní přiznání nedůvěry

Zarážející je rovněž fakt, jež zmiňuje část teorie, že teprve praxe RR EZR má vést k harmonizaci systémů trestních práv členských států.³⁶ Ostatně, jak uvedeno jinde, samotná pravomoc EU harmonizovat trestní právo hmotné členských států tomuto závěru přisvědčuje. Odhlédneme-li od toho, že tato pravomoc nemá být standardní položkou instrumentária EU, ale má se uplatnit zásadně jen v případech závažné trestné činnosti, zatímco „dvaatřicítka“ obsahuje i jiné kategorie (typicky z „železného jádra“ trestných činů, jako je podvod), a tedy že EU nedisponuje pravomocí diskrepance v systémech trestních práv členských států v těchto jiných kategoriích trestné činnosti potírat, stále nás zaráží, že provedení harmonizace se předpokládá teprve od účinnosti Lisabonské smlouvy do budoucna.

To jinými slovy znamená, že ač je kontiguita systémů trestních práv jednotlivých členských států *conditio sine qua non* fungování systému předávání,³⁷ povede tento systém právě k této kontiguitě. Důsledná harmonizace zde tak nepředchází, ale následuje systém, který je na ní postaven. V tom lze ovšem spatřovat logickou chybu, neboť co je předpokladem k výsledku určitého procesu nutným, nemůže se v tomto procesu objevit až teprve jakožto tento výsledek. Dostáváme se tak do situace, kdy stojíme na počátku dlouhé cesty mezi vzdálenými unikátními řešeními systémů trestního práva jednotlivých členských států, již chceme urazit ve vozidle poháněném benzínem, který ovšem hodláme natanakovat až teprve na čerpací stanici, nacházející se v samotném dalekém cíli naší cesty.

4.7 Dílčí závěr

Představili jsme některé problematické situace, v nichž, dle našeho názoru trestní právo představuje příliš invazivní zásahy do životů a základních práv těch, vůči nimž jsou jeho prostředky uplatňovány, než aby bylo možno nechat jej napospas jakémusi sociálnímu experimentu, kdy nejprve necháme kola systému vzájemného předávání poněkud skřípat tam, kde v konkrétních případech rozhodování o trestnosti či beztrestnosti v jednotlivých zainteresovaných státech se co do výsledku liší, až se časem obrousí, bez ohledu na osudy jednotlivců, které do té doby tato skřípající kola nespravedlivě semelou.

Ve snaze zajistit nejvyšší míru bezpečnosti obyvatelům EU nelze zpochybňovat účelnost ideje institutu EZR. Nicméně myšlenka dosahování spravedlnosti rukou společnou a zejména nerozdílnou se v důsledku nezbytné automatizace a zjednodušení celého procesu zároveň negativně promítá do právní jistoty. Výše byly předestřeny možné nesnáze, které mohou aplikaci principů vzájemné důvěry a vzájemného uznávání provádět, přijmou-li se jako „nepostradatelné dogma“.³⁸

³⁶ ZEMÁNEK, J. Evropskoprávní meze přezkumu ústavnosti transpozice rámcového rozhodnutí o eurozatykači. *Právní rozhledy*. 2006, roč. 14, č. 3, s. 97; NOVOTNÁ, J. Příručka k vydávání evropského zatýkacího rozkazu – praktická pomoc pro soudce a státní zástupce. *Trestněprávní revue*. 2008, roč. 7, č. 6, s. 166.

³⁷ KONSTADINIDES, T. The Perils of the 'Europeanisation' of Extradition Procedures in the EU Mutuality, Fundamental Rights and Constitutional Guarantees. *Maastricht Journal of European and Comparative Law*. 2007, Vol. 7, No. 2, s. 188.

³⁸ POLLICINO, O. European Arrest Warrant and Constitutional Principles of the Member States: A Case-Law Based Outline in the Attempt to Strike the Right Balance Between Interacting Legal Systems. *German Law Journal*. 2008, Vol. 9, No. 10, s. 1341.

Je tedy již otázkou, zda účinnější zbraně nenapáchají více škody nežli užitku a zda je takto jednotný systém založený na volném pohybu soudních rozhodnutí v trestních věcech s to vyvážit intervence do citlivých ústavních otázek, proti níž brojí strážci ústavnosti jednotlivých členských států nepopíratelně věcnými argumenty. Je otázkou, zda se v budoucnu bude dařit upevňovat základy doposud zcela neproověřené premisy vysoké úrovně mezičlenské vzájemné důvěry a vyspělá právní prostředí členských států budou prosazovat tento institut „*potížísty*“³⁹ v souladu s vůdčími právními zásadami. Snad jsou členské státy schopny zaručit proporcionální realizování EZR prostřednictvím i jiných nežli výslovně stanovených korektivů, které posilují právo jako celek a hodnoty, na nichž je právo budováno.

ZÁVĚR

V tomto textu jsme podrobili zkoumání institutu evropského zatýkacího rozkazu prizmatem podmíněnosti jeho funkčnosti vzájemnou důvěrou členských států. V centru naší pozornosti stál zejména výčet dvaatřiceti kriminologických kategorií jednání, které nepodmiňují předání zkoumáním vzájemné trestnosti u případů, které pod ně spadají, jeho povaha a důvody jeho nedotknutelnosti. Dále jsme uvedli i několik příkladů svědčících pro to, že členské státy mají mnoho koncepčních důvodů si nevěřit a že si rovněž *de facto* nevěří. I s přihlédnutím ke chvályhodnému účelu institutu Evropského zatýkacího rozkazu a při zamyšlení nad povahou a významem nezkoumání vzájemné trestnosti v případech některé z výše specifikovaných kategorií jsme dospěli k závěru, že členské státy Evropské unie nejsou dosud na opuštění zásady oboustranné trestnosti připraveny.

Systém evropského trestního práva je dosud velmi křehký a ne-li v embryonální fázi,⁴⁰ pak rozhodně při nejlepší vůli nejvýše ve fázi „batolecí“. A stejně jako batole nezachrání sebeostentativněji prezentované dogma, že už umí chodit, před pádem na plenu, dokud se samo nenaučí chodit, ani systému předávání mezi členskými státy neposkytne egidu před podobným osudem žádné dogma vzájemné důvěry, dokud tato reálně mezi členskými státy nevznikne. Bohužel, na rozdíl od batolete, jehož učení se chůzi nevyhnutelně množství pádů provází, systém předávání si podobný luxus dovolit nemůže, protože každý takový pád je mnohem bolestivější.

Mgr. Silvie Filanová

Právnická fakulta Masarykovy univerzity

Mgr. Jan Provazník

Právnická fakulta Masarykovy univerzity

³⁹ Termín převzat od Artura Gruszczaka, který užívá ve svém příspěvku *European Arrest Warrant – success story or constitutional troublemaker?*, který byl prezentován na semináři v European Centre Natolin dne 27. ledna 2006 ve Varšavě.

⁴⁰ KONSTADINIDES, T. The Perils of the 'Europeanisation' of Extradition Procedures in the EU Mutuality, Fundamental Rights and Constitutional Guarantees. *Maastricht Journal of European and Comparative Law*. 2007, Vol. 7, No. 2, s. 188.

Martina Gajdošová

PRVÉ ŽENY V PRÁVNICKOM VZDELÁVANÍ NA SLOVENSKU V ČESKOSLOVENSKEJ REPUBLIKE V ROKOCH 1918–1938

Abstrakt: Príspevok sa zaoberá vstupom žien do právnického vzdelávania na Slovensku v období Československa v rokoch 1918–1938. Príspevok opisuje právnické štúdium na Slovensku, predovšetkým na Právnickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave v uvedenom období. Osobitná pozornosť je venovaná študentkám na Právnickej fakulte Univerzity Komenského v rokoch 1921–1938 (1939). Z Archívu Univerzity Komenského, z fondu Právnická fakulta Univerzity Komenského a to z jednotlivých matrík zimných a letných semestrov akademických rokov 1921/22 až 1938/39, ako aj z osobných spisov študentiek sú sumarizované údaje, ktoré svedčia o zastúpení ženského elementu na fakulte. Príspevok poskytuje prehľad v ich jednotlivých počtoch, zložení národnostnom i náboženskom, dokresluje tiež sociálne pomery študentiek. Údaje sú rozčlenené do troch časových pásem od 1921/22 do 1925/26, kedy fakulta eviduje prvé absolventky; druhé obdobie je 1926/27 – 1931/32, obdobie nárastu študentstva na fakulte a tretie obdobie 1932/33 – 1938/39, obdobie postupného poklesu stavu študentstva na fakulte. Príspevok tiež sumarizuje údaje o absolventoch fakulty a poskytuje niektoré štatistické pohľady. V rámci vytyčeného obdobia 1918–1938 je posledným sledovaným akademickým rokom 1938/39, teda čiastočne sú zahrnuté aj údaje z roku 1939, po vzniku Slovenskej republiky.

Kľúčové slová: študentky práva, právnické vzdelávanie (Československo 1918–1938), Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave

1. PRVÉ PRÁVNÍČKY

Príloha 19. a 20. storočia priniesol mnohé novoty a jednou z nich bola tzv. ženská otázka. Moderná doba priniesla moderné profesie ženám. Patrili k nim napr. povolanie učiteľské, spisovateľské, redaktorské, prekladateľské, lekárske a taktiež aj právnické.¹ Tento všadeprítomný trend sprevádzala aj skutočnosť, že vysokoškolské štúdium začalo byť spočiatku síce ojedinele, postupne celkom prirodzene prístupné aj ženám. Ekonomické i sociálne prostredie sa menilo a akceptovanie vzdelávania a vzdelania aj u žien sa stalo neodmysliteľnou súčasťou života. Vysokoškolsky vzdelané ženy postupne začínali vytvárať svoj podiel na ekonomicky aktívnom obyvateľstve.

Údaje o prvých ženách na právnických štúdiách i v právnických profesiách u nás evidujeme v 20. st., a to konkrétne až po vzniku Československa. V Čechách to bola právnická fakulta Karlovej univerzity v Prahe, kde ženy začali študovať v zimnom semestri v akademickom roku 1918/1919. Prvou absolventkou práva v Čechách bola v roku 1923 JUDr. Anděla Kozáková.² Na Slovensku to bol akademický rok 1921/1922 a Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, kedy sa počalo s právnickým vzdelávaním – aj pre ženy a prvé absolventky sa počítajú od roku 1926.³ Treba však uviesť, že ženy – teda minimálne aspoň jedna – na Slovensku študovala právo už v akademickom roku 1919/20,

¹ Porovnaj napr.: DUDEKOVÁ, G. a kol. *Na ceste k modernej žene, kapitoly z dejín rodových vzťahov na Slovensku*. Bratislava: VEDA, 2011.

² KRÁL, V. Ženy v advokácii. *Bulletin advokacie*. 2013, č. 1, s. 87.

³ Porovnaj matriky Právnickej fakulty Univerzity Komenského, a. r. 1921/1922. In: Archív Univerzity Komenského.

a to na maďarskej právnickej akadémii v Košiciach. Po jej zrušení prestúpila na bratislavskú právnickú fakultu a patrila k prvým absolventkám v roku 1926. (Podrobnejšie pozri nižšie, pozn. aut.)

Ženy v práve poznali už v ére antického Ríma. Notoricky známou, aspoň pre tých, čo sa zaujímajú o históriu advokácie, je Carfania.⁴ Zo súčasného pohľadu však je pre vstup ženy do sveta práva (napr. i do advokácie) zaujímavým obdobie konca 19. a začiatku 20. storočia. Ženy do právnického vysokoškolského vzdelávania v Európe postupne začali prenikať od 70-tych rokov 19. storočia (napr. Francúzsko, Veľká Británia), vo väčšom meradle až v druhom a treťom decéniu 20. storočia.⁵

1.1 Ako to bolo v Československu

Ženy sa mohli stať riadnymi poslucháčkami Právnickej fakulty na Karlovej univerzite odo dňa vyhlásenia Československej republiky na základe uznesenia jej profesorského zboru.⁶ Prvou absolventkou práva v Čechách bola v roku 1923 JUDr. Anděla Kozáková, ktorá najskôr pôsobila na ministerstve sociálnej starostlivosti a v roku 1929 dosiahla substitúciu notárstva. Prvou advokátkou v Čechách i v celom Československu bola JUDr. Matylda Mocová-Wichová, v roku 1929.⁷ V Prahe okrem toho právnicku vzdelávala nemecká univerzita a v Brne Masarykova univerzita.

Počiatkové roky prvej republiky sa v súčasnosti charakterizujú ako obdobie, v ktorom existovali ťažkosti v uplatnení právnicku vzdelaných žien. Nebolo jednoduché prenikať do pozícií v štátnych službách – do exekutívy – politickej správy, ani do súdnictva, štátneho zastupiteľstva, pričom trochu ľahšie to bolo v samospráve. Prezident Masaryk sa v roku 1928 k ťažkostiam žien zamestnať sa v štátnych službách vyjadril: „...*Je mi divné, že zejména naše úřady, státní a autonomní, brání se připuštění žen v úřady, když se tu*

⁴ V Ríme bol vydaný predpis (1 § 5 D. III, 1 De postulando), podľa ktorého sa vystupovanie v právnych veciach odňalo ženám – vystupovať na fóre a zastupovať v cudzích veciach. Dôvod k tomu vraj dala Carfania, nečestná žena, ktorá nevhodným vystupovaním obťažovala súdy. Porovnaj napr. KERECMAN, P. – MANÍK, R. *História advokácie na Slovensku*. Bratislava: Eurokódex, s. 18; FLEJŠÍČ, E. A. O ženskej advokature. *Pravo, ježenedelnaja juridičeskaja gazeta*. 1910, No. 2, 10. 1. 1910, C.-Peterburg.

⁵ Napr. vo Francúzsku ženy študovali právo od r. 1870 a v r. 1900 sa medzi advokátov zapísala prvá žena Jeanne Chauvin; v Poľsku sa prvou advokátkou v roku 1925 stala Helena Wiewiórska, v Nemecku evidovali prvé advokátky v roku 1922, vo Veľkej Británii bola prvou ženou advokátkou Iva Williams v roku 1922; porovnaj: KRÁL, V. *Případy slavných i neslavných aneb můj život s advokací*. Praha: vlastním nákladem autorovým, 2010, s. 21; REDZIK, A. – KOTLIŇSKI, T. J. *Historia adwokatury*. Waszawa: Naczelna Rada Adwokacka, 2012, s. 250; ZAVACKÁ, K. *Právničky v Československej republike, Absolventky práva a právna prax v Československej republike po roku 1918*, (vychádzajú z Sommera, 1928, s. 5). In: G. Dudeková a kol. *Na ceste k modernej žene, kapitoly z dejín rodových vzťahov na Slovensku*. Bratislava: VEDA, 2011, s. 594; KOZÁKOVÁ, A. *Ženy a právnické povolání*. Všeherd, 1923.

⁶ Koncom 19. st. v rakúsko-uhorskej monarchii už ženy začali riadne študovať na fakultách filozofických a lekárskejších. V právnickom štúdiu v Čechách sa prvé hospitantky objavili počiatkom 20. storočia, statusu riadneho študenta sa nedočkali, a preto odchádzali – najčastejšie na filozofiu. V roku 1900 sa profesori práva uzniesli, že uchádzačky riadne zapisujú, rakúske ministerstvo s tým však nesúhlasilo. V roku 1908 univerzitný senát v Prahe na žiadosť *Sdružení akademicky vzdělaných žen* podal dobrozdanie ministerstvu kultu a vyučovania o možnosti štúdia žien na právnickej fakulte. Ministerstvo však naďalej s riadnym štúdiom žien nesúhlasilo. Porovnaj: ZAVACKÁ, K. *Právničky v Československej republike, Absolventky práva a právna prax v Československej republike po roku 1918*, (vychádzajú z Sommera, 1928, s. 5). In: G. Dudeková a kol. *Na ceste k modernej žene, kapitoly z dejín rodových vzťahov na Slovensku*. Bratislava: VEDA, 2011, s. 586; UHROVÁ, E. *Anna Honzáková a jiné dámy*. Praha: vydané vlastním nákladem, 2012, s. 210.

⁷ KRÁL, V. *Ženy v advokácii*. *Bulletin advokacie*. 2013, č. 1, s. 87.

do značné míry jedná o ženy a dcery úředníků...“⁸ Zrejme ľahšie, ale tiež po krôčikoch to bolo s advokáciou.

1.2 Právnické vzdelávanie na Slovensku v čase Československej republiky

V období vzniku republiky pôsobila v Bratislave Právnická fakulta maďarskej Alžbetínskej univerzity, založená v roku 1914, a v Košiciach a v Prešove pôsobili právnické akadémie.⁹ V novovzniknutej republike bolo potrebné vychovať slovenských právnikov, preto sa v roku 1919 (s oficiálnym začiatkom výučby 24. 10. 1921) zriadila právnická fakulta československej štátnej Komenského univerzity. Maďarská univerzita i jej právnická fakulta boli zrušené bez právneho nástupcu. Od roku 1919 maďarská fakulta nemohla prijímať nových študentov, pričom jej študenti ešte mohli štúdium dokončiť podľa uhorského študijného poriadku, od akademického roka 1921/22 na právnickej akadémii v Košiciach alebo na niektorej právnickej fakulte v ČSR. Učiteľia do konca akademického roka 1921/22 boli vyplácaní štátom, ak si zachovali bydlisko na území ČSR.¹⁰

V Bratislave sa Právnická fakulta Univerzity Komenského otvorila v akademickom roku 1921/22.¹¹ Prezident Masaryk dekrétom z 20. 5. 1921 menoval prvých šiestich riadnych a mimoriadnych profesorov Právnickej fakulty Univerzity Komenského. V protokoloch profesorského zboru fakulty je zápis o ustanovujúcej schôdzi profesorského zboru právnickej fakulty štátnej Komenského univerzity v Bratislave, ktorá sa konala dňa 4. 6. 1921 v Prahe na Ministerstve školstva a národnej osvety. Prítomní boli predseda prof. Sommer (rímske právo), ďalej m. prof. Vážný (rímske právo), prof. Ráth (občianske právo), prof. Svoboda (občianske právo), prof. Laštovka (správne právo), m. prof. Tomsa (právná filozofia). Za dekana bol zvolený prof. Ráth, za prodekana prof. Laštovka, za senátora bol

⁸ K ťažkostiam právnicki vzdelaných žien presadzovať sa vo svojej kvalifikácii pozri bližšie: ZAVACKÁ, K. Právničky v československej republike. Absolventky práva a právna prax v Československu po roku 1918. In: G. Dudeková a kol. *Na ceste k modernej žene, Kapitoly z dejín rodových vzťahov na Slovensku*. Bratislava: Veda, 2011, s. 589.

⁹ Napr. v Košiciach v roku 1657 biskup Benedikt Kišdy založil listinou „*studium universale*“ akadémiu. Akadémia alebo Univerzita vznikla pod vedením jezuitov Spoločnosti Ježišovej. V roku 1660 vydal v Grazi cisár Leopold I. zlatú bulu Košickej univerzity, ktorá jej zabezpečila rovnaké privilégia ako mali všetky ostatné univerzity habsburskej monarchie vo Viedni, v Prahe, v Kolíne nad Rýnom, Grazi, Trnave, Olomouci a v ďalších európskych mestách. Univerzitu tvorili teologická, filozofická a právnická fakulta. V roku 1773 prestala univerzita patriť jezuitskému rádu a stala sa štátnou inštitúciou – Academia Regia. Na základe vládneho ustanovenia – *Ratio educationis* stratila samostatnosť a ostala len pobočkou jedinej uhorskej univerzity v Budíne s právom promovať. V roku 1850 sa Academia Regia premenila na Právnickú akadémiu a v tejto podobe pôsobila do roku 1921; in: UPJŠ Košice. Dostupné z: <<http://www.upjs.sk/univerzita/info/o-univerzite/historia-univerzity/>> [2014-08-19].

¹⁰ BLAHO, P. – VLKOVÁ, E. (eds). *Právnicki na Univerzite Komenského v Bratislave. 75 rokov činnosti Právnickej fakulty Univerzity Komenského, (1921–1996)*. Bratislava, 1996, s. 24.

¹¹ Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave vznikla na základe nariadenia vlády č. 276/1921 Zb. z. a n. zo dňa 11. 8. 1921 a jej sídlom sa stali priestory na Kapitulskej 26 v Bratislave. Po zrušení Bratislavskej uhorskej kráľovskej univerzity, ktorá tu v tom čase sídlila, tieto priestory pripadli Československej štátnej univerzite v Bratislave, rektorátu a neskôr tu sídlila i filozofická a právnická fakulta. Univerzita bola premenovaná na Univerzitu Komenského; Československá štátna univerzita v Bratislave bola zriadená na náklade z. č. 375/1919 Zb. z. a n. z 27. 6. 1919 na Univerzitu Komenského bola premenovaná na základe z. č. 595/1919 Zb. z. a n. zo dňa 11. 11. 1919; podrobnejšie o histórii právnického vzdelávania pozri: GRÓFOVÁ, M. Vzdelávanie na Univerzite Komenského očami študenta Právnickej fakulty UK v rokoch 1921–1945 vo svetle archívnych dokumentov. In: J. Pekár (ed.). *Univerzita Komenského a vysokoškolské vzdelávanie, minulosť, prítomnosť, budúcnosť, zborník z konferencie*. Bratislava: Univerzita Komenského Bratislava, 2009, s. 115–127.

zvolený prof. Tomsa. Čoskoro na to sa rektorom Univerzity Komenského stal prof. Ráth, dekanom právnickej fakulty prof. Laštovka a prodekanom prof. Svoboda. Profesorský zbor pre tvoriacu sa slovenskú právnickú fakultu bol vytvorený podľa vymenovacieho návrhu profesorského zboru Právnickej fakulty Univerzity Karlovej, ktorý ho určil na požiadanie zo svojich docentov.¹² Uvedený profesorský zbor sa zaslúžil o zavedenie výučby aj formou praktických cvičení, ktoré sa osvedčili v zahraničí, inicioval založenie akademickej knižnice a podporoval nákup odbornej literatúry a intervenoval za rozšírenie priestorových kapacít fakulty. Profesorský zbor bol dôležitým orgánom fakulty, ktorý zodpovedal za výučbu, zostavoval plán prednášok, navrhoval nových profesorov a disponoval disciplinárnou právomocou.¹³

V roku 1923 bola definitívne zlikvidovaná právnická akadémia v Košiciach a zástupcovia bratislavskej fakulty prevzali knižnicu tohto *ústavu* na výchovu právnického úradníctva. *Po vzniku republiky bola zrušená maďarská univerzita v Bratislave, aj právnická fakulta v Košiciach... Nesplnili sa teda ani maďarské túžby po zriadení novej akadémie slovenskej v Košiciach, s paralelnými kurzami maďarskými, a tak teraz* (v r. 1924, pozn. aut.) *bola i knižnica starého ústavu zlúčená s knižnicou bratislavskej univerzity, ktorá je jediným učilištom právnickým na pôde slovenskej.*¹⁴

Na Slovensku, podľa dosiaľ známych údajov, prvá žena študovala právo od roku 1919. Išlo o študentku Právnickej akadémie v Košiciach Alžbetu Cziglerovú, ktorá po zrušení tejto vzdelávacej ustanovizne prestúpila na Právnickú fakultu Univerzity Komenského v Bratislave, a to v roku 1922. Prvenstvo jej patrí viacnásobne. Patrila k prvým absolventkám práva na Slovensku v roku 1926 a stala sa aj prvou advokátkou na Slovensku v roku 1931.

Právnická fakulta Univerzity Komenského realizovala prestupy z bývalej právnickej akadémie. Svedectvom (okrem iného aj kompetencie Ministerstva školstva a národnej osvety v Prahe voči fakulte, pozn. aut.) je odpoveď ministerstva dekanstvu fakulty z 19. 11. 1922, v ktorom kladne odpovedá na žiadosť dekanstva, aby poslucháčka bývalej (maďarskej) právnickej akadémie v Košiciach mohla byť zapísaná na fakultu *pod tou podmíankou, že podrobí se do 4 měsíců úspěšně státní zkoušce z dejin práva na území republiky československé, načež ji budou 3 složené zkoušky na zhora řečené akademii uznány za státní zkoušku historicko-právní.*¹⁵

¹² Archív Univerzity Komenského, zápisnica zo zasadnutia profesorského zboru právnickej fakulty Univerzity Komenského dňa 22. 6. 1921 v Bratislave; Protokoly profesorského zboru PF UK 1921–1926. V roku 1927 bol siedmy profesor JUDr. Richard Horna – dejiny práva stredo európskeho a českého; BLAHO, P. – VLKOVÁ, E. (eds). *Právnicki na Univerzite Komenského v Bratislave. 75 rokov činnosti Právnickej fakulty Univerzity Komenského, (1921–1996)*. Bratislava, 1996, s. 26.

¹³ Podrobnejšie k životu na fakulte pozri napr.: BLAHO, P. – VLKOVÁ, E. (eds). *Právnicki na Univerzite Komenského v Bratislave. 75 rokov činnosti Právnickej fakulty Univerzity Komenského, (1921–1996)*. Bratislava, 1996, s. 11–58; ČERNÁK, T. Gustáv Husák a jeho štúdium na Právnickej fakulte Univerzity Komenského. In: N. Kmeť – M. Syrný. *Odváľujem balvan: pocta historickému remeslu Jozefa Jablonického*. Bratislava; Banská Bystrica: Veda, 2013, s. 16–27.

¹⁴ *Všehrd*, List československých právnikov. 1924, roč. V., s. 132.

¹⁵ Žiadateľka absolvovala v rokoch 1919–1922 šesť semestrov na maďarskej právnickej akadémii v Košiciach a žiadala uznať absolvované skúšky, „aby mohla poslúchať ostatné dva semestre na Právnickej fakulte Univerzity Komenského, aby podľa československého študijného poriadku mohla získať absolutorium za účelom dosiahnutia čl. doctoratu iuris“; Č. j. 124269/22; Z ďalšej korešpondencia študentky vyplýva, že 19. 12. 1922 požiadala dekanstvo, aby jej pre nedostatok ovládania slovenskej reči predĺžilo lehotu na zloženie doplnujúcej

1.3 Ako prebiehalo právnické štúdium na Slovensku

Štúdium práva na Právnickej fakulte Univerzity Komenského prebiehalo obdobne, ako na ostatných právnických fakultách v Československu. V Čechách pôsobila právnická fakulta Karlovej univerzity v Prahe, na Masarykovej univerzite v Brne a v Prahe ešte pôsobila nemecká právnická fakulta na Ferdinandovej univerzite.¹⁶

Štruktúra i obsah štúdia vychádzali z rakúskej právnej úpravy, pričom štúdium bolo rozdelené na najmenej 8 semestrov. Na štúdium sa mohol prihlásiť ten, kto absolvoval maturitnú skúšku na gymnáziu. Absolventi obchodných akadémií si museli doplniť maturitnú skúšku z latinčiny a filozofickej propedeutiky. Po prvej trojsemestrovej historickoprávnej časti štúdia nasledovalo päťsemestrové právovecké a štátovedecké obdobie. Po prvom období nasledovala historickoprávna skúška a na konci posledného semestra sa mohol študent prihlásiť na ďalšiu štátnicu, na judiciálnu alebo na štátovedeckú, poradie nebolo rozhodujúce. Predpokladom bolo, že získal absolutorium a prvú štátnicu.¹⁷

Po úspešnom absolvovaní štátovedeckej a judiciálnej štátnej skúšky spravidla nasledovalo približne ročné obdobie, v ktorom študent postupne skladal prísne skúšky doktorské, nazývané aj rigoróza. Až ich úspešným zložením adept získal doktorát práv.¹⁸

Obsah právnického štúdia, naplnenie dnešnou terminológiou tzv. nosného jadra študijných predmetov a ďalších tém súvisiacich s jadrom, je možné konkrétne sledovať z oficiálnych dokumentov študentov, ktoré sa nachádzajú v ich personálnych spisoch, s názvom *absolutorium*. Z absolutoria študentky,¹⁹ ktorá bola poslucháčkou fakulty

skúšky na 1. 7. 1923. Následne 10. 1. 1923 dekanstvo fakulty zasiela ministerstvu prípis, v ktorom uvádza: „... profesorský zbor na základe usnesení per rollam učiněném doporučuje, aby žádosti za prodloužení lehoty bylo vyhověno...“, in: Archív Univerzity Komenského, fond: PF UK BA, študijný spis Alžbeta Cziglerová.

¹⁶ Koncepciu právnického štúdia v Bratislave podľa vzoru českého dokumentuje nariadenie vl. č. 276/1921 Sb. o zriadení právnickej fakulty Komenského univerzity v Bratislave, v ktorom bolo určené, že pre štúdium a štátne skúšky platí študijný a skúšobný poriadok vydaný zákonom č. 68/1893 r. z., v znení zákona č. 290/1919 Sb. a nariadenia a inštrukcie vykonávajúce oba predpisy. O peripetiách unifikácie predpisov vysokoškolského štúdia pozri napr.: BLAHO, P. – VLKOVÁ, E. (eds). *Právnicki na Univerzite Komenského v Bratislave. 75 rokov činnosti Právnickej fakulty Univerzity Komenského, (1921–1996)*. Bratislava, 1996, s. 39.

¹⁷ Zloženie skúšobných komisií pre skladanie štátnych skúšok zriadených ministerstvom školstva a národnej osvetly bolo nasledovné: historicko-právna skúška: predseda prof. Sommer, členovia: prof. Horna, prof. Laštovka, prof. Tomsa, prof. Vážný, prof. Bušek; judiciálna skúška: predseda prof. Ráth, členovia: profesori Milota, Horna, Fajnor, Sommer, Tomsa, štátny zástupca Kissich, Krno, verejný notár a advokát Medvecký, Slabeycius; štátovedecká skúška: profesori: Laštovka, predseda, členovia: Horna, Ráth, Sommer, Tomsa, radca generálneho finančného riaditeľstva Jeřábek, minister pre správu Slovenska Kállay (jeho dcéra Olga Kállayová študovala právo od akad. roka 1930/31, JUDr. 1934, pozn. aut.), hlavný župný fiškál Kováč. In: P. Blaho – E. Vlková (eds). *Právnicki na Univerzite Komenského v Bratislave. 75 rokov činnosti Právnickej fakulty Univerzity Komenského, (1921–1996)*. Bratislava, 1996, s. 39.

¹⁸ Podrobnejšie k štúdiu na PF UK pozri: GRÓFOVÁ, M. Klenoty v slovenských archívoch – Archív UK v Bratislave. In: *Katalóg k výstave MV SR v spolupráci so SNM, vernisáž – 21. 11. 2013 na Bratislavskom hrade*; GRÓFOVÁ, M. Vzdelávanie na Univerzite Komenského očami študenta Právnickej fakulty UK v rokoch 1921–1945 vo svetle archívnych dokumentov. In: J. Pekár. *Univerzita Komenského a vysokoškolské vzdelávanie, minulosť, prítomnosť, budúcnosť, zborník z konferencie*. Bratislava: Univerzita Komenského Bratislava, 2009, s. 115–127. Napr. poplatok („taxa“) sa platil za štúdium, za každú štátnicu i rigoróza, aj za promóciu – poplatok za semester bol približne 160 Kč, ak bolo zapísaných 20 hodín, poplatok za promóciu 300 Kč 50 h (1929); poplatok za rigorózum 280 Kč 50 h (1929).

¹⁹ Absolutorium vydané 6. 7. 1929, in: Archív Univerzity Komenského, fond: PF UK BA, študijný spis Leona Funková; Leona Funková získala titul JUDr. v r. 1929 a v r. 1934 stala v poradí šiestou ženou advokátkou na Slovensku.

v rokoch 1923/24 – 1928/29, je zrejмый priebeh štúdia.²⁰ V prvých troch semestroch boli zaradené predmety najmä z rímskeho práva a právnych dejín.²¹ Inšpirujúco pre súčasnosť vyznieva povinnosť študenta po neúspechu na štátnici pred opravným termínom povinne si opakovane zapísať určené predmety.²² Druhú etapu štúdia tvorili štvrtý až ôsmy semester, v ktorom sa výučba sústredila predovšetkým na československé právo občianske, trestné právo, ústavné právo, obchodné právo a národné hospodárstvo.²³

Pre konkrétne porovnanie štúdia na právnickej akadémii v Košiciach a na Právnickej fakulte Univerzity Komenského slúži príklad študentky, ktorá od akademického roka 1919/20 študovala na maďarskej právnickej akadémii v Košiciach a po jej zrušení presťahovala na Právnickú fakultu Univerzity Komenského.²⁴

²⁰ Je zaujímavé nazrieť do absolutórií aj s ohľadom na súčasné pomery, napr. slovenské – v kontexte s procesom komplexnej akreditácie univerzít a úvahami o náplni právnického štúdia, o opise študijného odboru právo, o vymedzení nosného jadra a ďalších tém súvisiacich s jadrom, o zaradení predmetov v bakalárskom a magisterskom štúdiu v jednotlivých semestroch a pod.

²¹ Ústava rímska a právne pramene rímske, dejiny a systém súkromného práva rímskeho – I. časť obecná, dejiny a systém súkromného práva rímskeho – právo vecné, úvod do vied právnych a štátnych, dejiny práva v zemiach českých, dejiny verejného práva v strednej Európe, praktická filozofia; dejiny a systém súkromného práva rímskeho – diel III. právo rodinné a dedičské, dejiny a systém súkromného práva rímskeho – diel II. právo obľagačné, dejiny cirkevné I, dejiny súkromného práva v strednej Európe, dejiny práva na Slovensku, praktické cvičenie z práva rímskeho; praktické cvičenia z práva rímskeho, cirkevné právo, praktické cvičenia z práva cirkevného, praktické cvičenia z práva stredoeurópskeho, ústavné dejiny Moravy, dejiny súkromného práva v strednej Európe, štatistika.

²² Z poznámok uvedeného absolutória: „... vykonala štátnu skúšku z dejín práva s výsledkom nedostatočným. Opakovať môže skúšku po jednom semestri a opätne navštevovať musí prednášky z oborov skúšobných vo výmere najmenej desať hodín týždenne. V Bratislave 8. X. 1925, Sommer, v.r. predseda komisie“; dokonca po absolvovaní ďalšieho „medzisemestra“: „... vykonala štátnu skúšku z dejín práva s výsledkom nedostatočným. Opakovať môže skúšku po dvoch semestroch a opätne navštevovať musí prednášky z oborov skúšobných vo výmere najmenej desať hodín týždenne. V Bratislave 9. II. 1926, Sommer, v.r. predseda komisie.“ Štátnicu úspešne absolvovala 12. 2. 1927.

²³ Z uvedeného absolutória: Dejiny právnej filozofie, čl. právo občianske – všeobecná časť, knihovný poriadok, čl. právo občianske – právo vecné, záväzky mimozmluvné, úvod do občianskeho práva, úvod do národného hospodárstva, čl. právo trestné – právo hmotné; medzinárodné právo súkromné, čl. poriadok trestný, praktické cvičenia z práva trestného, ústavné právo, národohospodárska theória, čl. právo občianske – zástavné; súdny poriadok – konkurz, praktické cvičenia zo súdneho poriadku, praktické cvičenia z práva občianskeho, právo obchodné, právo zmenečné, praktické cvičenia z práva obchodného a zmenkového, čl. právo procesné, národohospodárska politika, finančná veda, praktické cvičenia z národného hospodárstva, česká hudba; právo rodinné, právo dedičské, civilný súdny poriadok – časť všeobecná, čl. civilný riadny súd, náuka správna a čl. právo správne, národohospodárska politika, nesporné riadenie, čl. právo civilný procesné II, čl. právo konkurzné, exekučné pokračovanie. Študentka zložila písne skúšky doktorské, t. j. rigoróza: II. dňa 25. 6. 1929 a III. dňa 9. 12. 1929 a v roku 1929 je evidovaná ako absolventka s titulom JUDr.

²⁴ Tieto predmety boli obsahom štúdia na bývalej maďarskej právnickej akadémii v Košiciach – 4 semestre od roka 1919/20: rímske právo, dejiny maďarskej ústavy a práva, úvod do vied právnych a štátnych, etika, dejiny politické najnovšej doby, rané dejiny, rímske právo, dejiny kultúry, verejné zdravotníctvo, rímske právo dedičské, cvičenie z právnych dejín, jazyk slovenský, poznámka: 28. 6. 1920 podrobila sa I. základnej skúške s prospechom väčšinou hlasov *výtečným*; národné hospodárstvo, právna filozofia, maďarské právo súkromné, politika, jazyk slovenský, ústavné právo, finančné právo, štatistika, maďarské právo súkromné, pozitívne právo medzinárodné, poznámka: 12. 7. 1921 podrobila sa II. základnej skúške s prospechom všetkými hlasmi *výtečným*; právo občianske a súdne, obchodné a zmenkové právo, trestné právo, rakúske právo súkromné, finančné právo, trestné právo procesné, správne právo, civilný súdny poriadok, trestné právo, náuka o cenných papieroch, poznámka: 4. 7. 1922 podrobila sa III. základnej skúške s prospechom väčšinou hlasov *výtečným*. Potom nasledovali predmety absolvované na bratislavskej fakulte. Absolutórium vystavené bratislavskou fakultou 20. 7. 1923, na historicko-právne rigoróza bola pozvaná na deň 20. 3. 1924 a napokon absolventkou s titulom JUDr. sa stala v roku 1926; in: Archív Univerzity Komenského, fond: PF UK BA, študijný spis Alžbeta Czíglerová.

Právnické štúdium v Bratislave prebiehalo obsahovo v zásade obdobne ako v Prahe. Je možné nahliadnuť do osobného spisu študentky,²⁵ ktorá na Právnickej fakulte Karlovej univerzity v Prahe študovala v rokoch 1926/27 až 1928/29 a štúdium dokončila na Právnickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave – ... *v Praze byla, aby se naučila lépe česky, chce pokračovat v Bratislavě z důvodů hospodářských i aby lépe poznala slovenské právo...*; (študentka bola rodáčkou z Košíc, pozn. aut.). Oproti Bratislave sa v Prahe už vyučovali samostatné predmety týkajúce sa napr. tlačového práva, pracovného práva, sociálneho poistenia a stretávame sa tu aj s predmetom s výkladom parlamentarizmu.²⁶ Pri porovnaní štúdiá na oboch fakultách, z obsahu študijného programu je badať, že štúdium malo v zásade podobný charakter. Známu je aj skutočnosť, že viacerí profesori pôsobili v Prahe i v Bratislave, teda v ich osobách bol prirodzene garantovaný obsah, kvalita i náročnosť štúdiá. Možno spomenúť niektorých z nich – napr. aj v Prahe aj na bratislavskej fakulte pôsobili profesori Sommer, Boháček a Bušek.²⁷

Študenti bývali v Bratislave na privátoch, ale univerzita mala aj svoje univerzitné internáty – Lafranconi a kolégium sv. Svorada boli chlapčenské a internát na Cintorínskej ulici bol dievčenský. Študentky mali k dispozícii (obdobne ako študenti) byt s kúrením, osvetlením, upratovaním a kúpeľmi, posteľnú bielizeň a periny si však museli priniesť samy.²⁸ Medzi údajmi o byte je možné nájsť aj iné ubytovne, kde žili v časoch štúdiá po-

²⁵ In: Archív Univerzity Komenského, fond: PF UK BA, študijný spis Jaquelina Anna Matznerová.

²⁶ Z uvedeného absolutória vyplýva, aké predmety študentka absolvovala v Prahe: v prvých troch semestroch: rímske právo súkromné – náuka všeobecná, dejiny rímskej ústavy a právne pramene, rímske právo súkromné II, dejiny verejného práva v strednej Európe, dejiny práva na území ČSR, praktická filozofia, rímske právo rodinné a dedičské III, civilný proces rímsky, rímske právo obliagačné, cirkevné právo I, pramene cirkevného práva, dejiny súkromného práva v strednej Európe, dejiny práva na území republiky čsl., ústavné dejiny české, ústavné dejiny Moravy, dejiny filozofie práva; právo cirkevné II, proces kánonický, právo manželské, o dejinách práva na Slovensku, vybrané partie z ríšskych dejín rakúskych a českých, repetitória z práva rímskeho; pozn.: „... vykonala státní skoušku z dějin práva s výsledkem dobrým v vyznamenáním z práva římského a dějin práva na území R.Č.S a práva církevního. V Praze dne 1. února 1928. Henner v.r. předseda komise.“ V štvrtom až šiestom semestri boli tieto predmety: štatistika, právo občianske – časť všeobecná, právo občianske – záväzky mimozmluvné, právo občianske – právo rodinné, trestné právo, úvod do štúdiá práva verejného, úvod do politickej ekonomie; právo občianske – práva vecné, právo občianske – právo obliagačné, občianske právo – dedičské právo, banské právo I, trestné konanie, tlačové právo a jeho reforma, trestné konanie II, správna veda a právo správne, parlamentarizmus, obchodné a zmenkové právo; právo ústavné, medzinárodné právo, pracovné právo – sociálne poistenie, vybrané partie z práva správneho, finančná veda, právo obchodné a zmenkové; od VII. semestra študentka študovala na Právnickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave. Prechod z Právnickej fakulty Karlovej univerzity na Právnickú fakultu Univerzity Komenského v Bratislave sprevádzalo povolenie Ministerstva školstva a národnej osvety z 30. 12. 1929, v ktorom „... *vzhledem k souhlasu vysloveném profesorským sborem Právnické fakulty Karlovy univerzity v Praze svoluje ministerstvo školství a národní osvěty...*... *aby ... směla pokračovat v rogorozach právnických na Komenského univerzitě v Bratislavě...*“; po siedmoh a ôsmom semestri nasledovali prísne doktorské skúšky – II. dňa 17. 6. 1930 a III. dňa 20. 11. 1930, hneď na to, 22. 11. 1930 bola promováná a bol jej udelený titul JUDr. In: Archív Univerzity Komenského, fond: PF UK BA, študijný spis Jaquelina Anna Matznerová.

²⁷ Prof. Sommer prednášal v Prahe: dejiny rímskej ústavy a právne pramene, civilný proces rímsky a zabezpečoval repetitória z práva rímskeho, v Bratislave: dejiny rímskej ústavy a právne pramene, rímske právo súkromné – časť všeobecná, rímske právo obliagačné, rodinné a dedičské, rímsky proces civilný; prof. Boháček prednášal v Prahe: rímske právo súkromné II, rímske právo obliagačné, v Bratislave: rímske právo vecné, prof. Bušek zabezpečoval v Prahe: nesporné riadenie – nesporné konanie a exekučné pokračovanie, v Bratislave právo cirkevné, pramene cirkevného práva, právo cirkvi katolíckej II, pomer štátu k cirkvám, praktické cvičenia z cirkevného práva, nesporné riadenie a exekučný poriadok.

²⁸ Mesačný poplatok bol 130 Kč a celodenná strava 8 Kč; Porovnaj: GRÓFOVÁ, M. Vzdelávanie na Univerzite Komenského očami študenta Právnickej fakulty UK v rokoch 1921–1945 vo svetle archívnych dokumentov.

slucháči fakulty. Poslucháčky uvádzali okrem už spomenutého univerzitného internátu na Cintorínskej 2 aj napr. Charitas na Heydukovej 20 v Bratislave, YWCA na Šoltésovej 12 v Bratislave. Pokiaľ študentky neboli z Bratislavy, často uvádzali údaj o byte – adresu privátu, dokonca aj s uvedením konkrétnej osoby, u ktorej bývali.

1.4 Ženy v právnickom vzdelávaní na Slovensku

Od prvého roku pôsobenia Právnickej fakulty Univerzity Komenského, teda od akademického roka 1921/1922, sa v poslucháčskych radoch nachádzali aj ženy. V zimnom semestri akademického roka 1921/1922 bolo zapísaných 199 riadnych študentov, z toho 6 žien a v letnom semestri 143 študentov, z toho 5 žien.²⁹ Zároveň fakulta otvorila svoje priestory pre mimoriadnych študentov, ktorí mali možnosť absolvovať dvojročný kurz vyššieho odborného vzdelania s prednáškami štátneho účtovníctva. Toto mimoriadne štúdium fakulta zabezpečovala ešte aj v 30-tych rokoch 20. storočia. V akademickom roku 1921/1922 bolo v zimnom semestri zapísaných 107 mimoriadnych poslucháčov, z toho 5 žien a v letnom semestri 60 poslucháčov, z toho 2 ženy.³⁰ V akademickom roku 1921/1922 to bolo spolu za právnickú, lekársku i filozofickú fakultu Univerzity Komenského 545 poslucháčov, z toho žien 37.³¹

2. ZOPÁR KONKRÉTNÝCH ÚDAJOV O ŠTUDENTKÁCH PRÁVA

Sledované obdobie rokov 1921–1938 (1939) je vnútorne rozdelené na tri etapy. Prvou je počiatočné obdobie od otvorenia fakulty 1921/22 po akademický rok 1925/26, v ktorom fakulta evidovala prvé absolventky, teda obdobie, keď sa postupne zaplňali jednotlivé ročníky a percentuálne zastúpenie žien predstavovalo približne 2 % – 4 %. Druhou etapou je obdobie od akademického roka 1936/27 do 1931/32. Ide o obdobie postupného nárastu študentov, od 814 do 1186, percentuálne zastúpenie študujúcich žien stúpalo od približne 3 % do 8 %. Treťou etapou je obdobie od akademického roka 1932/33 do 1938/39, kde badať celkový pokles počtu študentov, od 1177 po 530, pričom percentuálne zastúpenie žien v študentstve bolo približne 8 % – 5 %.

Nasledujúca tabuľka č. 1 uvádza prehľad študentov študujúcich na Právnickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave v akademických rokoch 1921/1922 až 1938/39:³²

In: J. Pekár. *Univerzita Komenského a vysokoškolské vzdelávanie, minulosť, prítomnosť, budúcnosť, zborník z konferencie*. Bratislava: Univerzita Komenského Bratislava, 2009, s. 115–127.

²⁹ Prvé poslucháčky práva na Slovensku boli Anna Krutošíková, Lujza Pappová, Marie Pichalová, Antonie Stadlerová, Jolana Radová, r. Weisssová a Františka Winklerová (táto v letnom semestri nebola zapísaná). In: Archív Univerzity Komenského, fond: matriky Právnickej fakulty Univerzity Komenského a. r. 1920/21.

³⁰ Prvé mimoriadne študentky právnickej fakulty boli Anna Čederlová, Alžběta Kaminská, Dobromila Tesařová, aj v letnom semestri študovali Emma Okályiová a Zdenka Malinková. In: Archív Univerzity Komenského, fond: matrika PF UK 1921/22. V evidencii mimoriadnych študentov zimného semestra možno uviesť, že týždenne mali zapísaných 6 hodín z predmetu Štátne účtovníctvo, prednášajúci Chlup. V katalógu mimoriadnych poslucháčov PF UK možno nájsť v zimnom semestri 1922/23 – 83 študentov a v letnom semestri 79, žiadna žena.

³¹ Archív Univerzity Komenského. Z výkazu o študujúcich na UK v súhrne za právnickú, lekársku i filozofickú fakultu to bolo za akademický rok 1922/23 to bolo 527, z toho žien 56.

³² Údaje vyplývajú z matrik z jednotlivých semestrov akademických rokov; v matrike fakulty sa evidovali na začiatku každého semestra všetci študenti, pričom sa vyznačil semester, v ktorom sa aktuálne zapísali. In: Archív Univerzity Komenského; fond: PF UK.

Tabuľka č. 1

Akademický rok	Zapísaných študentov v zimnom semestri	Z toho žien / vyjadrené v percentách	Zapísaných študentov v letnom semestri	Z toho žien / vyjadrené v percentách
1921/1922	199	6 (3,0 %)	143	5 (3,5 %)
1922/1923	361	12 (3,3 %)	375	12 (3,2 %)
1923/1924	591	15 (2,5 %)	600	15 (2,5 %)
1924/1925	735	25 (3,4 %)	712	23 (3,2 %)
1925/1926	814	31 (3,8 %)	765	28 (3,7 %)
1926/1927	814	29 (3,6 %)	788	24 (3,0 %)
1927/1928	826	39 (4,7 %)	773	38 (4,9 %)
1928/1929	895	49 (5,5 %)	869	43 (4,9 %)
1929/1930	1011	49 (4,8 %)	949	44 (4,6 %)
1930/1931	1095	63 (5,8 %)	1066	67 (6,3 %)
1931/1932	1186	94 (7,9 %)	1138	92 (8,1 %)
1932/1933	1177	95 (8,1 %)	1123	88 (7,8 %)
1933/1934	1101	94 (8,5 %)	1040	83 (8,0 %)
1934/1935	960	76 (7,9 %)	898	66 (7,3 %)
1935/1936	808	61 (7,5 %)	737	55 (7,5 %)
1936/1937	747	53 (7,1 %)	677	51 (7,5 %)
1937/1938	690	51 (7,4 %)	642	43 (6,7 %)
1938/1939	552	30 (5,4 %)	530	27 (5,1 %)

Medzi prvými poslucháčkami práva možno z matriky uviesť údaje, z ktorých vyplýva pestrosť národnostná, religiózna i sociálna. Je prirodzené, že nie všetci študenti sa stali aj úspešnými absolventmi fakulty, platí to aj o študentkách. Svoje štúdium však nemuseli výlučne zanechať, niektorí prichádzali z iných právnických fakúlt, napr. z Univerzity Karlovej v Prahe, alebo z Masarykovej univerzity v Brne, alebo zo spomínanej zaniknutej právnickej akadémie v Košiciach, niektorí teda aj mohli pokračovať v štúdiu na inej fakulte. V niektorých prípadoch je v matrike uvedené vyčiarknutie v dôsledku prestupu na filozofickú alebo lekársku fakultu alebo prestup z takej fakulty na právo.

2.1 Národnostné zloženie

Nasledujúca tabuľka č. 2 vyjadruje celkové porovnanie zloženia študentiek Právnickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave podľa v matrike uvedenej národnosti podľa troch sledovaných časových období:³³

³³ Nasledujúce údaje sú vnútorne rozdelené do troch časových období, v prvom sa týkajú 45 študentiek, ktoré študovali aspoň jeden semester na Právnickej fakulte Univerzity Komenského v období akademických rokov 1921/22 až 1925/26; v druhom období – akademických rokov 1926/27 až 1931/32, sa údaje týkajú študentiek evidovaných v uvedených rokoch, pričom prvýkrát sú evidované až od akademického roka 1926/27. Celkovo možno v tomto období sledovať údaje o 147 študentkách; v treťom období 1932/33 – 1938/39 sú údaje o 120 študentkách, ktoré študovali aspoň jeden semester na Právnickej fakulte Univerzity Komenského v období týchto akademických rokov, pričom prvýkrát sú evidované od akademického roka 1932/33, a to z jednotlivých matrik podľa semestrov. In: Archív Univerzity Komenského; fond: PF UK.

Tabuľka č. 2

	Počet študentiek					
	1921/22 – 1925/26	1921/22 – 1925/26 uvedené v percentách	1926/27 – 1931/32	1926/27 – 1931/32 uvedené v percentách	1932/33 – 1938/39	1932/33 – 1938/39 uvedené v percentách
Slovenská národnosť	15	33,3 %	66	44,9 %	49	40,8 %
Česká národnosť	14	31,1 %	37	25,2 %	25	20,8 %
Maďarská národnosť	7	15,6 %	18	12,2 %	15	12,5 %
Nemecká národnosť	5	11,1 %	3	2,0 %	6	5,0 %
Ruská národnosť	4	8,9 %	1	0,7 %	–	–
Československá národnosť	–	–	4	2,7 %	11	9,2 %
Poľská národnosť	–	–	1	0,7 %	–	–
Židovská národnosť	–	–	17	11,6 %	13	10,8 %
Italská národnosť	–	–	–	–	1	0,8 %
SPOLU	45	–	147	–	120	–

V národnostnom zastúpení po celý čas prevažovala národnosť slovenská, spočiatku 33,3 %, neskôr 44,9 %, napokon 40,8 %. Druhou v poradí bola národnosť česká, ktorá postupne počtom klesala, spočiatku 31,1 %, neskôr 25,2 %, napokon 20,8 %. Treťou v poradí bola národnosť maďarská najskôr 15,6 %, potom 12,2 % a 12,5 %. Na štvrtom mieste je zaznamenaná židovská národnosť, ktorú si však študentky v prvom sledovanom období ešte neuvádzali, v ďalšom období je bežne uvádzaná, najskôr 11,6 %, potom 10,8 %. Na piatom mieste bola zastúpená národnosť nemecká: 11,1 %, neskôr klesla na 2 % a potom stúpila na 5 %. V prvom období sa na štúdiách práva nakrátko objavili 4 študentky ruskej národnosti, nie sú evidované medzi absolventkami. Jedna na jeden semester, dve na dva semestre a jedna na štyri semestre, z toho dve z nich boli dcérami univerzitných profesorov pôsobiach v Bratislave. V ďalšom sledovanom období študovala na fakulte jedna študentka ruskej národnosti, 6 semestrov, nie je evidovaná medzi absolventkami.³⁴ Jedna študentka poľskej národnosti bola evidovaná 4 semestre, nie je evidovaná medzi absolventkami a jedna študentka italskej národnosti bola evidovaná jeden semester, nie je evidovaná medzi absolventkami.

2.2 Religiózne zloženie

Nasledujúca tabuľka č. 3 vyjadruje celkové porovnanie zloženia študentiek Právnickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave podľa v matrike uvedeného vierovyznania v troch sledovaných časových obdobiach:³⁵

³⁴ Z údajov o nej možno uviesť, že jej otec bol profesorom v Prešove a Ruské reformované gymnázium absolvovala v Prahe.

³⁵ Nasledujúce údaje sú vnútorne rozdelené do troch časových období tak, ako v tabuľke č. 2; Archív Univerzity Komenského; fond: PF UK.

Tabuľka č. 3

	Počet študentiek					
	1921/22 – 1925/26	1921/22 – 1925/26 uvedené v percentách	1926/27 – 1931/32	1926/27 – 1931/32 uvedené v percentách	1932/33 – 1938/39	1932/33 – 1938/39 uvedené v percentách
Rím.-kat. vyznanie	23	51,1 %	63	42,9 %	59	49,1 %
Židovské vyznanie	8	17,8 %	51	34,7 %	34	28,3 %
Ev. a. v. vyznanie	5	11,1 %	22	15,0 %	21	17,5 %
Pravoslávne vyznanie	4	8,9 %	1	0,7 %	–	–
Evanj. reform. Vyznanie	2	4,4 %	3	2,0 %	1	0,8 %
Česko-bratské vyznanie	1	2,2 %	1	0,7 %	–	–
Bez vyznania	2	4,4 %	3	2,0 %	3	2,5 %
Neuvedený údaj	–	–	1	0,7 %	–	–
Československé vyznanie	–	–	2	1,4 %	2	1,7 %
SPOLU	45	–	147	–	120	–

V religióznom zastúpení študentiek na práve prevažovalo vyznanie rímsko-katolícke, ktoré predstavovalo po celý sledovaný čas približne polovicu študentiek, najskôr 51,1 %, neskôr 42,9 %, potom 49,6 %. Na druhom mieste sa po celý čas udržalo vierovyznanie židovské, najskôr 17,8 %, potom stúplo na 34,7 %, napokon kleslo na 28,3 %. Na treťom mieste po celý čas bolo zastúpenie vyznania evanjelického a.v., ktoré postupne stúpalo: 11,1 %, 15 %, 17,5 %. Objavili sa aj študentky vyznania pravoslávneho, evanjelického reformovaného, česko-bratského, ale aj československého,³⁶ napokon aj 8 študentiek, ktoré uviedli „bez vyznania“, tieto boli českej národnosti. Bezkonfesijnosť sa stala všeobecnejším javom až po vzniku republiky, väčšinou sa prejavovala v Čechách.³⁷

2.3 Osobný stav – vydatá

Z osobného stavu zaznamenaného v matrike je možné konštatovať, že v prvom období študovala jedna študentka vydatá. V druhom období (1926/27 – 1931/32) 18 študentiek študovalo vydatých, od počiatku, alebo sa vydali počas štúdia – 10 sa vydalo počas

³⁶ Cirkev československá bola založená začiatkom roku 1920, najviac sa rozšírila v Čechách, menej na Morave a v Sliezske; na Slovensku a Podkarpatskej Rusi boli československého vyznania iba jednotlivci, ktorí prišli zo zemí historických, v celkových číslach to bolo približne 525 tisíc obyvateľov v roku 1921. V roku 1930 toto vyznanie predstavovalo 8,7 % v Čechách, 4,5 % na Morave, na Slovensku približne 0,4 % a na Podkarpatskej Rusi 0,3 %. In: *Československá statistika – svazek 9, Sčítání lidu v Republice československé ze dne 15. února 1921*. Praha: Státní úřad statistický, 1924; *Československá statistika – svazek 98, Sčítání lidu v Republice československé ze dne 1. prosince 1930, díl I a díl II*. Praha: Státní úřad statistický, 1934.

³⁷ Bez vyznania bolo v Čechách, na Morave a v Sliezske v roku 1910 približne 13 tisíc obyvateľov, v roku 1920 v celej čl. republike už približne 725 tisíc. V Československom priemere približne 5,3 %, v Čechách 9,9 %, na Slovensku i Podkarpatskej Rusi približne 0,2 %. V roku 1930 v Čechách približne 10,3 %, na Slovensku 0,5 %, na Podkarpatskej Rusi 0,7 %. In: *Československá statistika – svazek 9, Sčítání lidu v Republice československé ze dne 15. února 1921*. Praha: Státní úřad statistický, 1924; *Československá statistika – svazek 98, Sčítání lidu v Republice československé ze dne 1. prosince 1930, díl I a díl II*. Praha: Státní úřad statistický, 1934.

štúdia a 8 už začalo študovať vydatých. Údaje o manželoch nie sú zachované, ale v niektorých prípadoch je uvedený ich titul alebo povolanie (2 inžinieri, 2 profesori, 1 dr., 1 MUDr. – primár, 1 spolužiak – budúci právnik a advokát). V treťom sledovanom období (1932/33 – 1938/39) medzi študentkami sledovaný údaj o osobnom stave preukazuje skutočnosť, že 11 študentiek študovalo vydatých, alebo sa vydali počas štúdia, z toho 6 sa vydalo počas štúdia, 5 prišlo na fakultu už vydatých. Teda v sledovanom období akademických rokov 1921/22 – 1938/39 z celkového počtu 312 študentiek 30 študovalo vydatých.

2.4 Študentky študovali aj na viacerých fakultách

Je potrebné upozorniť na skutočnosť, že v tomto relatívne počiatočnom období ženskej prítomnosti na univerzite je možné nájsť študentky, ktoré študovali právo ako svoju druhú vysokú školu. Na právnickej fakulte sa v akademických rokoch 1926/27 až 1931/32 rozhodli študovať ženy, ktoré už mali vysokoškolské štúdium absolvované, alebo prišli na právnickú fakultu z inej fakulty. Na právnickej fakulte študovali dve doktorky lekárskeho vied a dve doktorky filozofie.³⁸ Okrem toho z filozofickej fakulty v Bratislave alebo v Prahe sa pre právo rozhodli tri študentky.³⁹ Z právnických fakúlt v Prahe a Brne prišli na právnickú fakultu do Bratislavy štyri študentky z Karlovej univerzity v Prahe a tri z Masarykovej univerzity v Brne.⁴⁰ Aj v období akademických rokov 1932/33 až 1938/38 študovali na práve študentky, ktoré už absolvovali inú univerzitu,⁴¹ alebo prišli na štúdium z inej fakulty. Z právnickej fakulty Univerzity Karlovej v Prahe prišlo do Bratislavy sedem študentiek,⁴² z Právnickej fakulty Masarykovej univerzity v Brne jedna študentka,⁴³ z nemeckej právnickej fakulty v Prahe jedna študentka.⁴⁴ Z Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave prišla jedna študentka a z farmaceutickej fakulty v Prahe tiež jedna študentka.⁴⁵ Jedna študentka prestúpila na lekársku fakultu.⁴⁶

³⁸ MUDr. Hedvika Neuerová, vyd. Bányaiová (evidovaná 1 semester) a MUDr. Helena Hatriková, r. Wagnerová (evidovaná 6 semestrov), PhDr. Alžbeta Göllnerová (evidovaná 3 semestre) a PhDr. Míla Glaserová (evidovaná 2 semestre). Medzi absolventkami Právnickej fakulty Univerzity Komenského však nie sú evidované.

³⁹ Ružena Georgia Martinyová (evidovaná 7 semestrov, absolventka 1936) a Kamilla Weissmannová (evidovaná 7 semestrov, absolventka 1932), prešli v Bratislave z filozofickej na právnickú fakultu a Edita Törökóvá (evidovaná 3 semestre, medzi absolventkami nie je evidovaná) prešla z pražskej filozofickej fakulty.

⁴⁰ Z PF UK z Prahy: Jaqueline Matznerová (evidovaná 2 semestre, JUDr. 1930), Maria Ferbsteinová (evidovaná 3 semestre, JUDr. 1933), Dora Chráková (evidovaná 6 semestrov, JUDr. 1936), Janka Wasservoglová (evidovaná 8 semestrov, JUDr. 1935); z PF MU z Brna: Marta Weberová (evidovaná 1 semester), Irena Nussbaumová (evidovaná 3 semestre), Miloslava Anna Opluštilová (evidovaná 1 semester); medzi absolventkami posledné tri nie sú evidované.

⁴¹ MUDr. Julia Tauberová, na fakulte študovala 1 semester, medzi absolventkami Právnickej fakulty UK nie je uvedená.

⁴² Adela Hornová (2 semestre, absolventka 1940), Oľga Zelinková (evidovaná 3 semestre, JUDr. 1934), Zdenka Frantálová (evidovaná v sledovanom období 6 semestrov), Livia Neumannová (evidovaná 2 semestre), Terézia Müllerová (evidovaná 4 semestre), Anna Krupová (evidovaná v sledovanom období 2 semestre, absolventka 1942), Eva Chaloupecká (evidovaná 6 semestrov).

⁴³ Herta Wintersteinová, r. Červinková (evidovaná 3 semestre).

⁴⁴ Irena Sternová, r. Arieová (evidovaná 3 semestre).

⁴⁵ Anna Knotová, vyd. Jirkovská (evidovaná 4 semestre); Alžbeta Törökóvá rod. Reismanová (evidovaná 1 semester).

⁴⁶ Edita Lustigová, jej otec bol zubným technikom.

2.5 Sociálne pomery – podľa údajov o otcovi

Sociálne pomery študentiek práva približuje údaj z matriky o otcovi, ktorý aj dokresluje, z akého rodinného prostredia *vyslali*, či možno *privolili k výberu dcéry* na právnickú fakultu. Medzi povolaniami otca u študentiek zo sledovaného obdobia rokov 1921/22 – 1925/26 možno nájsť: advokát, dvaja notári, zverolekár, štyria učitelia (z toho jeden riaditeľ gymnázia), dvaja univerzitní profesori, jeden emeritný profesor, dvaja evanjelickí farári (z toho jeden zomrel), rabín, dvaja stavitelia a dvaja inžinieri, tabulárny sudca, vrchný inšpektor, vládny rada, ministerský tajomník, vrchný správca dôchodkovej kontroly, štátny úradník, štátny kapitán zemskeho vojenského veliteľstva, plukovník vo výslužbe, banský radca, lesný rada, bankový úradník, úradník na veľkostatku Dechtice, veľkoobchodník, štyria obchodníci a súkromník, prednosta stanice.

Taktiež v ďalšom sledovanom období rokov 1926/27 – 1931/32 študentky v matrikách uvádzali o otcovi, niekedy jeho zamestnanie, prípadne aj jeho adresu. Údaje neboli vyplňané jednotne, niekde chýbali, predsa však je možné načrtnúť, z akého rodinného prostredia prichádzali *dcéry* na právnickú fakultu. Medzi povolaniami otca možno nájsť: advokát (13, z toho: 6 – Bratislava, po jednom: Šamorín, Košice, Lučenec, Zlaté Moravce, Prešov, Komárno), verejný notár (4, z toho: 2 – Bratislava, po jednom: obvodný notár – Liptovský sv. Ján a Poltár), profesor (6), riaditeľ meštianskej školy, učiteľ (4), definitívny správca učiteľov pridelený k Ministerstvu školstva a národnej osvety (domovská obec Spišská Nová Ves, byt Bratislava), prokurista Slovenskej poisťovne (Bratislava), riaditeľ ústavu hluchonemých v Kremnici, rada zemskeho súdu (Rokycany), štátny lesný rada, prezident sedrie, rada najvyššieho súdu (Brno), tabulárny sudca (Košice), prezident krajskeho súdu (Trenčín), oficiál trestnice (Ilava), evanjelický farár, vrchný rada Č.S.D., inšpektor štátnych dráh, riaditeľ krajskej verejnej nemocnice (Trenčín), lekár (MUDr. – Brno, štátny obvodný lekár – Šaštín, lekár – Piešťany), vrchný technický komisár, štátny vrchný záhradník, továrnik (Žilina), dirigent poisťovne Patria, vrchný technický radca, inžinier (3), lesný inžinier, bankový riaditeľ (Bratislava, Zvolen), Ph.Mg. – majiteľ drogerie, major v.v., dôstojník v.v., hlavný kantor (Banská Štiavnica), mestský hlavný tajomník, súkromný úradník (2 a 2 v.v.), mestský úradník, úradník (5), technický úradník, oficiál čs. dráh v.v., dôchodkový referent, vedúci obchodného kruhu (Trnava), statkár, účtovný riaditeľ, obchodník (11), súkromník (2), stavebný podnikateľ, klenotník, obchodný zástupca, živnostník, komisionár, zasielateľ, železničný zriadenec, hospodársky zamestnanec, kolár, mlynár, mäsiar, garbiar, kamenár, inštalatér, špeditér, strojník, traťmajster, sklepmistr, hostinský, záhradník, roľník, penzista (4), aj nezamestnaný (2).

Pre doplnenie sociálnych pomerov študentiek práva z posledného sledovaného obdobia rokov 1932/33 – 1938/39 možno podľa údajov z matriky o otcovi alebo tútorovi medzi povolaniami otca nájsť: advokát (9, z toho: 5 – Bratislava, po jednom: Levoča, Užhorod, Komárno, Berehovo), notár (Lietavská Lúčka, Hranovnica), okresný zverolekár (Trnava), lekár (3 – Mukačevo, Kroměříž, Holič), zubný technik (Banská Bystrica), vrchný rada politickej správy (Bratislava), evanjelický farár, vládny radca a námestník Prezídia poštového riaditeľstva (Bratislava), vládny radca (Bratislava), kontrolór dôchodkovej kontroly (Malacky), tajomník Slovenskej poisťovne Žilina, inžinier – rada štátnych dráh (Bratislava), banský inžinier (Banská Bystrica), inžinier (2), asistent na okresnom súde (Senica), vrchný lesný správca (Košice), hlavný kancelársky oficiál (Bratislava), riaditeľ židovskej

obecnej školy, riaditeľ továrne (Bratislava), riaditeľ cukrovaru, vrchný oficiál ČSD, berný riaditeľ (1 daňový riaditeľ – Čáslav a 1 v.v. – Bratislava), konzul (Praha), úradník (4), inžinier, poštový tajomník (Komárno a 1 v.v. Bratislava), nadporučík, štábný kapitán (a 1 v.v.), vrchný oficiál (Bratislava), policajný strážnik, univerzitný profesor (Bratislava a 2 profesori: Banská Bystrica, Bratislava), riaditeľ školy (Bratislava), riaditeľ reálneho gymnázia (Banská Bystrica), učiteľ (3 a 1 v.v.), správca učiteľ (1 a 1 v.v.), podúradník ČSD, úradník ČSD v.v., úradník, obchodník (8), roľník, hospodár, stolár, strážnik trati, súkromník (2), zámočník, lodný strojvedúci (Petržalka), krajčír (Prešov), kožušník (Banská Bystrica), kníhtlačiar (Banská Bystrica), stolár (Čičov), správca ľudovej školy, penzista, nezamestnaný.

V prvom sledovanom období (1921/22 – 1925/26) zo 45 študentiek sedem uviedlo, že ich otec už zomrel. V druhom období (1926/27 – 1931/32) zo sledovaného počtu 147 študentiek bolo v 15 prípadoch poznamenané, že otec zomrel. V niektorých prípadoch bol uvedený údaj o tútorovi – vdova (z toho bližší údaj: 1 matka obchodníčka, 1 matka súkromníčka, 2 učiteľky), 1 tútor – advokát (Trnava), 1 tútor – dr. – riaditeľ dunajského veľtrhu. V poslednom sledovanom období (1932/33 – 1938/39) zo sledovaného počtu 120 študentiek bolo v 18 prípadoch poznamenané, že otec zomrel. V 15 prípadoch bol uvedený údaj o tútorovi: 12 – vdova, 1 vdova učiteľka, 1 tútor – stolár (rovnaké priezvisko ako zomrelý otec, zrejme strýko, Urmín), 1 tútor – železničný úradník (Čeklís), v troch prípadoch bol v políčku „otec“ len zaznačený „krížik“. Z celkového sledovaného počtu 312 študentiek 40 uviedlo, že ich otec zomrel.

V zjednodušenom vyjadrení, vychádzajúc z údajov uvedených o otcovi, právo študovali študentky v prevažnej väčšine z rodín, kde u otca je logické predpokladať vysokoškolské vzdelanie.

Na doplnenie možno uviesť porovnanie celorepublikové z roku 1930. V Prahe na Karlovej univerzite bolo zapísaných 4293 študentov, z toho 257 žien (v roku 1928: 4465, 1927: 4025). V Brne na Právnickej fakulte Masarykovej univerzite bolo zapísaných 1217 poslucháčov (v roku 1928: 1173, 1927: 925). V Prahe na nemeckej právnickej fakulte bolo zapísaných 1459 poslucháčov a na českej lekárskej fakulte 2095 poslucháčov, z toho 444 žien.⁴⁷ Na Právnickej fakulte Univerzity Karlovej v Prahe teda podiel žien v študentstve predstavoval 6 %. V porovnaní s bratislavskou fakultou je to približne obdobný stav, nakoľko v akademickom roku 1929/30 podiel žien predstavoval 4,6 % a v 1930/31 to bolo 6,3 %. V skúmanom období akademických rokov 1921/22 až 1938/39 podiel žien predstavoval striedavo od 2,5 % do 8,1 %.

2.6 Prvé absolventky práva na Slovensku

Prvých absolventov eviduje Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave od roku 1922. V roku 1926 sa uskutočnili prvé promócie žien a fakulta zaznamenala 6 absolventiek.⁴⁸ V ďalších rokoch sa počet žien študujúcich na Právnickej fakulte Univerzity Komenského i absolventiek postupne rozširoval.

⁴⁷ Naše fakulty právnické. *Všehrd, List československých právníků*. 1930, roč. XI., s. 84.

⁴⁸ Alžbeta Cziglerová (narodená v Košiciach), Margita Hozneková (narodená vo Veľkej Revúcej), Emma Okályiová (narodená vo Važci), Lujza Pappová (narodená v Žarnovici), Helena Růžičková (narodená v Prahe), Otília Váradiová (narodená v Bratislave). Vyhľadávanie absolventov Univerzity Komenského je prístupné na webovom sídle UK; <<https://absolventi.uniba.sk/search.do>>, [náhľad 2014-03-24].

Nasledujúca tabuľka č. 4 uvádza prehľad absolventov Právnickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave, a to v priebehu rokov 1926 až 1939, teda od akademického roku 1925/26, v ktorom boli prvými absolventkami ženy a v sledovaní do konca akademického roka 1938/1939:⁴⁹

Tabuľka č. 4

Rok	Počet absolventov	Z toho žien / z toho rozdelenie na „absolvovala“ a „JUDr.“	Podiel žien z počtu absolventov vyjadrený v percentách
1926	53	6 (6 JUDr.)	11,3 %
1927	101	2 (2 JUDr.)	2,0 %
1928	67	7 (7 JUDr.)	10,4 %
1929	96	4 (4 JUDr.)	4,2 %
1930	83	4 (4 JUDr.)	4,8 %
1931	142	10 (10 JUDr.)	7,0 %
1932	277	13 (9 abs. + 4 JUDr.)	4,7 %
1933	262	13 (6 abs. + 7 JUDr.)	5,0 %
1934	145	10 (10 JUDr.)	6,9 %
1935	159	10 (1 abs. + 9 JUDr.)	6,3 %
1936	242	23 (9 abs. + 14 JUDr.)	9,5 %
1937	261	15 (8 abs. + 7 JUDr.)	5,7 %
1938	221	12 (8 abs. + 4 JUDr.)	5,4 %
1939	130	7 (5 abs. + 2 JUDr.)	5,4 %

Zo sledovaného počtu študentiek, ktoré v období od počiatku fakulty do konca akademického roka 1938/39 študovali aspoň jeden semester na Právnickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave, t. j. 312 študentiek, možno uviesť, že v uvedenom období fakulta zaevidovala 136 absolventiek, či už s údajom „abs.“, alebo s údajom „JUDr.“. Podiel žien z počtu absolventov v jednotlivých akademických rokoch sa pohyboval v rozmedzí 2 % až 11,3 %, priemerne približne 6,3 %.⁵⁰

ZÁVER

Na Slovensku začali ženy vstupovať do sveta právnického vzdelania po vzniku Česko-slovenskej republiky. Obdobie rokov 1918–1938 je obdobím, kedy sa postupne a prirodzene ženám otvoril priestor naplniť si svoje ambície po akademickom vzdelaní i vysoko

⁴⁹ Údaje o absolventoch sú z webového sídla Univerzity Komenského, <<https://absolventi.uniba.sk/index.do>>. Údaje o absolventoch sú orientačné, nakoľko približne od akademického roka 1931/32 začali sa osobitne evidovať absolventi právnického štúdia, ktorí svoj doktorát získali až nasledujúci rok alebo ešte neskôr, pričom sa počítali medzi absolventov aj pri ukončení právnických štúdií, teda pri získaní absolútoría, aj pri získaní doktorátu.

⁵⁰ Pre zaujímavosť, dnes nie je zriedkavé na právnickej fakulte nájsť podiel 60 % žien z celkového počtu poslucháčov i absolventov. Odhad je približný, lebo vychádza z údajov jednej právnickej fakulty na Slovensku, pričom v súčasnosti pôsobí na Slovensku 6 právnických fakúlt.

odbornej činnosti v oblasti práva. Situácia bola v tomto čase v zásade obdobná aj v zahraničí – hoci k počiatkom takého prieniku v celosvetovom meradle by sme mohli zísť aj pár desaťročí naspäť (napr. USA).

V posudzovanom období akademických rokov 1921/22 – 1938/39 na Právnickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave študovalo aspoň v jednom semestri 312 študentiek. V uvedenom období fakulta zaevidovala 136 absolventiek, pričom prvých šesť promovalo v roku 1926. Podiel žien z celkového počtu študentov za jednotlivé roky predstavoval striedavo od 2,5 % do 8,1 %, podiel absolventiek 2 % až 11,3 %.

V zjednodušenej charakteristike sociálneho prostredia, z ktorého tieto študentky pochádzali, možno vychádzať z údajov uvedených v matrikách fakulty o otcovi. Právo študovali študentky v prevažnej väčšine z rodín, kde u otca je logické predpokladať vysokoškolské vzdelanie a je možné uviesť, že v počte 23 to boli dcéry advokátov, 8 dcér notárov a 6 dcér sudcov. Právnické vzdelanie otca však možno predpokladať vo väčšom počte s ohľadom na uvádzanie konkrétnych profesií (povolání) spojených napr. so štátnou správou.

Vzhľadom na náboženské zloženie študentiek práva na Slovensku – na Právnickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave, v Československu podľa štatistických zistení⁵¹ v roku 1921 prevažovalo rímsko-katolícke náboženstvo so 76,3 %, na Slovensku 70,9 % a v roku 1930 s 73,5 %, pričom na Slovensku 71,6 %. Doplniť treba aj údaje za Podkarpatskú Rus, nakoľko tiež odtiaľ prichádzali študentky na fakultu do Bratislavy, v 1921 tam bolo približne 9,1 %, v roku 1930 približne 9,6 % rímsko-katolíkov. Prevažnosť rímsko-katolíckeho vyznania študentiek práva bola výrazná, dosahovala však (v r. 1921–1926) výšku približne 51 %, neskôr (r. 1926–1932) približne 42 %, potom (r. 1932–1939) 49 %. Teda v porovnaní s republikovým i slovenským priemerom rímsko-katolícka časť študentiek na fakulte neodrzadľovala až takú výraznú konfesijnú prevahu.

Na druhom mieste sa po celý čas u študentiek práva udržalo vierovyznanie židovské, najskôr 17,8 %, potom stúplo na 34,7 %, napokon kleslo na 28,3 %. V československom priemere izraelské vyznanie v roku 1921 bolo 2,6 %, pričom na Slovensku 4,5 % a v Podkarpatskej Rusi 15,4 %. V roku 1930 bolo izraelské náboženstvo zaznamenané na Slovensku v 4,1 % a v Podkarpatskej Rusi 14,1 %. V prípade židovského vyznania je naopak neprehraditeľne výrazná prevaha študentiek na fakulte oproti celorepublikovému, či slovenskému priemeru židovského obyvateľstva.

Tretím prevažujúcim náboženstvom u študentiek na fakulte bolo evanjelické augsburského vyznania, spočiatku približne 11 %, neskôr 15 %, potom 17,5 %. V štatistických zisteniach sa uvádza, že v roku 1921 bolo v Československu 7,3 % evanjelikov všetkých denominácií, pričom na Slovensku 17,7 %. V roku 1930 bolo v Československu približne 7,7 % evanjelikov všetkých denominácií, na Slovensku 16,7 %. Najväčšou evanjelickou cirkvou v Československu (1930) bola evanjelická cirkev augsburského vyznania na Slovensku a v Podkarpatskej Rusi. V roku 1921 sa vo vyhodnotení sčítania ľudu uvádza, že najvýznamnejšie z evanjelických vyznaní v Československu sú českobratské, augsbur-

⁵¹ Nasledujúce údaje vychádzajú zo sčítania ľudu v roku 1921 a 1930. In: *Československá statistika – svazek 9, Sčítání lidu v Republice československé ze dne 15. února 1921*. Praha: Státní úřad statistický, 1924. *Československá statistika – svazek 98, Sčítání lidu v Republice československé ze dne 1. prosince 1930, díl I a díl II*. Praha: Státní úřad statistický, 1934.

ské a helvétske (reformované) vyznanie. Na Podkarpatskej Rusi bolo v roku 1921 – 10,4 % a v roku 1930 – 10,2 % evanjelikov všetkých denominácií. Podiel obyvateľstva tohto vyznania na Slovensku najviac odzrkadľuje aj podiel študentiek na fakulte.

Pre doplnenie pravoslávne náboženstvo predstavovalo v Československu v roku 1921 0,5 %, na Slovensku 0,1 % a na Podkarpatskej Rusi 10 % a v roku 1930 v Československu 1 %, na Slovensku 0,3 %, na Podkarpatskej Rusi 15,4 %. Na fakulte sa u študentiek prevládalo spočiatku takmer 9 %, neskôr 1 %, potom bez zastúpenia. Výraznú prevahu v percentuálnom vyjadrení oproti republikovým či slovenským číslam vysvetľuje skutočnosť, že išlo o malé počty sledovaných študentiek v počiatočnom období, spočiatku 4, potom 1, pričom v kontexte šlo aj o dcéry univerzitných profesorov z Ruska pôsobiacich na Slovensku.

K národnostnému zloženiu možno dodať, že v štátnych štatistikách sa v rokoch 1921 uvádzali národnosti: československá, ruská (veľkoruská, ukrajinská a karpatoruská), nemecká, maďarská, židovská, poľská, juhoslovenská (srbská, chorvátska, slovinská), rumunská, cigánska a iná. V roku 1930 sa uvádzali nasledovné „hlavné národnosti“: československá, nemecká, maďarská, ruská, poľská, židovská a iné. Štatistiky síce poskytujú aj pohľady pomeru vyznania cez tieto národnosti, pomer zastúpenia českej a slovenskej národnosti v tomto období však nie je možné z vtedajších politických a spoločenských dôvodov nájsť. Preto aj uvádzanie národnosti slovenskej, českej a československej v matrikách študentiek na fakulte je zaujímavým údajom o ich národnostnom zložení. Pozornosť si zaslúži aj údaj o uvádzaní národnosti židovskej (nie len vyznania izraelského, ktoré si uvádzali študentky v troch sledovaných obdobiach približne 18 % – 35 % – 28 %), židovskú národnosť si študentky spočiatku do matriky neuvádzali, neskôr ich bolo približne 11 %. Náboženské vyznanie u Židov malo osobitný význam v súvislosti s ich etnickou príslušnosťou. Obdobne sa tento princíp spájal u (karpatských) Rusov – Rusi v Československu predstavovali v 97 % vyznanie pravoslávne a grécko-katolícke. V roku 1930 sa v Československu prihlásilo 24,5 % Židov k československej národnosti, 12,8 % k nemeckej a 4,7 % k maďarskej národnosti. Nemožno však hovoriť o pravom etnickom splyvaní, lebo k židovskej národnosti sa prihlásilo 57 % osôb izraelského vyznania, najviac na Slovensku a v Podkarpatskej Rusi, kde to bolo 92,6 % izraelitov. V roku 1920 sa v Československu k židovskej národnosti prihlásilo 53,9 % osôb izraelského náboženstva. Podiel izraelského vyznania a židovskej národnosti študentiek v matrikách na fakulte má svoju výpovednú hodnotu aj s ohľadom na porovnanie stavu na fakulte v Bratislave so stavom v advokácii na Slovensku. Národnostné zloženie v advokácii charakterizoval v roku 1923 dr. Fajnor nasledovne: „...Na Slovensku pôsobí asi 1000 advokátov, z čoho je Slovákov 50 nanajvyš 60, 300 patrí k Maďarom z *pomadařčenej slovenskej gentry* a ostatní sú Židia...“⁵² V tomto období bol advokátsky svet ešte bez žien. Z odhadu židovského podielu v advokácii v roku 1923 – približne 60 % – možno odvodiť, že tento prevažujúci podiel postupne nahrádzal v národnostnom zložení študentiek podiel slo-

⁵² Zo záznamu z 23. 6. 1923; dr. Šámal, kancelár prezidentskej kancelárie podáva správu prezidentovi republiky o stretnutí s dr. Fajnom, prezidentom bratislavskej tabule, ktorého stretol 18. 6. 1923 vo vlaku (cestou z Bratislavy do Malých Topolčianok cez Nové Zámky), kedy hovorili o slovenských pomeroch v súdnictve a advokácii; Slovenský národný archív Fond Zoznam kópií archívnych dokumentov z Archívu kancelárie prezidenta Praha, č. 154, šk. 47.

venskej národnosti a rímsko-katolíckeho vyznania. Túto prevahu však nemožno generalizovať s ohľadom na všetky právnické povolania a na celkový stav právnického študentstva, nakoľko židovský element prevažoval najmä v slobodných povolaniach.⁵³

Nemožno vyjadriť štatistické údaje o percentuálnom zastúpení obyvateľstva na Slovensku študujúceho na vysokých školách, respektive vysokoškolsky vzdelaných osôb v aktívnom živote, v období začiatku alebo prvej polovice 20. storočia. Iste to bol celkom iný pomer ako v súčasnosti – napr. počítanie na desiatky tisíc maturantov ročne a celkovo ešte o čosi viac miest pripravených prijať študenta na vysokoškolské štúdium. Orientáciu snáď poskytne údaj: v roku 1921 podľa úradných štatistík na Slovensku pôsobilo podľa prehľadu ekonomicky aktívneho obyvateľstva približne 1,75 milióna obyvateľstva v poľnohospodárstve, lesníctve, rybolove, priemysle, vo výrobných živnostiach, v domácich a osobných službách; pričom asi 170 tisíc obyvateľov pôsobilo vo verejnej službe, slobodných povolaniach a vojsku a v obchode, peňažníctve a doprave. Teda približne u 9,7 % obyvateľstva možno odhadnúť či predpokladať vysokoškolské vzdelanie. Oproti tomu v roku 1930 to bolo približne 2 milióny ku 225 tisícom obyvateľov v uvedenom členení, teda približne 11,3 %.⁵⁴ Z odhadu počtu či podielu vysokoškolsky vzdelaných obyvateľov ale nemožno identifikovať podiel žien a mužov, nakoľko vysokoškolské vzdelávanie žien bolo práve v počiatkoch. Pre porovnanie podľa sčítania obyvateľov, domov a bytov v roku 2011 bolo na Slovensku evidovaných 5 397 036 obyvateľov (z toho 2 769 264 žien), z toho prvý stupeň terciárneho vzdelania dosiahlo 707 326 obyvateľov (z toho 380 192 žien) a druhý stupeň terciárneho vzdelania 40 642 (z toho 18 626 žien). Nejedná sa však o porovnanie podielu vysokoškolsky vzdelaných obyvateľov v celkovom ekonomicky aktívnom obyvateľstve, vidno však už iný podiel mužov a žien vysokoškolsky vzdelaných.⁵⁵

Evidentné je, že za približne storočie sa situácia v právnickom vzdelávaní žien na Slovensku rapidne zmenila. A to nielen na Slovensku a nielen v právnickom vzdelávaní. Ženy do právnického vzdelania u nás vstúpili od počiatku 20-tych rokov 20. storočia, od 30-tych rokov začali prenikať do právnických povolání. Možno len podotknúť, že ženy malými krôčikmi postupne prenikali do pozícií v štátnych službách, do politickej správy, súdnictva, štátneho zastupiteľstva, pričom trocha ľahšie to bolo v samospráve. V Československu do súdnictva vstúpili ženy v roku 1930.⁵⁶ Napríklad na Slovensku od roku 1931 do 1938 sa stalo 15 žien advokátkami, a od roku 1925 do 1938 sa postupne 86 žien zapísalo k advokátom za advokátske koncipientky (advokátske kandidátky).

⁵³ Napr. z hľadiska histórie advokácie v Rakúsku a hodnotenia redukcie stavov v advokátskom povolaní v roku 1938 z rasistických i politických dôvodov, ešte podľa pomerov za monarchie „...boli občania s iným ako kresťanským vierovyznaním všeobecne vylúčení zo štátnych úradov, čím potom táto časť vzráňajúceho sa meštianstva usilovala prednostne o slobodné povolania ako advokát alebo lekár...“. In: J. Weixelbaum. *Dejiny rakúskej advokácie*, zborník z Medzinárodnej vedeckej konferencie o histórii advokácie *Sloboda advokácie v dejinách*, Bratislava 30. 11. 2012. Bratislava: SAK, 2013, s. 17.

⁵⁴ TIŠLIAR, P. Populačný vývoj a zamestnanosť z rodovej perspektívy. In: G. Dudeková a kol. *Na ceste k modernej žene, kapitoly z dejín rodových vzťahov na Slovensku*. Bratislava: VEDA, 2011, s. 347.

⁵⁵ Štatistický úrad SR, *Výsledky sčítania v 2011 v dátových kočkách*. <<http://datacube.statistics.sk/SODB/TM1WebLogin.aspx>>, [náhľad 2014-07-14].

⁵⁶ K postupnému prenikaniu žien do právnických profesií pozri bližšie: ZAVACKÁ, K. Právničky v československej republike. Absolventky práva a právna prax v Československu po roku 1918. In: G. Dudeková a kol. *Na ceste k modernej žene, Kapitoly z dejín rodových vzťahov na Slovensku*. Bratislava, VEDA, 2011, s. 592 a násl.

Samozrejme, roky 1938 a 1939 znamenali výrazné oklieštenie tejto profesie, najmä z rasových dôvodov (v roku 1937 na Slovensku pôsobilo približne 1400 advokátov, po vojne už len približne 330 advokátov,⁵⁷ z toho jedna žena). Rápidna zmena je vyjadrená v tom, že necelé storočie prinieslo z nuly približne 60 % – v súčasnosti je približne taký podiel žien študentiek i absolventiek práva. Aj ďalšie približné čísla poukazujú na širšie súvislosti – ku koncu roka 2013 Slovenská advokátska komora evidovala približne 5500 advokátov, z toho približne 40 % žien a približne 2500 advokátskych koncipientov, z toho približne 55 % žien. Trend sa netýka výlučne sveta právnických profesií. Možno uviesť aj príklad ďalšieho slobodného povolania – veterinárnych lekárov. Tento svet pôvodne tiež patril výlučne mužom, v štúdiu i vo výkone profesie, dnes už je na Univerzite veterinárneho lekárstva a farmácie väčšina študentiek.⁵⁸

Napokon možno tieto riadky ukončiť aforizmom, s ponukou viacero prípustných interpretácií:

Nádej

*Dejiny končia, my začíname.*⁵⁹

Príspevok je čiastočne súčasťou riešenia projektu Právne argumenty a právne princípy ako pramene práva, č. APVV-0562-11.

JUDr. Mgr. Martina Gajdošová, PhD.

Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave

⁵⁷ MANIK, R. *Advokácia včera a dnes*. Bratislava: SAK a Univerzitná knižnica v Bratislave, (v tlači).

⁵⁸ Vysoká škola veterinárska v Košiciach bola na Slovensku zriadená v roku 1949, dnes Univerzita veterinárskeho lekárstva a farmácie v Košiciach, <<http://www.uvm.sk/sk/historia-uvlf-v-kosiciach>> [náhľad 2014-10-05]; porovnaj napr: Informačný spravodajca Komory veterinárneho lekárstva Slovenskej republiky, č. 03/2014, „Predstavujeme vám kandidátku na rektora UVLaF v Košiciach prof. MVDr. Janu Mojžišovou, PhD.“, s. 32; v 80-tych rokoch 20. storočia predstavovali študentky približne pätinu študentov všeobecného veterinárneho lekárstva.

⁵⁹ BERDISOVÁ, L. – KÁČER, M. 33 aforizmov a o videní (sa). In: *Quid leges sine moribus? (Metamorfózy vývoja štátu a práva v dejinách)*. Trnava: Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta, 2014, s. 235.

JUBILEA

PROFESOR JAN DVOŘÁK PĚTAŠEDESÁTILETÝ

V sobotu 24. května oslaví 65. narozeniny významný člen redakční rady našeho časopisu *profesor JUDr. Jan Dvořák, CSc.* – vynikající civilista, výborný pedagog, vytříbený řečník a diskutér a především dobrý člověk. Kdo poznal *Jana Dvořáka* osobně, seznámil se s kultivovaným, společenským, vstřícným mužem živého intelektu, mnohostranných zájmů, nadaným schopností k dialogu a výměně myšlenek, v podstatných věcech zásadového, který však nevyhledává konflikt a snaží se o konsenzuální řešení.

Jubilant je přes čtyři desetiletí pevně spjat se svou *alma mater* a její katedrou občanského práva. Snad lze říci, že pozvolné, neuspěchané tempo *Dvořákova* kariérního vzestupu v pražské akademii ladí s jubilentovým civilistickým zaměřením, neboť základní tendencí občanského práva je tihnutí ke klidu a pořádku. Bezprostředně po absolutoriu na Právnické fakultě Karlovy univerzity v Praze nastoupil *Jan Dvořák* v roce 1974 na fakultu ve funkci asistenta katedry občanského práva; tři roky nato se stal asistentem odborným. *Právník* (CXXIII, s. 169) přinesl zprávu o prvním *Dvořákově* vědeckém úspěchu, jímž bylo získání titulu kandidáta věd obhajobou disertačního spisu *Zajištění práv a povinností v občanskoprávních vztazích* (AUC Iuridica Monographia, 1984, č. XLI). Práce je to pozoruhodná střídmostí, věcností a strukturovaností výkladu, zohledněním rozsáhlého literárního materiálu tuzemské i zahraniční (ruské, polské, francouzské) provenience, jakož i funkčním přístupem ke zkoumaným otázkám.

V souladu s tehdejším zákonem o vysokých školách č. 39/1980 Sb. jmenoval ministr školství *Jana Dvořáka* v roce 1988 docentem. Protože tehdejší právní úprava nepředpokládala řádné habilitační řízení, jubilant se rozhodl obhájit vědecko-pedagogický titul docenta znovu na základě obhajoby habilitační práce. Předložil tedy vědecké radě Právnické fakultě Univerzity Karlovy spis *Majetkové společenství manželů*, vydaný posléze nakladatelstvím Wolters Kluwer v roce 2004, a dosáhnuv úspěchu, byl rektorem Karlovy univerzity jmenován habilitovaným docentem v roce 2002. Následujícího roku jubilant úspěšně absolvoval řízení o jmenování profesorem, jímž byl v roce 2003 také jmenován. Dva roky poté se *Jan Dvořák* stal vedoucím katedry občanského práva, vystřídáv v této odpovědné funkci profesora *Jiřího Švestku*. Tento úřad zastává dosud; vedle toho působí v rámci vedení pražské právnické fakulty jako proděkan pro doktorský studijní program a rigorózní řízení a člen kolegia děkana.

Odborná veřejnost spojuje jubilantovo vědecké zaměření především s problematikou společného jmění manželů. Příčinou toho je jednak jeho knižně vydaná habilitační práce, jednak tematicky navazující dvojí vydání monografie *Společné jmění manželů v teorii a judikatuře* (2009, 2011). Nesporné je, že tyto knihy přinesly autorovi zaslužený věhlas. Leč nebylo by spravedlivé spojovat vědecké zaměření profesora *Dvořáka* jen s tématem manželského majetkového práva. Kdo pozoroval jeho činnost v rámci autorských týmů připravujících učebnice občanského práva, na nichž se *Dvořák* podílel od druhé poloviny 80. let, počínaje paralelním vydáním slovenského (1986) a českého (1987) učebního textu a konče prozatím prvním svazkem studijních výkladů nového občanského zákoníku a práva (2013), a také velkých komentářů k občanskému zákoníku (2008, 2014 a 2015), ví, že jubilantův záběr je mnohostranný a že se jeho zájem a vědomosti spojují s rozličnými tématy zahrnujícími jak nejsložitější obecné otázky pojmu, vývoje a systému soukromého práva i jeho europeizace nebo právního dualismu, tak o nic méně náročné konkrétní instituty typu jistoty nebo dědické smlouvy.

Jubilantovo vědecké renomé se odráží také v jeho minulých i současných členstvích v několika vědeckých a redakčních radách a kvalifikačních komisích. Aktuálně je členem vědeckých rad pražské a plzeňské právnické fakulty a kromě členství v redakční radě našeho časopisu plní stejnou funkci i pro *Bulletin advokacie* a *Ad notam*. Pro *Dvořákovu* vědeckou činnost je příznačný frankofonní akcent patrný již od jeho nejstarších textů, podložený hlubokou znalostí francouzské teorie občanského práva a právních kultur s galskou jurisprudencí spjatých, ovlivněný nejen roční stáží na staroslavné Université d'Orléans založené Klementem V., ale i četnými styky se zahraničními odborníky. Toto jubilantovo zaměření je nejzřejmější z jeho členství v pavijské Akademii evropských privatistů.

S posláním univerzitního učitele není spjato jen psaní učebních a dalších odborných textů, ale také a především vzdělávání mladých odborníků. Kdo slyšel alespoň jednu *Dvořákovu* přednášku, ať pro studenty, ať pro vzdělané kolegy na některé z četných konferencí, na nichž *Jan Dvořák* často vystupuje, musel ocenit jeho živý přednes, široký rozhled a jemný humor. To poslední doložíme smířlivou *Dvořákovou* poznámkou proslovenou při přednášce o novém občanském zákoníku na pražské právnické fakultě v červnu 2014, když s povzdechem nad „jednou z kuriozit, které přináší pedagogický život“ prohlásil: „*Studenti neznaří řadu základních pojmů při zkoušce, ale právní postavení roje včel, který vletí do obydlí do obydlí, ovládají naprosto dokonale.*“

Rekodifikace civilního práva, příprava a nedávné přijetí nového občanského zákoníku nezůstaly stranou pozornosti civilistické obce. Jubilant po řadu let přípravu civilní kodifikace komentoval, při několikaletém členství v rekodifikační komisi Ministerstva spravedlnosti se do prací na vznikající osnově občanského zákoníku aktivně zapojoval, jako člen Legislativní rady vlády, kde působil do roku 2014, byl jedním ze zpravodajů k ministerskému návrhu kodifikace. Velkou zásluhu má jubilant na organizaci diskusních fór k zákonné osnově (ve spolupráci s profesory *Lubošem Tichým* a *Jiřím Švestkou*), jichž se uskutečnilo v letech 2006–2008 na Právnické fakultě Univerzity Karlovy za účasti významných zahraničních odborníků celkem osm. Občanský zákoník nabyt účinnosti a postavil před právní vědu a právní praxi úkoly kodifikaci vyložit, aplikovat a vypořádat se s problémy, které nová úprava nutně přinesla. I tomu se profesor *Dvořák* snaží pomoci svými veřejnými vystoupeními, texty, spoluprací s Notářskou komorou ČR a Českou advokátní komorou, zapojením do činnosti kolegia pro občanské právo při Ústavu státu a práva Akademie věd ČR, přípravou učebních textů, účastí na redigování šestisvazkového komentáře k občanskému zákoníku z produkce nakladatelství Wolters Kluwer, kompletně vydaného v posledním dvouletí. Svůj názor na myšlenku urychlené novelizace občanského zákoníku jubilant vyjádřil opakovaně – nejzřetelněji v úvodníku letošního prvního čísla *Ad notam*: „*Nelze si přát, aby občanský zákoník jako základní předpis soukromého práva započal svou cestu ve společnosti opakovaným přijímáním (technických či věcných) novel a šel tak ve slépejších předchozí úpravy. (...) Znejistit a rozkolísat právní prostředí dalšími změnami základních norem, které samy ještě nejsou v právní praxi usazeny, představuje velmi pesimistický scénář.*“

Redakce *Právníka* přeje *Janu Dvořákovi* vše dobré do dalších let: *Quod bonum, felix, faustum, fortunatumque sit.*

ŽIVOTNÍ VÝROČÍ KARLA ELIÁŠE

Profesor *Karel Eliáš* se narodil 5. května 1955 v Chebu. Numerologie, prominete-li, u něho mluví o houževnatosti, vytrvalosti a složité schopnosti komunikovat, vlastnostech to vlastně pro obyvatele Sudet příznačných. Práva studoval bez zájmu a když, tak směřoval k právu římskému a právní filosofii. Přesto se stal právníkem.

Karel Eliáš často a rád připomíná své „hornické začátky“ a je třeba přiznat, že působení v roli právníka concernového podniku Hnědouhelných dolů a briketáren Sokolov jeho přístup k právu ovlivnilo, lidsky i obsahově. Stejně jako ho později ovlivnilo, když v malé kanceláři plné kyttek a kouře ve 4. patře bývalého sídla tohoto concernu provozoval svou praxi komerčního právníka (o „cechovní“ uznání tohoto stavu se mimochodem výrazně zasadil) a psal první články a knihy. Napříč jeho pracemi je totiž viditelné, že celek, jakkoliv abstraktní, uznává a chápe, ale vždy ho pozoruje potřebami jednotlivce, jeho svobodou i různými nedostatečnostmi (ochrana slabší strany *largo sensu*). Tento životní pohled Eliáš později a postupem času promítl i do práce v Ústavu státu a práva ČSAV (AV ČR), kde od roku 1991 působí, promítl jej později i do výuky a výchovy právníků při svém působení na Fakultě právnické ZČU v Plzni (1993–2011), a zjevný je např. také ve filosofii jeho zatím životního díla, nového občanského zákoníku.

Mohlo by se někdy zdát, že *Karel Eliáš* patří k těm levicovým právníkům, kterých jsme měli a jistě budeme mít mnoho, ale zdání klame. Optika člověka coby součásti širšího sociálního prostředí (rodiny, společnosti, firmy atd.) jde v *Eliášově* díle vždy ruku v ruce s odpovědností (včetně té vlastní), předpokladem soudného intelektu, důrazem na autonomii vůle a s ochranou individuálních zájmů. To jistě není běžné levicové chápání světa, ale spíše důraz na individualitu, být vždy v jejím sociálním prostředí a ve vztazích s ostatními. Ostatně *Eliáš* vždy horoval pro svobodu, nikoliv pro rovnost, snad i proto, že „*kapři milují rovnoprávnost, štiky svobodu*“.

Nutno říci, že po změnách v roce 1989 byl *Eliášův* niterný akcent na svobodu a odpovědnost člověka přístupem spíše menšinovým, přičemž českému právnímu prostředí vládli etatismus a sázka na jistoty dožívajícího režimu. Chápeme-li tuto skutečnost, pochopíme i způsob *Eliášovy* fakultní výuky nebo to, proč nový občanský zákoník reaguje na tolik variant lidského chování a jednání, ačkoliv bychom si vystačili i jen s polovinou a ačkoliv to jistě může mít složitější sociální důsledky. Odpověď dává i § 3 odst. 1 občanského zákoníku, respektive *Ulpianus*.

Je asi očekávatelné, že dnes dílo *Karla Eliáše* hodnotíme zejména novým občanským zákoníkem. Je to dílo obsáhlé, pro mnohé zlotřilé mírou přinášených změn, autorem přesto hluboce odborně i jinak prožitě. Nad českým právem v letech 2001–2012 letěl Ráma a čeští právníci se dlouho chovali jako Merkuřané, také s úmyslem chránit letité jistoty. Přesto a navzdory jim Ráma nejen plul, ale také pluje. Občanský zákoník je pro mnohé kontroverzní, kontroverzní byla také reakce na neznámo v Clarkových knihách, a kontroverzní je v mnohém jistě i *Karel Eliáš*. Jeho cesty obhajoby nového práva či odborných názorů často postrádaly asertivitu, přesto jsou jeho statě základem diskursu o českém soukromém právu a nikdo o jejich odborných kvalitách nepochybuje. Ať již dnes někdo píše či judikuje o podniku, prokuře, věci, reprezentantech obchodních společností či o zásadách soukromého práva, vždy se bude muset vypořádat s *Eliášovými* úvahami a statěmi publikovanými nejdříve v *Právniku*, a později snad ve všech československých, respektive českých odborných žurnálech. Kdo to neudělá, nemůže seriózně o těchto věcech psát a měl by mlčet. Ostatně Eliášova znalost občanského a soukromého práva je zjevná také z Velkého akademického komentáře k občanskému zákoníku, který tvořil a redigoval, a z jeho odborného uznání vědeckou komunitou (členství ve vědeckých radách, Legislativní radě vlády apod.).

V *Právníku* jubilant publikoval jistě i proto, že je mu napříč časem blízký. Výčet by byl široký, publikovat začal od čísla 1 v roce 1989 a přispívá dál, jedno že tu píše o vtipu (8/1993), tu o vztahu práva soukromého a veřejného (6/2014). Navíc je předsedou jeho redakční rady a notně přispěl k modernizaci konceptu celého časopisu.

Profesor *Eliáš* ve svých odborných textech často vyslovuje názory, které odborná veřejnost sice mnohdy bere či brala za menšinové, avšak vždy se jedná o názory podložené nejen analýzou toho, co bylo k tématu dříve publikováno, ale především funkčností jím zvoleného a obhajovaného řešení; pokračuje tak ve stopách svého učitele *Viktora Knappa*. *Karel Eliáš* totiž vždy uměl i *ex cathedra* pochopit sociální okolnosti případu, a jeho řešení není školometské, ale životaschopné a praktické. Současně ovšem neztrácí širší pohled a svou monografií o obchodních společnostech (1994) a později *Kursem obchodního práva* (1995) obnovil doktrínu obchodního práva, kterou doplnil monografiemi o společnosti s ručením omezeným (1997) a akciové společnosti (2000). Z pohledu české komercialistiky je škoda, že jeho pozornost posléze odvedla práce na novém občanském zákoníku.

Čtenáři nejspíše vědí, že profesor *Eliáš* není společenský tvor, který by se halasně hlásil o své místo ve veřejném prostoru. Přesto se v něm od devadesátých let 20. století pohybuje; činí tak dost možná i po vzoru jednoho ze svých dalších ideových učitelů, *Emila Svobody*. Autorsky se projevuje v řadě glos či novinových článků, ať již na témata společenská či na téma právně-popularizační. Svůj niterný svět byl nucen do určité míry otevřít také v řadě rozhovorů a reportáží či v rámci televizního medailonku, který o něm v roce 2011 natočil *D. Macháček*. Nezdá se však, že by ho tyto zkušenosti odváděly od jeho vnitřního světa a bránily mu v jeho návratech domů.

Plzeň. Město, které bylo a je pro *Karla Eliáše* v mnohém prokletím, ale kde již léta žije. Je to místo, kde spolu s dalšími budouval od roku 1993 právnickou fakultu a katedru obchodního práva, je to místo, kde se později pokoušel na počátky fakulty navázat a vrátit jí její místo na slunci, a je to místo, kde o to vše přišel a mohl se jen dívat, jak fakulta jde jinou cestou. Plzeň je město spojené s protichůdnými pocity, ale je to místo, kam se vždy vrací, kde má své knihy, lidi a věci, která má rád, místo, které mu dává pevný bod.

Dnes se *Karel Eliáš* už nepovažuje za tak velkého introverta jako dříve, nouze naučila *Dalibora* housti. Osobní zkušenost ukazuje, že umí najít a uznat vlastní omyly či chyby, umí s klidem trvat na svém, jedno že proti všem, umí ustoupit. Opět a opět umí pak to, co dělal léta předtím, umí dát prostor jiným, mladým, nezkušeným, otevřeným, jedno že mu to mnohdy nevrací. *Karel Eliáš* je tak především člověk, s různými „adjektivy“, která toto tvrzení snese. Vždyť abychom ještě jednou využili aforismu jubilantem milovaného *Emanuela Tilsche*, „těžko je vyjadřovati vlastní své city slovy – obecnými znaky. Skutečně individuální (nedělitelné) jest i nesdělitelnost“.

Přejme profesoru *Karlu Eliášovi* méně chmur a nočních můr, a to sobecky i jen proto, aby dál tvořil a nabízel našim čtenářům náměty a směry uvažování.

ŠEDESÁTINY JOSEFA SKÁLY

Šedesátý rok svého života dovrší 15. května dlouholetý člen redakční rady *Právníka* JUDr. *Josef Skála*, CSc. Bezprostředně po dokončení právnických studií na Karlově univerzitě spojil jubilant svoji profesní kariéru s Ústavem státu a práva ČSAV, kam 1. srpna 1979 nastoupil jako vědecký aspirant. Postupně zde působil jako vědecký asistent, vědecký pracovník a také ve funkci vědeckého tajemníka ústavu; kromě toho zastával v rámci Akademie věd České republiky nejednu vědecko-organizační funkci, rovněž působil i jako člen expertního panelu Grantové agentury ČR.

Skálovo právnické a jazykové nadání – ovládá angličtinu, němčinu, francouzštinu a ruštinu – a jistě i působení doc. *Josefa Blahože*, Dr.Sc., jako jeho školitele při vědecké aspirantuře přivedly jubilanta k zaměření na komparativní zkoumání ústavního a správního práva, k nimž se po čase připojilo i mezinárodní právo veřejné a právo komunitární s přesahy do oblastí politologie a sociologie. Toto odborné směřování Josefa Skály naznačil už jeho první příspěvek do našeho časopisu, jímž byla zpráva z vědeckého symposia o řízení velkoměst, jejich společenském prostředí a chování občanů ve velkoměstech (*Právník*, CXXI, s. 853 a násl.). V té době jubilant připravoval kandidátskou disertační práci týkající se státoprávních koncepcí politické kultury, kterou v podobě obsáhlejší monografie dokončil v roce 1984 a obhájil na Právnické fakultě Karlovy univerzity 30. září 1985. Z této oblasti jubilant v *Právníku* uveřejnil v průběhu 80. let několik příspěvků, z nichž nejvýznamnější je stať o postavení a kompetencích ombudsmana v ústavně politickém systému (*Právník*, CXXVIII, s. 782 a násl.). Na tuto studii navázalo několik dalších pojednání publikovaných zejména v *Právníku* v letech 1994 (*Proč ombudsman aneb ubi ius ibi remedium; Ombudsman v Evropě a Evropský ombudsman*) a 1998 (*Český ombudsman*). Vedle těchto stať obohatil jubilant v 90. letech náš časopis texty věnovanými otázkám systému politických stran, právní problematice uprchlíků, lidským právům, ochraně osobních údajů a dalším tématům. Další publikoval v zahraničí. Jubilantovy publikační počiny z té doby odrážely jeho pracovní aktivity z první poloviny 90. let. Pracoval v laboratoři pro exaktní vědeckou metodologii Ústavu státu a práva Akademie věd ČR. Orientoval se na počítačové zpracování srovnávacího právního projektu týkajícího se zpracování problematiky lidských práv na národní i mezinárodní úrovni. Podílel se na zpracování srovnávacího právního projektu ochrany lidských práv, který sloužil decizním politickým orgánům, s cílem sladit český právní řád s mezinárodními závazky státu. Byl rovněž členem kolektivu provádějícího výzkum demokratických institucí ve vyspělých státech světa na základě metodologie srovnávací právní vědy se zvláštním důrazem na možnosti využití zkušeností z vývoje a fungování těchto právních řádů ve státech střední a východní Evropy. Vedle svého angažmá v Akademii věd byl *Josef Skála* v letech 1994–1995 činný jako ředitel Střediska právních informací, které bylo zřízeno v Praze jako projekt Fordovy nadace sledující posilování právního vědomí a demokracie v naší zemi. Jubilant se zapojil i do pedagogické činnosti. Od roku 1994 působí jako učitel na katedře ústavního práva Fakulty právnické ZČU v Plzni.

V těchto dobách *Josef Skála* absolvoval několik zahraničních stáží. Na přelomu 80. a 90. let působil jako stipendista *Alexander von Humboldt Stiftung* dva roky v *Max Planck Institut* v Heidelbergu, poté pracoval v *London School of Economics and Political Science*, je mj. absolventem štrasburské *Faculté Internationale de droit Comparé* a Salcburského semináře amerického práva a právních institucí.

V roce 1995 přichází v jubilantově profesním životě zlom. *Skála* přijímá nabídku ze zahraničí a stává se 1. dubna 1995 zaměstnancem ministerstva spravedlnosti Švýcarské konfederace a kmenovým právním poradcem (*Staff legal Advisor*) Švýcarského ústavu srovnávacího práva v Lausanne. V České republice si zachovává členství v redakční radě *Právníka*, pedago-

gické působení a několik drobnějších aktivit. V novém zaměstnání *Skála* využívá a rozvíjí své odborné a jazykové dovednosti a plně je aplikuje. Věnuje se vědecké, pedagogické a konzultační činnosti v souladu se zákonným mandátem švýcarského pracoviště. Vedle vědecko-pedagogické a přednáškové činnosti v různých státech světa se během svého působení v *Institut suisse de droit comparé* podílí na vypracování komparativních studií, právních dobrozdání a odborných posudků pro švýcarské státní orgány. V rámci pracovních povinností odpovídá za právní poradenství týkající se střední a východní Evropy. Rovněž se podílí na zpracování velkých srovnávacích výzkumných projektů, např. o právních opatřeních k potírání rasismu a intolerance v členských zemích Rady Evropy (1996, 2002, 2004 pro Radu Evropy), o národní a mezinárodní úpravě přeshraničních hazardních her na internetu (2004, 2008), o právní úpravě „public viewing“ (2007 pro UEFA), o perspektivách aplikace zahraničního práva v členských státech EU (2010 pro EU) nebo o národní a mezinárodní úpravě týkající se přeshraničních únosů dětí (2013 pro EU).

Během zpracovávání srovnávacího výzkumného projektu o právní regulaci hazardních her se jubilant profiloval jako oceňovaný specialista na právní úpravu zabraňování legalizace výnosů z trestné činnosti, mj. studií *Money Laundering and Internet Gambling: A suspicious Affinity? (Cross-Border Gambling on the Internet)*. Zurich: Schulthess, 2004). *Skála* nezapomíná na svou domovinu ani při publikačních aktivitách v zahraničí. Připomíná ji, kde může. Do knihy o gastronomii, stravování a právu (*Gastronomie, alimentation et droit*. Zurich: Schulthess, 2003) přispěl studií o českém národním pokladu: *Trademark or Appellation of origin (case Budweisser)*. Intenzivně se věnuje aktuálním otázkám vývoje práva ve střední a východní Evropě, např. v rámci výzkumného projektu *The UNIDROIT Principles 2004 – Their Impact on Contractual Practice, Jurisprudence and Codification* (Zurich: Schulthess, 2007) studií *The UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts a Russian Perspective* nebo editací sborníku *Business Law in Transition – A Comparative Perspective on Eastern Europe* (Zurich: Schulthess, 2010).

Jubilant je pravidelně zván k přednáškám na evropských právnických fakultách a dalších institucích. Často také vystupuje na mezinárodních konferencích a ještě v živé paměti je jeho loňská cílá účast na XIX. Světovém kongresu srovnávacího práva ve Vídni. Mimo to učí na plzeňské právní fakultě, vede specializované semináře o lidských právech a autorsky se podílí na učebnicích ústavního a evropského práva. Působí rovněž jako člen expertního panelu (společenské, humanitní a umělecké vědy) Rady pro výzkum, vývoj a inovace vlády České republiky. Redakce *Právníka* také zvláště oceňuje *Skálovu* ochotu a dochvilnost při recenzování příspěvků aspirujících na uveřejnění v našem časopise.

Josef Skála má toho vskutku hodně. Přejme mu, aby to ještě nějakou dobu vydržel.

RECENZE

**Malenovský Jiří. Mezinárodní právo veřejné.
Obecná část a poměr k jiným právním systémům.
6. upr. vyd. Brno – Plzeň: Doplněk a Aleš Čeněk, 2014, 499 s.**

Není sice právě obvyklé v *Právniku* anotovat učebnice, avšak není učebnice jako učebnice. Ta nyní připomínaná vychází už v 6. vydání, přičemž vydání první je datováno rokem 1993. (Spolu)pokládala polistopadové základy oboru mezinárodního práva veřejného, vyvíjela se rozsahem (5. vydání bylo zhruba o 90 stran obsáhlejší než vydání předchozí, současné vydání představuje naopak redukci o zhruba 50 stran) i koncepcí. Ani jedno přitom není samozřejmostí, protože to předpokládá, že autor o učebnici dále přemýšlí, zvažuje ohlasy, leccos napsaného vyřadí, což zdaleka ne každý udělá rád. Učebnice během doby vstřebala samostatnou publikaci o poměru mezinárodního a vnitrostátního práva, jež byla svého času (v době okolo přípravy a přijetí tzv. euronovely Ústavy, přesněji mezi prvním a druhým návrhem euronovely Ústavy v roce 2000) mimořádně užitečná. Přibývají také témata v mezidobí autorem samostatně rozpracovaná (nyní je větší pozornost věnována mezinárodnímu soudnictví, respektive soudcům mezinárodních soudů a jejich nezávislosti). V jednotlivých vydáních učebnice zohledňovala dynamickou mezinárodní praxi, ale také různě vyhodnocované didaktické zřetely. Zkrátka, už samotný vývoj učebnice vypovídá o náročnosti svého autora. A autor také náročný je.

Autor knihy, tedy *Jiří Malenovský*, zaujímá v české právní obci mimořádné postavení. Má totiž za sebou navýsost úspěšnou kariéru akademickou (profesor s nadprůměrným počtem nadprůměrně citovaných publikací, a to nejen v mezinárodním, ale i v ústavním právu), diplomaticko-úřednickou (velvyslanec a vrchní ředitel ministerstva zahraničních věcí) i soudcovskou (soudce federálního i českého Ústavního soudu, soudce Evropského soudního dvora). Unikátní ovšem není pouze kombinace formálních pozic, nýbrž i vliv, jakýsi osobnostní impakt, jež *J. Malenovský* vykazuje. O kom jiném se dá říci, že vydupal ze země zásadní novelizaci Ústavy a současně podstatně ovlivnil její interpretaci? O *Pavlu Rychetském*, jistě, nicméně ten vstoupil na terén již několik let zorávaný články a přednáškami *J. Malenovského*. Tento má pro podobnou roli ideální temperament, patrný čtenářům jeho polemik i posluchačům jeho konferenčních referátů, současně však i hluboké vzdělání a vypěstovanou schopnost přesvědčivě argumentovat. A mnohé z toho (zkušenosti, rozhled, osobní nasazení) se projevuje také v učebnici mezinárodního práva, která je učebnicí autorskou, razící určitý směr, zaujímající stanoviska k řadě otevřených otázek.

Po formální stránce je třeba ocenit kultivovaný a přitom srozumitelný jazyk, plynoucí bez narušení tiskovými chybami. Naopak je možná škoda, že chybí seznam alespoň základní literatury, kterou by autor doporučil pozornosti svých čtenářů. Výjimečně některou z velkých postav nauky mezinárodního práva zmíní, jinak ovšem pracuje s primárními prameny v podobě různých úmluv, rezolucí Valného shromáždění OSN, dokumentů Komise pro mezinárodní právo, rozhodnutí mezinárodních soudů apod. Odkazy na autory – nositele nějakého názoru jsou častější v kapitole o České republice.

Učebnice je rozčleněna na patnáct hlav: v první je zkoumán pojem mezinárodního práva, ve druhé vývoj mezinárodního práva na pozadí vývoje mezinárodního systému, ve třetí vztah mezinárodního práva k souvisejícím jevům a normativním systémům, ve čtvrté vývoj nauky mezinárodního práva v Československu, v páté subjekty mezinárodního práva, v šesté pra-

meny mezinárodního práva, v sedmé pravidla mezinárodního práva, v osmé kontrola v mezinárodním právu, v deváté mezinárodní soudnictví, v desáté mezinárodněprávní odpovědnost, v jedenácté donucení v mezinárodním právu, ve dvanácté systém mezinárodního práva, ve třinácté a čtrnácté poměr mezinárodního a vnitrostátního práva jednak obecně, jednak v ČR, a konečně v patnácté vztah mezinárodního práva a práva EU. Členění se mi jeví být logické, nejsem si jen úplně jist zařazením hlavy pojednávající o systému mezinárodního práva. Tematicky mi připadá poměrně obecná, takže snad patřící více dopředu.

Systematika práce dobře slouží účelu přiblížit mezinárodní právo čtenáři nikoliv jako od života odtržené abstraktum, izolovanou entitu, ale jako cosi, co je na světě přítomno již dlouhou dobu, ovšem v měnlivých podobách a rolích. Představováno je mezinárodní právo vycházející z mezinárodního systému a současně jej spoluformující, stále méně oddělené od vnitrostátního práva, takže se týkající přibývajícího počtu subjektů. Důraz na dynamický aspekt mezinárodního práva je patrný při výkladu o mezinárodním systému, subjektech i pramenech mezinárodního práva, ale i v rozboru poměru k vnitrostátnímu a evropskému právu. Častokráte se upozorňuje na rozdíly oproti vnitrostátnímu právu (např. donucení), čímž se čtenáři usnadňuje vytvářet si vlastní mozaiku o významu (jakého) práva ve (jakém) světě.

Je-li řeč o dynamice, třeba podotknout, že není dána především měnlivostí mezinárodních smluv jako t. č. nejvýznamnějších pramenů mezinárodního práva. *J. Malenovský* znovu a znovu připomíná význam praxe států, která spočívá nejen v aktivitách obdobných legislativním, ale i v obyčejotvorném (a „obyčejoborném“) jednání, zavedené interpretaci mezinárodních smluv apod. Nejenže ji připomíná, ale také ji zná, jak dokládá na praktických příkladech (např. v otázce hranic území států). Vzhledem k dosud přece jen omezené roli mezinárodních soudů je tu podstatnější shoda na tom, co jako právo platí. Zajímavé je to i z pohledu vnitrostátního, protože význam praxe orgánů veřejné moci i adresátů práva pro chápání vnitrostátního práva (pojem práva) byl v našem geografickém prostoru podceňován; v současnosti to však už tak úplně neplatí. Rozvolňováním kelsenovské pyramidy právního řádu se míra odlišností mezi vnitrostátním a mezinárodním právem snižuje, nicméně nemizí. Těmto odlišnostem se ostatně mj. věnuje hlava první, v níž jinak najdeme expozici vztahu mezi (odstředivou) suverenitou a (dostředivou) reciprocitou jako akcelerátorů vývoje mezinárodního práva posledních staletí.

Při výkladu vývoje mezinárodního práva autor upozorňuje na zrod mezinárodních smluv nebo diplomacie, stěžejní pozornost však věnuje mocenským vztahům: „*V systému, jehož živelným regulátorem je moc a síla jeho subjektů, se nutně právo ocitá ve vleku mocenské reality a nemůže plnit většinu svých funkcí.*“ Teprve postupně je moc jednotlivých států kanalizována vytvářením systému mnohostranné spolupráce, v němž sice nadále dominují státy jako takové, jsou však již doplňovány mezinárodními organizacemi a korigovány veřejným míněním. Posledně zmíněný odkaz je velmi podstatný, protože od 19. století je veřejné mínění faktorem výrazně ovlivňujícím mezinárodní politiku, zejména ve vztahu k válkám, revolucím nebo uznávání nových států (řecká nezávislost, krymská válka, *Garibaldiho* atak na Království obojí Sicílie atd.). Autor ostatně ne nadarmo připomíná roli propagandy jako nástroje zahraniční politiky...

Mezinárodní společenství vyvíjí tlak na kvalitu výkonu územní výsosti, tzn. na fungující veřejnou moc, jakož i na mezinárodní spolupráci. Dílčím výrazem vlivu mezinárodního společenství je pronikání mezinárodního práva do vnitrostátního právního prostředí, ale také rozrušení pozice státu jako výlučné poslední instance pro vše, co se týká jeho občanů. Souvisí to s posuny v systému subjektů mezinárodního práva, kde se vedle států (neomezená subjektivita – plná) a mezinárodních vládních organizací (účelově vázaná subjektivita – dílčí)

prosazují i jednotlivci (zprvu odpovědnost za mezinárodní zločiny, posléze subjekty lidských práv – subjektivita okrajová). Klasifikaci subjektů mezinárodního práva se autor věnuje kromě obvykle pečlivě. Všimá si rezervovanosti mezinárodního práva vůči vzniku nových států (vždy vznikne újma některému ze států stávajících), připomíná specifika dekolonizovaných států (na ně např. omezuje právo na sebeurčení, jež má jinak značný destabilizační potenciál), analyzuje prvky klasické definice státu v podobě území, obyvatelstva a veřejné moci, k nimž přidává způsobilost vstupovat do mezinárodních vztahů. Zajímavý je např. odkaz na britsko-španělský spor o Gibraltar, v němž španělská strana zastává názor o převodu vlastnictví území na britského krále (královnu), nikoliv však svrchované moci. Teze o dlouhodobé neudržitelosti postavení státu bez území je zase doložena příkladem řádu maltézských rytířů, který navzdory slovu „suverénní“ ve svém oficiálním názvu nemá suverenitu v obecném mezinárodním právu, nýbrž jen v některých subsystémech partikulárního mezinárodního práva.

Výklad o mezinárodních organizacích patří k těm partiím textu, v nichž je nejzřetelněji patrné, jak nejednoznačná bývají různá řešení, v tomto případě novelizovaných statutů mezinárodních organizací. Má se na ně hledět prizmatem teorie implicitních kompetencí jako na „živé právo“, což ovšem znamená osamostatňování organizace na jednom každém zakládajícím státu, anebo se má ctít vůle zakládajících států, jejichž neshoda na změně statutu může učinit organizaci neefektivní?

Z kapitoly (hlavy) o pramenech práva zaslouží upozornění na menší míru formalismu oproti vnitrostátnímu právu. Velice důkladný je rozbor mezinárodních obyčejů, obyčejotvorného i obyčejoborného procesu a jejich koncepcí. *J. Malenovský* mezi prameny práva řadí i jednostranné akty států. Zmiňuje tu též Komisi pro mezinárodní právo, jejímž kodifikačnímu dílu se obšírně věnuje v souvislosti s pravidly mezinárodního práva obecně a s úpravou odpovědnosti zvláště. Závazná pravidla častokrát vznikají z doporučujícího *soft law*.

Na různá připomenutí změny povahy mezinárodního práva v předchozích hlavách navazuje rozbor kontroly, odpovědnosti a donucení v mezinárodním právu, protože teprve pravidla vynucovaná opouštějí rozostřenou sféru stýkání a potýkání se právních pravidel s nezávaznými standardy, morálkou apod. V případě kontroly stojí za zmínku především rozdíly ve způsobu provádění (preventivní/následná, jednorázová/opakovaná atd.) a v kontrolujících (státy nebo zvláštní orgány). Do tohoto kontextu je zasazen výklad o mezinárodním soudnictví, jeho vývoji, druzích soudů a jim podobných orgánů, respektive o některých jejich konkrétních příkladech. Zvláštní pozornost autor věnuje zárukám nezávislosti mezinárodních soudů a jejich soudců (délka a opakovatelnost „mandátu“, způsob financování soudu aj.).

Hlava o odpovědnosti – kromě analýzy vlastní úpravy, respektive návrhů možné úpravy a jejich teoretického kontextu – názorně ukazuje, jak pracně vznikají kodifikační úmluvy (mnoho let až mnoho desítek let debat v Komisi pro mezinárodní právo, rozhodování Valného shromáždění OSN o tom, jak vlastně s výsledkem naložit, v ideálním případě vytvoření příslušné úmluvy a následné vyčkávání, kolik států zláká stát se smluvní stranou). Autor popisuje debaty o odlišení mezinárodních deliktů a mezinárodních zločinů, která se přetavila do rozdílu mezi běžným a kvalifikovaným porušením kogentních norem (*ius cogens*). Kvalifikované porušení je hrubé a soustavné, přičemž za zmínku snad stojí, že první z užitých pojmů se v sousloví „hrubé porušení ústavního pořádku“ dostal do české Ústavy jako jeden z titulů vyvození ústavní odpovědnosti prezidenta republiky. V mezinárodním právu by „hrubé porušení“ mělo být „*flagrantní, přímo a nepokrytě útočící na chráněné hodnoty*“. Možná by to mohlo být vodítkem rovněž pro naše ústavní poměry.

Materie obecné části mezinárodního práva je uzavírána hlavami o donucení (co je to individuální a kolektivní, se zvláštním zřetelem k sankcím Rady bezpečnosti OSN) a systému mezinárodního práva (obecné a zvláštní mezinárodní právo, upozornění na různou míru

důrazu na to či ono, např. podle třídního (ne)rozdělení světa – socialistické státy nedůvěřují obecnému mezinárodnímu právu, protože vychází z jiných ideologických pozic, klasifikace odvětví apod.).

Posledních zhruba 120 stran je věnováno tématům, která jsou po mém soudu v české literatuře s *J. Malenovským* spojována především, tj. poměru mezinárodního a vnitrostátního práva, jakož i poměru mezinárodního a evropského práva. Tyto tři kapitoly se dají číst samostatně, nejvíce ostatně vybočují ze žánru klasické informativní učebnice, protože mají zřetelnou ambici názorotvornou. Za zvláště cenné považuji předestření různých perspektiv: různé věci a vztahy se totiž jeví různě podle úhlu pohledu. Autorova privilegovaná perspektiva je internacionalistická, nicméně vědomá si různých historických zákrut a různých argumentů pro a proti nadřazenosti mezinárodního práva (citována jsou tu soudní a arbitrážní rozhodnutí, která jsou k věci relevantní). Obšírně jsou líčeny důvody a techniky recepce mezinárodního práva právem vnitrostátním, stranou pozornosti nezůstávají obvyklí aktéři ratifikačního procesu, kontrola ústavnosti a aplikace mezinárodních smluv, ale také aplikace jiných pramenů mezinárodního práva.

V hlavě pojednávající o českých reáliích vystupuje do popředí autorova schopnost informovat o tom, jak věci jsou (byly), s doplněním kritiky daného stavu a nastíněním stavu kýželného. Platí to jak o úpravě vztahu mezinárodního a vnitrostátního práva před přijetím euronovely Ústavy, tak třeba o stávajícím postavení prezidenta republiky v procesu sjednávání a ratifikace mezinárodních smluv (excesivně široce chápaná pravomoc). Jasná stanoviska zaujímá ke vztahu smluv podle čl. 10 a čl. 10a Ústavy a související judikatuře Ústavního soudu. Zajímavě vykládá sféru působnosti integračních smluv (paralelní ústava), jakkoliv nesouhlasím s tezí o nemožnosti následně konfrontovat provádění takové smlouvy s čl. 9 odst. 2 Ústavy. Smlouva sama může být souladná, avšak její provádění může nabýt povahu excesivní. Proto se mi na tomto poli zdá udržitelná doktrína *ultra vires*. *J. Malenovský* se dotýká i relativně subtilních problémů typu předběžného provádění mezinárodních smluv (je-li sjednáno, je možné, avšak nikoliv s předností před zákonem), zákonných odkazů na mezinárodní smlouvy nebo většinu potřebných k vyslovení souhlasu se změnami integračních smluv.

Netvrdím, že je nutné souhlasit se všemi názory autora anotované učebnice; vztahují to ostatně i na sebe. Zřejmé ovšem je, že je vyslovuje na základě zralé úvahy a hluboké znalosti souvislostí. Svě téma zná dokonale a evidentně je stále sleduje (vývoj mezinárodního práva, aplikace Ústavy...). Učebnice *J. Malenovského* líčí mezinárodní právo jako živý fenomén, zajímavý pro právníka teoreticky i prakticky. Nabízí řadu podnětů k přemýšlení o vztahu mezinárodního a vnitrostátního práva a jejich možných analogiích. Nezastírá problémy, nýbrž naopak je vyhledává a řeší. V tom vidím její velký didaktický přínos, protože studenti právnických fakult někdy trpí překvapením, že svět, v němž jim bylo se ocitnout, není světem jediné správné odpovědi. Současně ovšem učebnice nesklouzává k relativistickému postoji, že je jedno, jakou odpověď poskytnu. Také v tom se projevuje náтура autorova.

doc. JUDr. Jan Kysela, Ph.D.

Právnická fakulta Univerzity Karlovy v Praze

Senát ČR

Pipková Petra Joanna. Rozsah odpovědnosti za škodu způsobenou porušením soutěžních pravidel EU. Praha: Právnická fakulta UK, 2014, 198 s.

Ač je ČR členem Evropské unie (EU) už více než deset let a závazky, které z toho členství plynou, slouží nejen jako – více či méně přesvědčivé – odůvodnění pro podstatnou část vnitrostátních právních předpisů, ale také nemalou část rozhodnutí českých správních orgánů a soudů, nelze rozhodně tvrdit, že by k dlouhé řadě otázek, které existence a působení práva EU vyvolává, byl v češtině k dispozici přehršel odborných titulů. Za této situace stojí za zmínku už sama skutečnost, že problémům spojeným s uplatňováním práva EU je v češtině nějaký titul vůbec věnován, tím spíše, je-li takový titul pojat monograficky. Právě to je přitom případ výše uvedené práce Petry J. Pipkové. Ta byla zveřejněna v loňském roce v edici „Prameny a nové proudy právní vědy“ vydávané Právnickou fakultou UK a vychází z disertační práce, již autorka na stejné fakultě obhájila.

Důvody, proč stojí za to tuto monografii otevřít, se však zdaleka neomezuji na to, že jde o jednu z nemnoha nových českých monografií, jež se týkají práva EU. V tématu, o němž práce pojednává, se totiž ve skutečnosti protíná hned několik os debat, která má nespornou naléhavost nejen v rámci práva EU a jeho nauky. Těm, kteří přicházejí do kontaktu, ať už se soutěžním právem EU, nebo s právem odpovědnosti za porušení práva EU, jistě nebude třeba připomínat, že po letech, kdy iniciativní roli v této oblasti sehrával primárně Soudní dvůr EU, vstupuje na scénu psané unijní právo, které v podobě směrnice 2004/104/EU přijaté v listopadu 2014 usiluje prostřednictvím harmonizace některých prvků odpovědnosti za škodu způsobenou porušením čl. 101 a 102 SFEU dosáhnout stavu, kdy se hmatatelnou realitou napříč členskými státy stane soukromoprávní prosazování soutěžních pravidel. Takový vývoj ale ve skutečnosti otevírá mnohem obecnější otázky. V tom rozsahu, ve kterém má nová směrnice podpořit vzestup počtu žalob o náhradu škody podávaných jednotlivci proti původcům porušení soutěžních pravidel EU, vyvstává nepochybně otázka, zda a v jakém rozsahu se lze při prosazování jakýchkoli právních norem spoléhat na soukromou iniciativu a v jaké míře to dává smysl. Otázka, která současně úzce souvisí s problematikou judicializace společenských vztahů, jež dávno přesáhla rámec teoretických debat a je dnes zdrojem reálných očekávání u jedněch a závažných pochybností u druhých, má současně blízko i k otázce vztahu mezi veřejným a soukromým právem, jakož i k tomu, zda hranice mezi těmito oblastmi práva je ve skutečnosti tak neprostupná, jak se některými částmi nauky podává. Z celospolečenského hlediska je pak ovšem zásadní i samotná otázka, nakolik je vynucování soutěžních pravidel nezbytné a jaký smysl existence soutěžního práva v současnosti má. V kontextu evropských států spojených vnitřním trhem představuje existence soutěžního práva a silných institucí sloužících k jeho prosazování prvek, kterému je přisuzován nejen právní, ale především ekonomický a politický význam. Nenarušovaná soutěž je v soudobé Evropě prezentována jako nástroj, který je nejen nezbytný pro stimulování technologického pokroku nebo pro ochranu ekonomických zájmů spotřebitelů, ale také přímo pro samotný hospodářský růst a nastolení zdravých ekonomických podmínek. Nelze ale přehlédnout, že v éře globalizace je na roli soutěže v jiných částech dnešního světa evidentně nahlíženo jinak. V podmínkách, kdy role podniků pocházejících z těchto jiných trhů na globální úrovni roste, a to nezřídka na úkor role evropských podniků, jejichž konkurenceschopnost by přitom striktní uplatňování soutěžního práva mělo garantovat, nastupuje tak nutně i pro Evropu otázka, jak k paradigmatu o nezbytnosti důsledného prosazování nenarušované hospodářské soutěže v dnešním pojetí přistupovat do budoucna.

S vědomím tohoto složitého, avšak nesporně zásadního kontextu přistupuje recenzovaná práce k rozboru odpovědnosti za škodu způsobenou porušením soutěžních pravidel EU ve třech hlavních kapitolách.

První kapitola zprostředkovává úvod do tématu a vysvětluje, za jakých okolností se soukromoprávní prosazování stalo jedním z leitmotivů unijního soutěžního práva posledních let. Ještě předtím se však autorka zamýšlí nad rolí, jakou při prosazování práva obecně a pravidel o hospodářské soutěži zvláště může a má sehrávat veřejnoprávní, respektive soukromoprávní prosazování, v čem spočívají silné a slabé stránky obou těchto způsobů prosazování práva a zda a nakolik se mohou nebo nemohou doplňovat. Autorka v tomto směru zastává názor, že soukromoprávní prosazování práva sice může představovat komplement prosazování veřejnoprávního, na druhé straně ale poukazuje na řadu limitů, které jsou dány už samotnou podstatou a motivací soukromoprávního prosazování práva. S ohledem na tyto limity by, jak autorka dost jasně naznačuje, dávalo pramalý smysl opírat se při prosazování práva včetně práva soutěžního pouze o soukromoprávní prosazování a koncipovat prosazování práva tak, že by zájem na jeho soukromoprávním prosazování převážil nad všemi dalšími ohledy. To je podle recenzenta vyvážený názor, s nímž se lze ztotožnit a který má relevanci i daleko za hranicemi říše soutěžního práva EU. Tato obecná zamyšlení jsou předstupněm k tomu, aby v další části první kapitoly autorka představila, za jakých okolností se koncept soukromoprávního prosazování soutěžního práva historicky začal prosazovat v rámci unijního soutěžního práva. Stejně jako ti, kdo zkoumají genezi institutů k ochraně subjektivních práv v dalších segmentech unijního práva, přitom autorka naráží na charakteristický paradox unijního práva, kdy je určitý institut k ochraně práv založený tímto zvláštním právním řádem při mlčení psaného unijního práva prohlášen Soudním dvorem EU za inherentní součást právního řádu vytvořeného zakládacími smlouvami, avšak nezřídka až s odstupem desítek let poté, co zakládací smlouvy vstoupily v platnost. Skutečnost, že takové instituty, jimž je často připisována zásadní důležitost, jsou primárně nalézány soudní cestou, má za následek, že přesné kontury jejich uplatňování jsou formulovány jen postupně a často nikoli uceleně, což mnohdy komplikuje aplikaci těchto institutů ve členských státech. Naléhavou se tak stává alespoň minimální harmonizace takových institutů, jež předpokládá zásah unijního zákonodárce. Právě k tomu došlo nakonec i v případě soukromoprávního prosazování soutěžních pravidel unijního práva, a to na základě již zmíněné směrnice 2014/104/EU, jejíž ambicí je, jak už o tom byla rovněž řeč, zahájit v soukromoprávním prosazování soutěžních pravidel EU novou éru.

Za situace, kdy při výkladu o genezi soukromoprávního prosazování soutěžních pravidel EU v první kapitole autorka konstatuje, že až do přijetí směrnice 2014/104/EU bylo uplatňování soudní cestou nalezené odpovědnosti za škodu způsobenou porušením soutěžních pravidel EU z převážné části podřízeno pravidlům vnitrostátních právních řádů, je druhá kapitola práce věnována rozboru právního základu, s jehož využitím bylo do současnosti možné se ve členských státech náhrady škody způsobené porušením soutěžních pravidel EU domáhat. V tomto směru se práce zaměřuje na právní řády tří členských států EU, a to na právní řád německý, rakouský a český, což autorka odůvodňuje především historicky a geograficky danými vazbami mezi těmito právními řády. I když je možné namítnout, že jde o právní řády reprezentující jen jeden z okruhů jedné z právních tradic, jež jsou v dnešní EU zastoupeny, dává takové srovnání smysl. Spolu s tím nabývá práce i zajímavý komparativněprávní rozměr, když ukazuje, kde příbuzné právní řády vykazují odlišnosti a co je pro ně naopak společné. Ještě předtím se však autorka v širší právněpolitické a právněfilozofické rovině zabývá samotnou otázkou, jaké funkce vlastně odpovědnost v právu plní, a to zejména se zřetelem na soutěžní právo. To má svůj význam proto, že od pohledu na funkce odpovědnosti se přímo odví-

její očekávání, která jsou s tímto institutem spojována, přesná role, která mu je v jakémkoli právním řádu přisuzována a samozřejmě i jeho právní úprava. Autorka přitom názorně poukazuje na to, že evropské či přinejmenším středoevropské pojetí funkce odpovědnosti se v tomto ohledu dlouhodobě odlišuje od toho, které existuje jinde, typicky v USA, což má pak přímé dopady na právní úpravu a její úhelné prvky.

Ústřední částí celé práce však ve skutečnosti je až kapitola třetí. Ta v zásadě rozebírá, jak byla odpovědnost za porušení soutěžních pravidel EU až dosud koncipována ve třech výše zmíněných středoevropských právních rádech. Tento rozbor není rozhodně samoučelný, nýbrž má sloužit k úvahám o tom, jak by měl být nastaven optimální model odpovědnosti za porušení soutěžních pravidel na úrovni celé EU. Důraz je přitom položen především na dva prvky, které se dnes v právních úpravách užívají k zajištění spravedlivé dělby odpovědnosti mezi subjekty práva, a to jednak na koncept adekvátnosti a jednak na koncept ochranného účelu právní normy. Jde-li o adekvátnost, tu autorka na pozadí zevrubného rozboru jejího původu v právní argumentaci prezentuje jako prvek, který je s to zabránit tomu, aby odpovědnost byla uplatňována nepřiměřeně, na konkrétních případech ale ukazuje, že v soutěžním kontextu nemusí leckdy jít o prvek, který by vždy garantoval důsledně vyváženou a efektivní dělbu povinnosti napravit následky porušení soutěžního práva. Autorka má proto za to, že do uplatňování odpovědnosti za porušení soutěžních pravidel je vhodné vnést prvek posuzování ochranného účelu normy, za jejíž porušení je požadována náhrada. Tento koncept, který má geneticky vlastně blízko k teleologickému chápání a uplatňování práva, je založen na tezi, že při posuzování nároků o náhradu škody je třeba přihlížet k tomu, zda žalobce spadá mezi okruh osob, které měla porušená právní norma za účel chránit, zda škoda vzešla z porušení práva, před kterými norma chrání, a zda porušení právní normy vyústilo v takový druh škody, před jehož vznikem právní norma chrání. Koncept ochranného účelu právní normy tak podle autorky dává možnost přesněji vymezit v osobním i věcném smyslu rozsah odpovědnosti za škodu způsobenou porušením práva, což platí i o porušení soutěžních norem. To autorku vede k přesvědčení, že takový koncept by měl mít své místo i v rámci žalob o náhradu škody způsobené porušením soutěžních pravidel EU, ač neskrývá, že v nauce reflektující velmi široce formulovanou judikaturu Soudního dvora EU existuje i nezanedbatelný názorový proud, který pod vlivem analogií z jiných částí odpovědnosti za porušení práva EU má za to, že odpovědnost za porušení soutěžních pravidel není přinejmenším v osobním smyslu omezena vůbec nijak a náhrady škody se může dovolávat jakýkoli jednatel.

Od uvedených konstatování se nakonec odvíjejí i generální závěry, ke kterým autorka dospívá. Z nich se recenzentovi jako nejzávažnější jeví zejména ten, že unijní právo ve své stávající podobě negarantovalo vždy dostatečnou právní jistotu, pokud jde o to, kdo přesně, za jakých okolností a v jakém rozsahu je oprávněn k náhradě škody v případě škody způsobené porušením jednotlivých pravidel o ochraně hospodářské soutěže v právu EU. To je závěr, který lze ve skutečnosti opět přenést jak do jiných oblastí práva EU, tak třeba i do evropského práva lidských práv. V obou těchto právních systémech jsme totiž tak často svědky situace, kdy soudce zaplňuje mezery v psaném právu a objevuje nové prostředky ochrany subjektivních práv, jejichž kontury ale nejsou dost zřetelné nebo jsou roztržité mezi několika vrstvami práva, což má za následek, že to generuje náročné a závažné spory o rozsah ochrany subjektivních práv a její právní základ. Podstata těchto sporů je někdy obtížně srozumitelná pro právní experty a často zcela nevysvětlitelná pro laické příslušníky společnosti, do jejichž vztahů má přitom právo vnášet stabilitu a koherenci a jejichž souhlas závaznost práva současně legitimizuje. V důsledku těchto sporů se pak právní řády soudobých evropských států mnohdy spíše než jako *orders* jeví jako *disorders*, jak se na to stále častěji poukazuje už nejen v právní sociologii (z poslední doby srov. např. Besson, S. – Levrat, S. (eds). (*Dés*)*ordres juridiques euro-*

péens – European Legal (Dis)orders. Zürich, 2012), což má za následek obecnou krizi důvěry v právo a jeho možnosti.

Jaký význam tak recenzovaná práce za těchto okolností má? Jako celek představuje práce podle recenzenta v prvním plánu skutečně poučený a původním výzkumem podložený prolegomenon k debatě o režimu, který vnáší směrnice 2014/104/EU, jejíž transpozice členské státy EU včetně ČR nyní čeká a jejíž uplatňování přinese od konce roku 2016 do oblasti prosazování soutěžních pravidel EU novou právní situaci. Ve druhém plánu však recenzovaná práce nabízí řadu užitečných podnětů také pro úvahy o tom, jak by prosazování práva mělo být koncipováno a jakými kanály by mělo probíhat, což je v podmínkách současného práva mimořádně aktuální a závažné. Ve třetím plánu pak recenzovaná práce podává také plastický a místy značně podrobný obraz základních rysů odpovědnosti v soukromém právu v německém a rakouském právním řádu. Může tak posloužit i jako velmi zajímavý zdroj inspirace pro ty, kdo se v podmínkách nového českého soukromého práva zamýšlejí nad funkcí odpovědnosti v něm a mají za to, že z mnoha dobrých důvodů není od věci poučit se za hranicemi české kotliny.

Dvou věcí lze přesto podle recenzenta zalitovat. Zaprvé, ve formální rovině je škoda, že není věnována větší pozornost tiskové úpravě prací, které v edici „Prameny a nové proudy právní vědy“ vycházejí. Zejména orientaci v textu by nepochybně napomohlo, kdyby jednotlivé pasáže, na které jsou v edici vycházející práce rozděleny, byly výrazněji graficky odděleny, a lze mít za to, že vydání by přehnaně nepředražilo ani to, kdyby mezi hlavními kapitolami knihy byla ponechána prázdná stránka. Současná podoba tekoucího a navazujícího textu někdy ztěžuje pochopení vztahu mezi částmi prací a lehce tak maří dojem z jinak kvalitních textů, které v této edici vycházejí.

Zadruhé, a tentokrát ve věcné rovině, lze poněkud zalitovat, že autorka do práce nevěčle- nila samostatnou kapitolu, která by kriticky rozebrala směrnici 2014/106/EU a pokusila se ve světle dosavadních zkušeností posoudit její dopady na praxi ve členských státech. To je dáno nejspíše tím, že jak plyne z úvodu práce, odráží její text právní stav, jak existoval k dubnu 2014, kdy osud směrnice, připravované po několik let, nebyl ještě definitivně znám. Přestože přitom autorka na některé prvky, jež byly v návrhu směrnice obsaženy, ve svém výkladu odkazuje a komentuje je, mohlo se tak nepochybně stát soustavněji.

Na druhé straně platí i dnes voltairovská poučka, že umění nudit spočívá v tom, když se o jakékoli věci řekne vše, k čemuž by bylo možné aktualizovaně dodat, že znakem dobré práce je i to, že otevírá východiska k dalšímu výzkumu a debatě. A tak tomu v případě recenzované práce zajisté je.

JUDr. Jan Malíř, Ph.D.

Ústav státu a práva AV ČR, v. v. i.

Z VĚDECKÉHO ŽIVOTA

Zpráva z konference: „Právo obchodních korporací aneb čert nikdy nespí“

Na půdě Právnické fakulty Univerzity Karlovy v Praze se konal 5. prosince 2014 již třetí ročník vědecké konference studentů doktorského studia, kterou pořádá tamní katedra obchodního práva. Letošní ročník se zaměřil na právo obchodních korporací a nesl název *Právo obchodních korporací aneb čert nikdy nespí*. Jak z pojmenování konference a z názvů některých příspěvků plyne, byli si organizátoři i účastníci vědomi toho, že se konference konala v den oslav svatého Mikuláše, a také toho neváhali využít.

Program konference byl rozdělen do pěti tematických a na sebe navazujících bloků. Vždy na závěr každého bloku následovala širší diskuze účastníků s přednášejícími.

Konferenci zahájila svým přivítáním účastníků a úvodním slovem prof. JUDr. Stanislava Černá, CSc., vedoucí katedry obchodního práva Právnické fakulty Univerzity Karlovy. Poté již následovala jednotlivá vystoupení celkem 12 účastníků konference z českých a slovenských právnických fakult.

První blok byl tematicky zaměřen na obecné otázky obchodních korporací, zejména jejich organizační struktury. Jako první vystoupil JUDr. Jaromír Koziak, Ph.D. z Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně se svým příspěvkem na téma *Nejvyšší orgán osobní korporace a postavení jeho členů*. Jeho obsahem byla analýza rozdílů v postavení společníka osobní obchodní společnosti, který je členem jejího řídicího orgánu, a postavení společníka téže společnosti, který členem jejího řídicího orgánu není. Vycházel přitom z § 70 ZOK. Ten je možné vykládat tak, že povinnosti uložené v § 44 až § 69 ZOK členům orgánů obchodních korporací se vztahují i na společníky osobní obchodní korporace. Jak totiž přednášející připomněl, toto ustanovení vylučuje tyto povinnosti jen ve vztahu k nejvyššímu orgánu kapitálové obchodní společnosti. S tímto závěrem však přednášející vyslovil svůj nesouhlas, neboť je přesvědčen, že není žádného důvodu, proč by měly být všechny tyto povinnosti vztahy i na ty členy osobní obchodní společnosti, kteří nejsou členy jejího řídicího orgánu. Ve vztahu k nim proto nabádá k hledání důvodů pro ne-aplikaci jednotlivých ustanovení zákona o obchodních korporacích upravujících povinnosti členů orgánů. Argumentace ve prospěch této jeho úvahy však bude v mnoha případech velmi obtížná (což se projevilo i během navazující diskuze), neboť může jít i *contra legem*, jak přednášející svůj příspěvek uzavřel.

Druhý příspěvek zabývající se organizační strukturou obchodních korporací přednesl Mgr. František Bodlák z Právnické fakulty Univerzity Karlovy v Praze. Jak jeho název, *Správní rada akciové společnosti v České republice a Itálii*, vypovídá, příspěvek pojednával o správní radě, tedy jednom z obligatorních orgánů akciové společnosti s monistickým systémem organizační struktury. Obsahem příspěvku byla komparace právní úpravy monistické akciové společnosti v českém a v italském právu. Jak přednášející vhodně poznamenal, provedení komparace české úpravy právě s italskou bylo účelné, neboť italská sloužila jako jeden ze vzorů při přípravě české úpravy. V druhé části svého přednesu se přednášející blíže zaměřil na některé otázky, které vyvstávají v souvislosti s českou podobou monistického systému v zákoně o obchodních korporacích.

Druhý blok byl zaměřen na vnitřní fungování obchodní korporace, a to z pohledu jejího člena. Příspěvkem na téma *Konec dábelkých odměn? K pravidlu say-on-pay v Evropě* jej zahájila Mgr. Klára Hurychová z Právnické fakulty Univerzity Karlovy v Praze. Jak z názvu plyne,

předmětem příspěvku byl rozbor pravidla *say-on-pay*, tedy hlasování společníků (kótované) kapitálové obchodní společnosti o politice odměňování členů jejich řídicích orgánů a jeho podstaty. Přednášející předestřela, v jakých variantách bylo toto pravidlo ve vybraných zemích (zejména ve Velké Británii, Švýcarsku a Německu) zavedeno nebo se jeho zavedení plánuje. Poté se věnovala záměru Komise Evropské unie, zveřejněnému v dubnu 2014, na zakotvení tohoto pravidla do unijního práva v podobě závazného hlasování společníků kótovaných společností o politice odměňování členů jejich správních, řídicích a kontrolních orgánů a nezávazného schvalování zprávy o odměňování za dané účetní období. Přitom poukázala na některé důsledky (pozitivní i negativní), které jeho přijetí může přinést. V navazující rozpravě pak byla diskutována klíčová otázka s tímto pravidlem spojená, a to jaká je jeho skutečná efektivita ve vztahu ke snaze posílit zapojení společníků do správy a řízení společnosti a vázání odměn na dlouhodobé zájmy společnosti a její výkon.

Na to navázala Mgr. Iva Gavrilová, taktéž z Právnické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, se svým příspěvkem nazvaným *Transakce se spřízněnými osobami v zákoně o obchodních korporacích – pokrok nebo čertova zastávka*. Ve svém příspěvku se přednášející soustředila na ochranu práv akcionářů cestou řešení konfliktu zájmů v případech uzavírání smluv uvnitř akciové společnosti. Poukázala na její výhody a nedostatky. V první části se věnovala platné české právní úpravě, a to nejdříve obecné úpravě střetu zájmů při uzavírání smluv mezi obchodní korporací a členem jejího orgánu a poté speciální úpravě úplatného nabytí majetku akciovou společností od jejich zakladatelů nebo akcionářů (§ 255 ZOK). V druhé části svého příspěvku přednášející načrtla připravovaný návrh směrnice Evropské unie (zveřejněný rovněž v dubnu 2014) stanovující bližší podmínky pro transakce mezi kótovanou akciovou společností a s ní spřízněnou stranou.

Posledním v rámci druhého bloku byl příspěvek *Ani čert sa v tom nevyzná: Tag-along a drag-along dojednania* Mgr. Žofie Šulekové z Právnické fakulty Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košicích. Přednášející na úvod seznámila účastníky s oběma smluvními ujednáními, vysvětlila, že *tag-along* (právo připojit se k prodeji podílu) i *drag-along* (právo vynutit si spoluprodej podílu) slouží k efektivnímu prodeji majetkové účasti v obchodní korporaci. Následně se zaměřila na jádro svého příspěvku, a to právní posouzení těchto ujednání. Konkrétně se zamýšlela, zda je možné na tato ujednání nahlížet jako na smlouvu o smlouvě budoucí, včetně toho, jaká úskalí tento pohled přináší. Také si položila otázku, zda s těmito ujednáními, především pak s jejich porušením některou ze stran, spojuje nějaké důsledky i právo obchodních korporací. V závěru svého přednesu seznámila účastníky i s jinými nástroji sloužícími k efektivnímu prodeji majetkové účasti v obchodní korporaci, a to např. s tzv. ruskou ruletou a *Texas shoot-out*.

V pořadí třetí blok byl věnován vnějším aspektům práva obchodních korporací, neboli, jak je právo obchodních korporací ovlivňováno jinými právními odpověďmi a jak právo obchodních korporací naopak ovlivňuje je. Jako první vystoupil JUDr. Petr Vybíral, Ph.D. z Právnické fakulty Univerzity Karlovy v Praze s příspěvkem *Obchodní korporace v právních poměrech s mezinárodním prvkem*. Jak název napovídá, přednášející promítl do práva obchodních korporací dopady mezinárodního práva soukromého, zejména se zaobíral pro obchodní korporace klíčovými ustanoveními nového zákona o mezinárodním právu soukromém. Především poukázal, jaké důsledky pro právo obchodních korporací má mezinárodní prvek, a to aplikací teorie sídla i teorie inkorporace.

Poté zazněl příspěvek *Vyřazení účastnických cenných papírů z obchodování na evropském regulovaném trhu* od Mgr. Luboše Mazance, taktéž z Právnické fakulty Univerzity Karlovy v Praze. Ve svém příspěvku se zabýval jak procesem předcházejícím rozhodnutí o vyřazení účastnických cenných papírů z obchodování, tak i povinnostmi, které vznikají po tomto

rozhodnutí. Přitom z procesu předcházejícího rozhodnutí věnoval nejvíce pozornosti podmínkám, které právní řád na samotný rozhodovací proces klade. Z povinností vznikajících po tomto rozhodnutí přednášející podrobněji rozebral především povinnost učinit veřejný návrh smlouvy na koupi vyřazených účastnických cenných papírů (§ 333 a násl. ZOK). Při svém výkladu si mimo jiné všiml nedostatečně nebo nejasně upravených oblastí (např. poukázal na terminologický problém § 60 ZPKT). K těmto problematickým oblastem připojil vlastní komentář.

Blok uzavřel JUDr. Tomáš Dočkal, taktéž z Právnické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, svým příspěvkem na téma *Důsledky porušení jednotlivých podmínek pro poskytnutí finanční asistence*. V úvodním vymezení kladl důraz mimo jiné na své vnímání, že ačkoliv finanční asistence představuje institut práva obchodních korporací, které ji podrobně upravuje a zatěžuje několika podmínkami, nelze opomíjet, že současně představuje jedno z mnoha propojení práva obchodních korporací a práva závazkového. Proto se při úvaze nad důsledky porušení těchto podmínek nelze dle přednášejícího omezit jen na rovinu práva obchodních korporací, ale je nutné zamyslet se, zda nevznikají důsledky i v rovině práva závazkového, a pokud ano, jaké. Při hledání odpovědi přednášející nabídl jiný pohled na finanční asistenci, a to pohled z roviny závazkového práva, přičemž důsledky porušení podmínek pro její poskytnutí přirovnal k překročení zástupčího oprávnění.

Následující čtvrtý blok byl věnován společnickým žalobám – jednomu z nejdůležitějších ochranných nástrojů společníka ve vnitřním uspořádání obchodní korporace. První příspěvek Ing. Mgr. Radka Rubana z Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně byl nazván: *Derivativní žaloby v judikatorní praxi aneb quo vadis actio pro socio?* Přednášející v něm nastínil určité sporné otázky, které vyvstaly (a stále vyvstávají) v souvislosti s rozhodnutím Nejvyššího soudu, sp. zn. 1 Odon 60/97 (R-64/98), v němž Nejvyšší soud uzavřel, že při podání žaloby není vadou chybějící zástupčí oprávnění, neboť jej lze zhojit dodatečným doložením plné moci. Přednášející z tohoto dovodil, že tím Nejvyšší soud umožnil konvalidaci *non-negotia* v procesním právu. Následně ilustroval, jaké důsledky takový výklad může mít, a to konkrétně na rozhodnutí Nejvyššího soudu, sp. zn. 29 Cdo 2295/2010. Zabýval se tedy otázkou, zda může derivativní žalobu podat osoba, která k okamžiku podání návrhu dosud není kvalifikovaným společníkem. V závěru v širších souvislostech shrnul, že v případě společnické žaloby je třeba na žalujícího společníka pohlížet jako na osobu se zástupčím oprávněním *sui genesis*.

Druhý přednášející v rámci tohoto bloku, Mgr. Zdeněk Houdek, rovněž z Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, ve svém příspěvku nadepsaném *Actio pro socio jako ovlivnění korporace* nastínil vztah společnické žaloby a institutu ovlivnění. Položil si otázku, zda je společník podávající derivativní žalobu vlivnou osobou. Po předložení několika zajímavých argumentů uzavřel, že ten, kdo podává společnickou žalobu, rozhodujícím významným způsobem ovlivňuje korporaci, jelikož se fakticky dostává do postavení statutárního orgánu. Proto se dle přednášejícího i na tohoto žalujícího vztahují fiduciární povinnosti, které je pro něj potřeba dovodit z § 71 odst. 1 ZOK. Přitom přednášející chápe § 71 odst. ZOK jako obdobu úpravy povinnosti jednat s péčí řádného hospodáře vztahující se na vlivné osoby.

Poslední blok byl zaměřen na otázky ochrany věřitelů, a to jak věřitelů obchodní korporace, tak i věřitelů jejích členů. Jako první v rámci tohoto bloku vystoupil Mgr. Ing. Jaroslav Dolný z Právnické fakulty Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košicích se svým příspěvkem *Krátký pohled na test solventnosti*. Jak název napovídá, zabýval se ochranou věřitelů obchodní korporace, konkrétně testem úpadku coby zákonnou podmínkou a předpokladem k rozdělení zisku obchodní korporace mezi její členy. Test úpadku přednášející srovnal s ostatními instituty soukromého a veřejného práva určenými na ochranu věřitele obchodní korporace

(zejména s odporovatelností právních jednání v rámci insolvenčního řízení). Rovněž účastníkům představil navrhovanou slovenskou úpravu testu úpadku a srovnal ji s českou úpravou. V navazující rozpravě bylo diskutováno, zda lze rozhodnutí valné hromady o rozdělení zisku napadati odpůrcí žalobou (tj. zda takový postup není vyloučen s ohledem na znění § 45 odst. 3 ZOK) a zda lze takto napadati samotné vyplacení zisku (s ohledem na otázku, zda jde o faktický úkon či právní jednání – splnění dluhu).

Poslední příspěvek v tomto bloku, ale i v rámci celé konference, byl příspěvek JUDr. et Mgr. Barbory Vlachové z Právnické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, na téma *Exekuce postižením obchodního podílu ve společnosti s ručením omezeným ve světle rekonstrukce*. Nejdříve přednášející seznámila účastníky s rozsáhlými změnami u tohoto způsobu provedení exekuce, které přinesly jednak novela civilního práva procesního, jednak rekonstrukce soukromého práva hmotného. Z nich se blíže věnovala zejména novince u podobě dražby podílu. Následně přednášející poukázala na vybrané sporné otázky, především na zvláštnosti u postižení podílu v jednočlenné společnosti a na problematiku obnovení účasti společníka ve společnosti (zejména v případě vymožení pohledávky).

Po skončení živé diskuze k posledním příspěvkům moderátoři letošního ročníku vědecké konference studentů doktorského studia ukončili. Konference přilákala hojný počet posluchačů z řad akademické obce i praxe, z nichž mnozí aktivně přispěli do diskuzí k jednotlivým blokům. Organizátoři tímto ještě jednou děkují všem přednášejícím, ale též dalším účastníkům za jejich participaci na této velmi úspěšné konferenci, která přinesla řadu inspirativních závěrů a cenných informací.

Vydání jednotlivých příspěvků z konference je zamýšleno na jaro/léto 2015. Konání čtvrtého ročníku doktorandské konference je plánováno na podzim 2015.

Mgr. Klára Hurychová
Právnická fakulta Univerzity Karlovy v Praze

JUDr. Marie Koričanská
Právnická fakulta Univerzity Karlovy v Praze

JUDr. Tomáš Dočkal
Právnická fakulta Univerzity Karlovy v Praze

Jan Broulík

Fallacies about Economic Analysis of Law

Abstract: In his essay, the author deals with fallacies about economics and its application to law held amongst Czech lawyers. The opening assumption is that existence of these fallacies is one of the causes of the hitherto limited proliferation of economic analysis of law in the Czech legal environment. The essay identifies five individual fallacies, explains the essence of each fallacy, sheds light on its origin and describes how it causes rejection of economic analysis of law. First, a belief is held that economics is a science about economy even though in reality the object of its interest is wider. Second, a belief is held that economics is a science about money even though in reality money constitutes a marginal object of interest of economics and it is rather used in the framework of economic methodology. Third, a belief is held that, according to economics, law is useless with regard to attainment of economic efficiency even though in reality, according to economics, there are several ways of how the law can contribute to attainment of economic efficiency. Fourth, a belief is held that economic analysis of law always relates to economic efficiency of law even though in reality there are varieties of economic analyses that have nothing to do with efficiency. Fifth, a belief is held that economic analysis is an exclusive approach to law even though in reality nothing prevents it from being combined with other approaches to law.

Key words: economic analysis of law, law and economics

Magdaléna Svobodová

European Agencies in the Recent Case Law of the Court of Justice of the EU

Abstract: The Article focuses on a case recently decided by the Court of Justice, C-270/12 *United Kingdom v. European Parliament and Council of the European Union*. The case concerns powers of European Securities and Markets Authority (ESMA), one of the EU agencies. The judgment of the Court is relevant and important because the Treaties do not expect creating agencies with discretionary powers. The Court concludes that the EU legislator may delegate discretionary powers to an agency under certain conditions, that agencies may even adopt measures of general application and that article 114 TFEU may be used as a legal basis for delegating such powers. Article 114 TFEU empowers the European Parliament and the Council to adopt measures for the approximation of the provisions laid down by law, regulation or administrative action in Member States which have as their objective the establishment and functioning of the internal market. One may disagree with some of the conclusions of the Court. Nevertheless, the Court of Justice strengthened the position of decision-making agencies in the institutional architecture of the Union so that the agencies would probably further mushroom in the EU. Finally, the author expresses concern that repeated failure of the United Kingdom in the proceedings regarding Union agencies may support centrifugal tendencies of the United Kingdom in relation to the EU.

Key words: EU agencies, ESMA, Meroni, Romano, principle of conferral

Silvie Filanová – Jan Provazník

Practice of the European Arrest Warrant: Can We Trust Each Other in Europe?

Abstract: In the center of this paper's attention is the principle of mutual trust that plays a key role in the system of surrender based on the European Arrest Warrant. It analyses facts that provide grounds for suspicion amongst the EU member states. At first it addresses some of the grounds based in the legal construction of the European Arrest Warrant and in the normative delimitation of the system of surrender. These are namely restriction of double criminality principle and the options of the executing

state to review the correctness of the classification to one of the thirty-two categories without double criminality, obligatory reasons of non-execution of the European arrest warrant or the vagueness of some of the legal terms used in them. The paper follows with questioning the trust that can be identified in the surrender practice of the member states. There is particularly a different level of fulfillment of the obligations, when the state issues the warrant and when it executes it or various levels of human rights protection or procedural standards. These facts show that currently the member states do not trust each other very much and approach the European Arrest Warrant opportunistically to maximize the benefits but are not very eager to actively fulfill their obligations when they are supposed to submit themselves to limitations that are intrinsic to this legal institute.

Key words: mutual trust, area of freedom, security and justice, European arrest warrant, surrender system, non-execution

Martina Gajdošová

First Women in Legal Education in Slovakia in the Czechoslovak Republic in the period 1918–1938

Abstract: The article focuses on the admission of women into legal education in Slovakia in Czechoslovakia within the period of 1918–1938. The article explains legal education in Slovakia, mostly at the Faculty of Law, Comenius University in Bratislava. Special reflection is given to female students at the Faculty of Law, Comenius University in 1921–1938 (1939). The data indicating representation of the woman element at the faculty are drawn from the Comenius University Archive, Faculty of Law Comenius University, namely the registries of winter and summer semesters of academic years 1921/22 – 1938/39 and also from personal registries of students. The article provides report on the number of women, their religion and nationality, it also describes social circumstances of students – women. Information is divided into three time periods – 1921/22 – 1925/26, when faculty registered the first female graduate –; second period 1926/27 – 1931/32, period of increase of the quantity of students and third period 1932/33 – 1938/39, period of decrease of quantity of students. The article also summarises information on the Faculty graduates and provides some statistical data. In the marked period of 1918–1938 the last observed academic year is the year 1938/39, so it partly includes data from 1939, after the creation of Slovak Republic.

Key words: students, women of law, legal education (Czechoslovakia 1918–1938), Faculty of Law of Comenius University

VÝZVA K ZASLÁNÍ PŘÍSPĚVKŮ

6. ledna 2016 uplyne 140 let od narození *Antonína Hobzy*, předního představitele nauky mezinárodního práva, spoluzakladatele československé odbočky Sdružení pro mezinárodní právo a iniciátora vzniku samostatného Československého sdružení pro mezinárodní právo a zakladatele Kabinetu pro mezinárodní právo ČSAV.

Redakce Právnicka má v úmyslu připomenout toto výročí uveřejněním vědeckých statí zaměřených v rámci témat, jimž se Hobza věnoval, na *konkrétní a aktuální právní otázky* spojené zejména s problematikou mezinárodního práva, včetně postavení státu, mírového řešení sporů nebo práva ozbrojených konfliktů. Redakci nejde o statí zaměřené primárně historicko-právně, ale o doložení současné úrovně české a slovenské právní vědy v oborech mezinárodního práva veřejného a mezinárodního práva soukromého.

Anotaci příspěvku v rozsahu maximálně pěti stran s uvedením hlavních tezí a literatury, již autor zamýšlí použít, je možné zaslat redakci nejpozději do **20. června 2015**. Redakce na základě předběžného posouzení osloví vybrané autory, aby svou *stať* zpracovali nejpozději do **15. září 2015**, přičemž její rozsah by neměl přesáhnout 20 normostran.

Redakce vítá i kratší příspěvky, které by mohly být zařazeny do rubriky *Glosy* či *Informace*.

Všechny zasláné příspěvky budou následně recenzovány v rámci standardního recenzního řízení a otištěny u příležitosti výročí narození Antonína Hobzy, tj. v čísle **1/2016**.

Články přijaté k publikaci budou komisionálně posouzeny a příspěvek vyhodnocený jako nejlepší ocení vydavatel Právnicka mimořádným honorářem ve výši 10 000,- Kč.

V případě jakýchkoli dotazů se neváhejte na nás obrátit.

redakce časopisu Právník
pravnik@ilaw.cas.cz

Právnická
fakulta

Právnická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci
zve širokou odbornou veřejnost na

IX. ROČNÍK MEZINÁRODNÍ
VĚDECKÉ KONFERENCE

**OLOMOUCKÉ
PRÁVNICKÉ DNY 2015,**

kterou pořádá pod záštitou děkanky PF UP
prof. JUDr. Milany Hrušákové, CSc.,

ve dnech **21.–22. května 2015.**

Konference se bude již tradičně odvíjet ve dvou částech;
po úvodních přednáškách, kde vystoupí významní odborníci
se svými příspěvky, budou následovat tematicky zaměřené sekce.

Více informací ke konferenci, časovému harmonogramu, jednotlivým sekcím
a elektronickou přihlášku naleznete na stránkách www.opdny.upol.cz

EVROPSKÁ UNIE

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ